

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Välittömyysperiaate rikosprosessissa

Välittömyyden merkitys yleisesti todistelussa sekä erityiskysymyksenä lapsia koske-
vissa rikosprosesseissa

Prosessioikeus
Maisteritutkielma

Hannele Ylämäki

Kevät 2026
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Välittömyysperiaate rikosprosessissa: Välittömyyden merkitys yleisesti todistelussa sekä erityiskysymyksenä lapsia koskevissa rikosprosesseissa

Tekijä: Hannele Ylämäki

Koulutusohjelma / opetuskokonaisuus / oppiaine: Prosessioikeus

Ohjaaja: Professori Mikko Vuorenpää

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä: XIX + 80 sivua

Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Suomalaisessa rikosprosessissa noudatettava menettely rakentuu välittömyys-, suullisuus- ja keskitysperiaatteiden varaan. Näistä etenkin välittömyysperiaatteella on perinteisesti katsottu olevan korostettu merkitys. Rikosprosessia koskevaa lainsäädäntöä on kuitenkin useaan otteeseen uudistettu tavoin, joilla on ollut vaikutusta välittömyysperiaatteen toteutumiseen. Tässä tutkielmassa tarkastellaan välittömyysperiaatteen merkitystä ensinnäkin yleisesti rikosasiassa esitettävän ja arvioitavan todistelun osalta. Erityiskysymyksenä tarkastellaan myös lapsia koskevia rikosprosesseja, joissa välittömyysperiaatteesta poiketaan säännönmukaisesti lapsen suojelemiseen liittyvien näkökohtien vuoksi.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää välittömyysperiaatteen sisältöä, tarkoitusta ja sitä, millaisissa tilanteissa periaatteesta poikkeaminen on mahdollista. Tarkoituksena on myös selvittää, mikä vaikutus todistelumenettelyn välittömyydellä tai välillisyydellä on siihen, kuinka hyvin henkilötodistelun luotettavuutta pystytään rikosprosessissa arvioimaan. Lapsia koskevien rikosprosessien käsittelyn kautta tutkielman tarkoituksena on selvittää, millä tavoin rikosprosessi käytännössä järjestetään silloin, kun kuultavan suojeeluun liittyvistä syistä välittömyyden täysimääräinen toteuttaminen ei ole mahdollista. Pohdittavaksi tulevat tässä yhteydessä myös mahdollisuudet laajentaa etenkin lapsia koskevissa rikosprosesseissa noudatetun menettelytavan – esitutkintakuulustelujen tallentamisen ja tallenteiden hyödyntämisen todisteena tuomioistuimissa – käyttöä myös muiden rikosprosessien osalta. Näiden aihepiirien kautta tutkielman tarkoituksena on selvittää, mikä merkitys välittömyysperiaatteella on nykyaikaisessa rikosprosessissa ja millaiset tekijät vaikuttavat periaatteen merkityksen muotoutumiseen. Tutkielmassa käytetään pääasiallisena metodina lainoppia. Tutkielma sisältää lisäksi oikeusvertailua sekä tallenteiden käytön laajentamismahdollisuuksia koskevan pohdinnan osalta myös lyhyen *de lege ferenda* -kannanoton.

Tutkielma osoittaa, että välittömyysperiaatteen merkitys on tosiasiallisesti vähentynyt siitä, millainen se oli vielä kuluvan vuosituhaten vaihteessa, eikä välittömyysperiaate useiden poikkeussäännösten vuoksi toteudu enää alkuperäisessä laajuudessaan. Tutkielmassa selvitetyn perusteella tähän muutokseen ovat vaikuttaneet etenkin teknologian kehitys, todistajanpsykologisen tutkimustiedon lisääntynyt hyödyntäminen sekä prosessiekonomiaan ja asianomistajan suojeeluun liittyvien näkökohtien korostuminen.

Avainsanat: prosessioikeus, rikosprosessi, välittömyysperiaate, todistelu, todistusharkinta, lapsi rikosprosessissa

Sisällys**Lähteet** **V****Lyhenteet** **XVIII****1 Johdanto** **1****1.1 Johdatus tutkielman aiheeseen** **1****1.2 Tutkielman rakenne ja tutkimuskysymykset** **2****1.3 Tutkimusmenetelmät ja lähdeaineisto** **3****2 Oikeusperiaatteet rikosprosessissa** **5****2.1 Rikosprosessin tarkoituksesta ja tavoitteista** **5****2.2 Prosessiperiaatteista yleisesti** **7****2.3 Välittömyys prosessiperiaatteena** **10**

2.3.1 Välittömyysperiaatteen sisältö ja yhteys muihin prosessiperiaatteisiin 10

2.3.2 Välittömyysperiaate kansallisessa lainsäädännössä ja kansainvälisessä oikeudessa 14

2.3.3 Välittömyysperiaatteesta poikkeaminen 16

2.3.4 Välittömyysperiaate Ruotsissa 20

3 Välittömyysperiaate ja todistelu **23****3.1 Näytön arviointi, vapaa todistusharkinta ja tuomion perusteleminenvelvollisuus** **23****3.2 Välittömyyden merkitys henkilötodistelun arvioinnissa** **28**

3.2.1 Lähtökohtia 28

3.2.2 Henkilötodistelun luotettavuuden arviointi käytännössä 30

3.2.3 Todistajanpsykologinen tieto henkilötodistelun arvioinnin tukena 35

3.2.4 Voidaanko välitöntä henkilötodistelua arvioida välillistä paremmin? 40

3.3 Uudistuvaan rikosprosessiin liittyviä erityiskysymyksiä **48**

3.3.1 Videotallenteelta vastaanotetun todistelun näyttöarvo 48

3.3.2 Välillisen menettelyn kontradiktorisuus ja suhde oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin 53

4 Välittömyysperiaate lapsia koskevissa rikosprosesseissa **55****4.1 Lapsen asema rikosprosessissa** **55****4.2 Välittömyysperiaate lapsen kuulemisessa** **59**

4.2.1 Periaatteesta poikkeaminen pääsääntönä 59

4.2.2 Vastakuulustelumahdollisuus periaatteesta poikkeamisen edellytyksenä 61

4.2.3	Lapsen kuulemisen ja vastakuulustelun toteutus käytännössä	66
4.3	Lapsen kertomuksen luotettavuusarvioinnin erityispiirteitä	70
4.4	Näkökulma videotallenteiden laajempaan hyödyntämiseen	75
5	Johtopäätökset	78

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.

Alexy, Robert, A Theory of Constitutional Rights. Oxford University Press 2002.

De Godzinsky, Virve-Maria, Kirjallinen menettely rikosasioissa. Oikeus 1/2011, s. 93–103.

De Godzinsky, Virve-Maria, Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. Defensor Legis 5/2000, s. 719–730.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Heuman, Lars, Rättegång. Fjärde häftet. Sjunde upplagan. Norstedts Juridik 2009.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael, Rättegång. Första häftet. Nionde upplagan. Wolters Kluwer 2016.

Ellonen, Noora – Rantaeskola, Satu, Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulu 2016.

Ervo, Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Alma Talent 2005.

Fagerlund, Monica – Toivonen, Virve-Maria, Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Valtioneuvoston kanslia 2021.

Forss, Marko, Alle 15-vuotiaan rikollisen teon esitutkinta ja vapautteen kohdistuvat pakkokeinot. Defensor Legis 2/2022, s. 382–402.

Fredman, Markku – Rautio, Lauri – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko, Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Insights 2025.

Fredman, Markku, Rikosasianajajan käsikirja. Alma Insights 2025.

Gregow, Torkel, Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn. Svensk Juristtidning 7/1996, s. 509–523.

Haapasalo, Jaana, Lapsen kuuleminen oikeuspsykologian kannalta. Oikeus 3/2000, s. 386–390. (Haapasalo 2000b)

Haapasalo, Jaana, Todistajanpsykologia – Aikuiset todistajat, s. 153–175 teoksessa Pekka Santtila – Ghitta Weizmann-Henelius (toim.), Oikeuspsykologia. Edita 2008.

Haapasalo, Jaana, Todistajanpsykologia, s. 11–145 teoksessa Jaana Haapasalo – Kari Kiesiläinen – Johanna Niemi-Kiesiläinen, Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu. Lakimiesliiton kustannus 2000. (*Haapasalo 2000a*)

Hakalehto, Suvianna, Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent 2018.

Helenius, Dan – Linna, Tuula, Siviili- ja rikosprosessioikeus. 3., uudistettu painos. Helsinki 2024.

Hiilloskivi, Miina – Lilja, Inka, Etäkuuleminen keinona suojella rikoksen uhria. Oikeus 51/2022, s. 141–148.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2017.

Hirvelä, Päivi, Lapsi rikosprosessissa. Erityisesti inestän todistamisen ongelmat. WSLT 1997.

Hirvelä, Päivi, Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Alma Talent 2006.

Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011.

Huovila, Mika, Periaatteet ja perustelut. Tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Jyväskylä 2003.

Huovila, Mika, Todistelun välittömyys prosessuaalisten oikeusperiaatteiden valossa tarkasteltuna. Lakimies 8/1999, s. 1159–1187.

Huovila, Mika, Välittömyysperiaate todistelussa. Oikeusperiaate vai sääntöjen summa? Helsingin yliopisto 1998.

Husa, Jaakko, Oikeusvertailu: Teoria ja metodologia. Lakimiesliiton kustannus 2013.

Jokela, Antti, Oikeudenkäynti I. Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2016.

Jokela, Antti, Oikeudenkäynti III. Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. 3., uudistettu painos. Alma Insights 2025.

Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent 2018.

Jokela, Antti, Uudistuva rikosprosessi. 3., uudistettu painos. Helsinki 2000.

Jonkka, Jaakko, Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa. Lakimies 8/1998, s. 1255–1270.

Jonkka, Jaakko, Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsinki 1992. (*Jonkka 1992a*)

Jonkka, Jaakko, Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Vammala 1991.

Jonkka, Jaakko, Syyttäjänrooli ja syytekynnys. Defensor Legis 6/2003, s. 976–992.

Jonkka, Jaakko, Todistusharkinnasta. Lakimiesliiton kustannus 1993.

Jonkka, Jaakko, Välittömyysperiaate prosessuaalisena oikeusperiaatteena. Lakimies 5/1992, s. 699–721. (*Jonkka 1992b*)

Juho, Anu, Esitutkinnassa ja käräjäoikeudessa kertynyt aineisto vertailuaineistona hovioikeudessa, s. 31–46 teoksessa Juha Lappalainen – Timo Ojala (toim.), Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsinki 2006.

Jämsä, Jurkka, Vastakuulustelu ja henkilötodistelun hyödyntäminen – Schatschaschwili v. Saksa (EIT), Lakimies 5/2016, s. 823–832.

Kallio-Nordlund, Niina, Vapaan todistusteorian merkitys oikeudenkäynnissä erityisesti hyödyntämiskiellon näkökulmasta. Lapin yliopisto 2024.

Karhu, Juha, Kohti 2000-luvun oikeuslähdeoppia. Lakimies 7–8/2020, s. 1017–1034.

Kimpimäki, Minna, Näyttö raiskausrikoksissa: vapaaehtoisesti vai vastoin tahtoa. Edita Publishing Oy 2020.

Kimpimäki, Minna, Rikosuhripalvelut: Erityinen oikeus vai palvelu muiden joukossa? Edita Publishing Oy 2022.

Klami, Hannu Tapani, Todistajanpsykologiaa juristeille. Defensor Legis 1/1991, s. 361–402.

Korhonen, Petteri – Jämsä, Jurkka, Sähköinen prosessi hovioikeudessa. Edita 2022.

Korhonen, Petteri – Jämsä, Jurkka, Tuomioistuimen jäsenen osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Defensor Legis 3/2021, s. 700–710.

Korkman, Julia, Oikeustapauskommentti KKO 2014:48. Defensor Legis 1/2015, s. 198–217.

Korpi, Antti, Alioikeusratkaisuissa havaittava seksuaalirikosten matalahko näyttökynnys on ristiriidassa KKO:n oikeuskäytännön ja syyttömyysolettaman kanssa. *Defensor Legis* 3/2024, s. 472–494.

Koulu, Riikka, Virtuaaliläsnäoloa istuntosalissa – oikeudenkäynnin tulevaisuus vai teknologiauskoisten utopia? *Defensor Legis* 1/2011, s. 73–86.

Kuusimäki, Matti, Oikeustositseikat ja todistustositseikat – ystäviä vai vihollisia? *Defensor Legis* 1/1994, s. 429–442.

Kuusiniemi, Kari, Oikeuskäytännön hyödyntäjästä sen tuottajaksi ja oikeustieteen käyttäjäksi. *Lakimies* 7–8/2020, s. 1212–1220.

Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko, Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita, s. 591–607 teoksessa Mikko Vuorenpää – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen, *Prosessioikeus*. 6. painos. Alma Talent 2021.

Lappalainen, Juha, Alioikeusuudistus 1987 ja 1991. Alioikeuksien yhtenäistäminen ja uusi oikeudenkäyntimenettely riita-asioissa. Lakimiesliiton kustannus 1991.

Lappalainen, Juha, Uudistuksia ja uudistusnäkyviä prosessioikeudessa. *Lakimies* 3/1996, s. 407–423.

Launiala, Mika, Esitutkinnasta tuomioon: Esitutkinta osana rikosprosessia ja rikosprosessin funktiot. Edita Publishing Oy 2010.

Lehtinen, Miia – Rossi, Maria (toim.), Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. Helsinki 2022.

Linna, Tuula, *Prosessioikeuden oppikirja*. 3. painos. Helsinki 2025.

Linna, Tuula, Ulosottorealisoinnista de lege ferenda. Vammala 1987.

Marjosola, Henna – Saranpää, Timo – Korkman, Julia, Hypoteesit ja vaihtoehtoiset selitykset rikosasian näytön arvioinnissa. *Lakimies* 3–4/2021, s. 460–496.

Markus, Jaakko, De lege ferenda -tutkimus prosessi- ja insolvenssioikeudessa. *Lakimies* 6/2023, s. 895–917.

Martikainen, Petri, Periaatekeskeistä perustelemisoppia. *Defensor Legis* 2/2004, s. 298–303.

Määttä, Kalle, Oikeuslähdeoppi lakien tulkinnassa – I Lähtökohtia tarkasteluun. Edilex 2024.

Määttä, Tapio – Paso, Mirjami, Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsinki 2019.

Määttä, Tapio (toim.) – Tolvanen, Matti – Vääänen, Ulla – Kolehmainen, Antti – Myrsky, Matti – Keinänen, Anssi, Oikeudellisen ajattelun perusteita. Oikeustieteiden pääsykoekirja 2012. Itä-Suomen yliopisto 2012.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Johdanto, s. 1–10 teoksessa Jaana Haapasalo – Kari Kiesiläinen – Johanna Niemi-Kiesiläinen, Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu. Lakimiesliiton kustannus 2000.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Alma Talent 2004.

Ojala, Timo, Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Edita Lakitieto Oy 2024.

Ojanperä, Jenni, Syyttäjän syyttämättäjäättämispäätös ei näyttöä -perusteella, s. 385–403 teoksessa Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), Rikostuomion perusteleminen. Helsinki 2005.

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma 2015.

Pölönen, Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa. Jyväskylä 2003.

Pölönen, Pasi, KKO 2006:107 Lainvastaisessa menettelyssä syntyneen videotallenteen sallittavuus todisteena, teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 1998–2022. Alma Talent. (14.3.2026)

Rantaeskola, Satu – Kaunisto, Jasmin, Seksuaalirikosten tutkinta. Edita Lakitieto Oy 2024.

Rantaeskola, Satu, Rikos ja rikosprosessi. Warelia 2019.

Rasilainen, Aki, KKO 2026:3 – Kokemussäännöt seksuaalirikoksen näytön arvioinnissa. Lakimies 2/2026, s. 314–324.

Rautio, Jaakko – Frände, Dan, Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Edita Publishing Oy 2020.

Riekkinen, Juhana, Sähköiset todisteet rikosprosessissa. Tutkimus tietotekniikan ja verkkoyhteiskuntakehityksen vaikutuksista todisteiden elinkaareen. Alma Talent 2019.

Rudanko, Jorma, Näkökohtia todistusharkinnasta. Helsingin yliopisto 2020.

Sahimaa, Maaria, Todistajankertomuksessa esiintyvät ristiriidat oikeuspsykologisesta ja oikeudellisesta näkökulmasta. *Defensor Legis* 4/2021, s. 1025–1043.

Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Vammala 2003.

Silvennoinen, Elisa – Kainulainen, Heini, Väliaikaisen edunvalvojan määrääminen esitutkinnassa. *Lakimies* 3–4/2023, s. 538–559.

Silvennoinen, Elisa, Lapsen oikeudet ja lapsiasianomistajan rooli esitutkinnassa. Itä-Suomen yliopisto 2020.

Sorvettula, Johanna – Klami, Hannu Tapani – Rahikainen, Marja, Todistusharkinnan perustelemisesta. *Defensor Legis* 1/1988, s. 86–101.

Stanikić, Teija, Prosessioikeus todistajanpsykologian hyödyntäjänä ja tekijänä. *Lakimies* 1/2014, s. 65–84.

Stanikić, Teija, Todistajanpsykologiasta tukea henkilötodistelun arviointiin. *Lakimies* 1/2024, s. 146–149.

Tapanila, Antti, Joitakin huomioita oikeuspsykologisesta näkökulmasta näytönarviointiin. *Defensor Legis* 3/2015, s. 572–580.

Tapanila, Antti, Seksuaalirikokset ja oikeudenkäynti. Alma Talent 2023.

Tirkkonen, Tauno, Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. WSOY 1975.

Tolvanen, Matti, Rikoksen käsittely tuomioistuimessa, s. 277–320 teoksessa Pekka Santtila – Ghitta Weizmann-Henelius (toim.), Oikeuspsykologia. Edita 2008.

Uusitalo, Kirsti, Näytönarviointi ja näyttökynnys lapsiin kohdistuneissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa, s. 11–71 teoksessa Tuulikki Mikkola – Essi Konttinen (toim.), Lapsen asema kansainvälistyvässä maailmassa. Helsingin hovioikeus 2013.

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perustelevminen. Alma Talent 2010.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Alma Talent 2004.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Alma Talent 2003.

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Johdatus prosessioikeuteen, s. 41–228 teoksessa Mikko Vuorenpää – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen, Prosessioikeus. 6. painos. Alma Talent 2021.

Virolainen, Jyrki, Lainkäyttö. Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Helsinki 1995.

Virolainen, Jyrki, Syytetyn kyselyoikeudesta todistelussa erityisesti ihmisoikeussopimusten valossa. Defensor Legis 1/1992, s. 9–32.

Virolainen, Jyrki, Väittämistaakasta vieläkin vähäsen. Lakimies 7–8/2000, s. 1155–1169.

Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeuden perusteet. Helsinki 2023.

Vuorenpää, Mikko, Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.

Vuorenpää, Mikko, Syyttäjää velvoittava objektiivisuusperiaate. Defensor Legis 6/2003, s.993–1007.

Vuorenpää, Mikko, Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta. Kauppakamari 2020.

Väisänen, Tiina – Korkman, Julia, Eräitä todistajan kertomuksen arviointiin liittyviä kipukohtia oikeuspsykologisen tiedon valossa. Defensor Legis N:o 5/2014, s. 721–739.

Väisänen, Tiina, Asianomistaja-asemassa olevan lapsen kuulemisesta ja kertomuksen luotettavuuden arvioinnista seksuaali- ja väkivaltarikosasioissa, s. 73–100 teoksessa Tuulikki Mikkola – Essi Konttinen (toim.), Lapsen asema kansainvälistyvässä maailmassa: Children in the world of internationalisation. Helsingin hovioikeus 2013.

Virallislähteet

Suomi

HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 154/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren pöytäkirjaa ja tuomiota koskevien säännösten uudistamisesta riita-asioissa.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 146/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

HE 52/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 190/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 126/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen järjestämisestä.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 127/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain muuttamisesta.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 66/2015. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 133/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 144/2022. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta.

HE 217/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.

HE 63/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 188/2025 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta.

LaVM 9/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 82/1995 vp).

LaVM 19/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 46/2014 vp).

LaVM 16/2021 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 133/2021 vp).

PeVL 39/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 46/2014 vp).

PeVL 43/2021 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 133/2021 vp).

Ruotsi

Prop. 2016/17:68. Regeringens proposition, Misstänktas rätt till insyn i förundersökningar.

Prop. 2020/21:209. Regeringens proposition, Utökade möjligheter att använda tidiga förhör.

Prop. 2024/25:20. Regeringens proposition, Anonyma vittnen.

Valtiosopimukset

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. SopS 7–8/1976.

Hyväksytty 16.12.1966, tullut kansainvälisesti voimaan 23.3.1976.

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. SopS 18–19/1990. Hyväksytty

4.11.1950, tullut kansainvälisesti voimaan 3.9.1953.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. SopS 59–60/1991. Hyväksytty 20.11.1989, tullut kansainväli-

sesti voimaan 2.9.1990.

Oikeuskäytäntö**Suomi**

KKO 2000:35

KKO 2002:47

KKO 2006:107

KKO 2007:101

KKO 2007:82

KKO 2008:68

KKO 2008:84

KKO 2008:95

KKO 2013:68

KKO 2013:96

KKO 2013:97

KKO 2014:48

KKO 2014:68

KKO 2018:54

KKO 2019:54

KKO 2019:55

KKO 2019:78

KKO 2019:84

KKO 2020:61

KKO 2021:44

KKO 2021:5

KKO 2021:91

KKO 2022:50

KKO 2022:66

KKO 2025:45

KKO 2025:91

KKO 2026:3

VaaHO 2021:4, dnro R 20/460, annettu 26.2.2021.

Ruotsi

NJA 1992 s. 446

NJA 1993 s. 68

NJA 2010 s. 671

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

S.N. v. Ruotsi (2.7.2002)

P.K. v. Suomi (9.7.2002)

Pitkänen v. Suomi (9.3.2004)

Tamminen v. Suomi (15.6.2004)

Bocos-Cuesta v. Alankomaat (10.11.2005)

B. v. Suomi (24.4.2007)

W. v. Suomi (24.4.2007)

A.H. v. Suomi (10.5.2007)

F. ja M. v. Suomi (17.7.2007)

A.S. v. Suomi (28.9.2010)

Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (15.12.2011)

Vronchenko v. Viro (18.7.2013)

Schatschaschwili v. Saksa (15.12.2015)

Blokhin v. Venäjä (23.3.2016)

Kashlev v. Viro (26.4.2016)

Keskin v. Alankomaat (19.1.2021)

Jaupi v. Albania (29.4.2025)

Muut lähteet

Committee on the Rights of the Child 2013, General Comment No. 14, CRC/C/GC/14. Annettu 29.5.2013.

EOAK/5625/2020. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyn kestoa koskeva sääntely. Annettu 2.9.2020.

Korkein oikeus, Lausunto esityksestä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä. KKO-HD/37/2024.

Korkman, Julia, Asiantuntijalausunto eduskunnan lakivaliokunnalle. 15.10.2021.

POL-2019-34669, Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (Poliisihallituksen ohje). 23.12.2019.

VKS:2023:1, Ohje syyttäjän esitutkintayhteistyöstä (Valtakunnansyyttäjän ohje). 19.12.2023.

VKS:2023:3, Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet (Valtakunnansyyttäjän ohje). 19.12.2023.

Åklagarmyndigheten, Nya regler om tidiga förhör. Rättslig vägledning 2021:23.

Lyhenteet

art.	artikla
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki
EU	Euroopan unioni
HD	Högsta domstolen
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LOS	lapsen oikeuksien sopimus
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RB	rättegångsbalk (1942:740)
rikosuhridirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston päätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
VaaHO	Vaasan hovioikeus

vp

valtiopäivät

YK

Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

1.1 Johdatus tutkielman aiheeseen

Suomessa rikos- ja riita-asioiden oikeudenkäyntimenettely kävi läpi laajan uudistuksen 1990-luvulla.¹ Tämän niin sanotun alioikeusuudistuksen yksi päätavoitteista oli prosessioikeudellisten menettelyperiaatteiden eli *suullisuus*-, *välittömyys*- ja *keskitysperiaatteiden* liittäminen osaksi suomalaista oikeudenkäyntimenettelyä.² Näiden ominaisuuksien puuttumista pidettiin tällöin oikeudenkäyntijärjestyksemme vakavimpana puutteena.³ Näin siksi, että suullisuuden, välittömyyden ja keskityksen katsottiin edistävän keskeisten prosessitavoitteiden eli prosessin *varmuuden*, *nopeuden* ja *halpuuden* toteutumista.⁴ Mainituista menettelyperiaatteista oikeuskirjallisuudessa on korostettu erityisesti välittömyysperiaatteen merkitystä.⁵ Sen mukaisesti oikeudenkäyntiaineisto tulee esittää välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle, jonka kokoonpanon on pysyttävä muuttumattomana asian käsittelyn ajan.⁶ Syy nimenomaan välittömyyden merkityksen korostamiselle liittyy siihen, että sen on ensi sijassa katsottu edistävän edellä mainituista prosessitavoitteista tärkeimmän, eli varmuuden, toteutumista.⁷

Välittömyysperiaatetta kuvataan nykyisinkin yhdeksi oikeudenkäyntimenettelymme kantavista periaatteista.⁸ Rikos- ja riitaprosessia koskevaa lainsäädäntöämme on kuitenkin alioikeusuudistuksen jälkeen muutettu ja täydennetty useilla sellaisilla säännöksillä, joilla on ollut vaikutuksia välittömyysperiaatteen toteutumiseen. Eräinä esimerkkeinä voidaan mainita asteittain laajentuneet mahdollisuudet käyttää videotallennetta todisteena tuomioistuimessa sekä niin ikään asteittain lisääntyneet etäyhteyksien hyödyntämismahdollisuudet oikeudenkäynneissä.⁹

Oikeudenkäynti on maaliskuusta 2025 lähtien ollut tietyn edellytyksin mahdollista järjestää kokonaan etäyhteydellä.¹⁰ Lisäksi niin sanotun todistelutalenneuudistuksen myötä henkilötodistelu tullaan videoimaan käräjäoikeudessa, jolloin suullista todistelua ei enää pääsääntöisesti

¹ Uudistus toteutettiin ensin riita-asioiden osalta vuonna 1993, kun taas rikosasioiden osalta uudistus tuli voimaan vuonna 1997. Tämän osalta ks. esimerkiksi *Jokela 2018*, s. 1.

² LaVM 9/1997 vp, s. 7.

³ HE 15/1990 vp, s. 6.

⁴ HE 82/1995 vp, s. 1 ja 16.

⁵ Ks. esimerkiksi *Virolainen 1995*, s. 225–226.

⁶ *Jokela 2018*, s. 21.

⁷ Ks. esimerkiksi *Huovila 1998*, s. 6.

⁸ HE 63/2024 vp, s. 11.

⁹ Tallenteen käytön osalta ks. esimerkiksi HE 46/2014 vp, s. 28, HE 133/2021 vp, s. 18–19 ja HE 217/2022 vp, s. 136. Etäyhteyksien hyödyntämisen osalta puolestaan ks. HE 63/2024 vp, s. 7–9 ja 16.

¹⁰ HE 63/2024 vp, s. 18.

oteta muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan välittömästi, vaan käräjäoikeudessa tehdyn talenteen välityksellä.¹¹ Yhä enenevässä määrin digitalisoituvat oikeudenkäyntimenettely haastaa välittömyysperiaatteen perinteistä käsitystä siitä, että asian ratkaisemisen kannalta riittävä varmuus voidaan saavuttaa ainoastaan sellaisessa menettelyssä, jossa prosessiin osalliset ovat fyysisesti läsnä samassa tilassa ja esittävät todistelunsa tuomioistuimelle henkilökohtaisesti siten, että heistä voidaan tehdä välittömiä kuulo- ja näköhavaintoja. Tästä syystä on mielestäni ajankohtaista ja tärkeää tarkastella kysymystä siitä, millainen merkitys vielä vuosituhannen vaihteessa korostetun tärkeäksi mielletyllä ja edelleen kantavana periaatteena kuvatulla välittömyysperiaatteella tosiasiallisesti on nykyaikaisessa rikosprosessissa.

Kuten mainittu, välittömyysperiaatteen merkitys on yhteydessä etenkin sen prosessin varmuutta edistävään vaikutukseen. Varmuuden osalta välittömyysperiaatteen merkitys liittyy ensi sijassa siihen, että todistelun välittömyyden tarkoituksena on edistää todistelun luotettavuutta ja siten myös *aineellisen totuuden* selvittämistä.¹² Tästä syystä tutkielman painopiste on välittömyysperiaatteen tarkastelussa nimenomaan todistelun osalta. Välittömyysperiaatteella on toisinaan katsottu olevan rikosprosessissa suurempi merkitys kuin riitaprosessissa,¹³ mistä syystä tarkastelu on myös rajattu koskemaan ainoastaan rikosprosessia.

1.2 Tutkielman rakenne ja tutkimuskysymykset

Tutkielman rakenne heijastaa niitä tutkimuskysymyksiä, joihin tutkielmassa pyritään vastaamaan. Tutkielmassa tarkastellaan ensin yleisemmällä tasolla rikosprosessissa esiintyviä oikeusperiaatteita, minkä jälkeen käsitellään tarkemmin välittömyysperiaatteen sisältöä, periaatteesta poikkeamista sekä periaatteen tarkoitusta osana rikosprosessia. Osion tarkoituksena on kuvata prosessiperiaatteiden tehtäviä rikosprosessissa sekä selventää sitä, *mitä välittömyysperiaatteella tarkoitetaan ja millaisissa tilanteissa siitä voidaan poiketa*.

Tämän jälkeen tutkielmassa käsitellään tarkemmin välittömyysperiaatteen roolia todistelussa ja sen arvioinnissa. Osiossa pyritään vastaamaan kysymykseen siitä, *mikä merkitys välittömyysperiaatteella ja siitä poikkeamisella on osana näytön arviointia suoritettavaa todistusharkintaa*. Osiossa ensinnäkin tarkastellaan oikeuskäytännön kautta niitä tekijöitä, joihin henkilötodistelun luotettavuuden arvioinnissa kiinnitetään yleensä huomiota. Näitä tekijöitä tarkastellaan sitten suh-

¹¹ HE 133/2021 vp, s. 18. Tätä tutkielmaa kirjoitettaessa todistelutalenneuudistus ei ole vielä tullut voimaan.

¹² Huovila 1998, s. 6.

¹³ Näin esimerkiksi Huovila 1998, s. 35.

teessa todistelumenettelyyn sen selvittämiseksi, onko menettelyn välittömyydellä tai välillisyydellä vaikutusta siihen, kuinka hyvin henkilötodistelun luotettavuutta pystytään arvioimaan. Osiossa kiinnitetään huomiota myös siihen, millainen vaikutus todistajanpsykologisella tutkimustiedolla on siihen, millaisia seikkoja henkilötodistelun arvioinnissa ja laajemmin myös todistelua koskevan sääntelyn kehittämisessä painotetaan. Lisäksi osiossa käsitellään todistelutallenneuudistuksen myötä uudistuvaan rikosprosessiin liittyviä, välittömyyden ja todistelun kannalta olennaisia erityiskysymyksiä.

Tutkielman seuraavassa osiossa tarkastellaan sitä, *mikä merkitys välittömyysperiaatteella on lapsia koskevissa rikosprosesseissa*. Välittömyysperiaatteesta joustaminen on katsottu tarkoituksenmukaiseksi erityisesti sellaisissa rikosprosesseissa, joissa osallisina on tavalla tai toisella haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä. Keskeinen tällainen ryhmä on alle 15-vuotiaat lapset, joiden ei lähtökohtaisesti edellytetä olevan läsnä oikeudenkäynnissä.¹⁴ Tästä syystä tutkielmassa tarkastellaan erityiskysymyksenä välittömyysperiaatetta ja siitä poikkeamista nimenomaan lapsia koskevissa rikosprosesseissa. Osiossa pyritään ensinnäkin selventämään sitä, millä tavoin lapsen haavoittuva asema on huomioitava rikosprosessin yhteydessä. Osion tarkoituksena on myös edellistä osiota täydentävästi tarkastella sitä, miten vastakuulustelu-oikeus voidaan toteuttaa myös välillisessä menettelyssä sekä sitä, millaisia erityisiä seikkoja on huomioitava arvioitaessa lapsen kertomuksen luotettavuutta. Lisäksi osio sisältää pohdintaa esitutkintakuulustelujen videoimista ja videotallenteiden laajempaa hyödyntämistä koskien.

Edellä esitettyjen osioiden ja niissä selvitetyn pohjalta tutkielman johtopäätöksissä tarkastellaan lopuksi vielä kokoavasti sitä, *millainen merkitys välittömyysperiaatteella on nykyaikaisessa rikosprosessissa*. Tässä yhteydessä käsitellään myös sitä, millaiset tekijät tähän merkitykseen tutkielmassa selvitetyn perusteella vaikuttavat. Tämä viimeinen tutkimuskysymys ilmentää näin ollen samalla laajemmin tutkielman tavoitetta ja tarkoitusta.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja lähdeaineisto

Tutkielman pääasiallisena tutkimusmenetelmänä on käytetty lainoppia eli oikeusdogmaattista tutkimusta. Tutkielmassa siis systematisoidaan ja tulkitaan voimassa olevia oikeusnormeja.¹⁵ Tutkielman tarkoituksena on siten voimassa olevien oikeusnormien kautta tarkastella sitä, millaisena

¹⁴ Ks. esimerkiksi Hirvelä 2006, s. 195.

¹⁵ Aarnio 1989, s. 288 ja Määttä 2024, s. 5.

välittömyysperiaatteen merkitys näyttäytyy näiden normien valossa.¹⁶ Tämän osalta on mainittava, että lainoppi keskittyy sekä oikeussääntöjen että oikeusperiaatteiden tutkimiseen.¹⁷ Tutkielmassa tehdään myös oikeusvertailua Ruotsin oikeusjärjestelmään.¹⁸ Tutkielmassa pohditaan lisäksi edellä mainituin tavoin lyhyesti esitutkintakuulustelujen videoimisen ja näiden videotallenteiden laajempaa hyödyntämistä, miltä osin tutkielma sisältää myös *de lege ferenda* -tutkimuksen piirteitä.¹⁹ On kuitenkin todettava, että tutkielman pääasiallisena tarkoituksena on välittömyysperiaatteen merkityksen tarkasteleminen lainopin keinoin. Näin ollen tutkielman tarkoituksena ei ole toteuttaa laajaa *de lege ferenda* -tutkimusta, vaan painopiste on nimenomaan lainopillisessa tarkastelussa.²⁰

Oikeuslähteet on perinteisesti jaettu *vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin* sekä *sallittuihin oikeuslähteisiin*.²¹ Vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä tutkielmassa käytetään ensinnäkin Suomen kansallista lainsäädäntöä, jonka osalta tutkielma keskittyy erityisesti oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) säännöksiin. Tutkielmassa viitataan myös EU-oikeuden osalta rikosuhridirektiiviin²² (2012/29/EU). Muita tässä tutkielmassa käytettäviä vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, joista tutkielman aiheen osalta keskeisimpinä voidaan mainita yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18–19/1990, Euroopan ihmisoikeussopimus tai EIS) sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva

¹⁶ Kuten mainittu, todistelutalenneuudistus ei ole tätä kirjoitettaessa vielä tullut voimaan, mutta sitä koskevat säännökset on jo vahvistettu. Tästä syystä myös todistelutalenneuudistusta koskevia säännöksiä tarkastellaan tässä tutkielmassa ensi sijassa lainopin keinoin.

¹⁷ Hirvonen 2011, s. 24.

¹⁸ Katson oikeusvertailun juuri Ruotsiin olevan perusteltua etenkin siitä syystä, että Suomen ja Ruotsin oikeusjärjestelmät ovat yhteisen oikeushistoriansa vuoksi edelleen useilta osin samankaltaisia. Tämän osalta ks. Husa 2013, s. 56.

¹⁹ *De lege ferenda* -tutkimuksen määrittelystä ks. esimerkiksi Markus 2023, s. 895 ja Siltala 2003, s. 131–132. *De lege ferenda* -tutkimuksella (oikeuspoliittisella tutkimuksella) tarkoitetaan tavoite-keinoanalyysia ja *de lege ferenda* -kannanotot ovat mahdollisia lainmuutoksia ja muutosehdotusten taustaoletuksia koskevia kannanottoja. *De lege ferenda* -tutkimuksen mallista ks. Linna 1987, s. 34.

²⁰ Tämän osalta ks. Markus 2023, s. 914, jonka perusteella *de lege ferenda* -tutkimuksissa voi esiintyä painotuseroja sen suhteen, kuinka laajasti tiettyjä tutkimuksen vaiheita toteutetaan. Esimerkiksi lainoppiin pääasiallisesti keskittyvä tutkimus voi sisältää myös *de lege ferenda* -tarkastelua, jonka osalta joihinkin tutkimuksen vaiheisiin voidaan kuitenkin keskittyä suppeammin.

²¹ Oikeuslähteiden jaottelusta ks. Aarnio 1989, s. 220–247. Ks. myös esimerkiksi Kuusiniemi 2020, s. 1212, jonka mukaan mainitussa jaottelussa on kysymys niin sanotusta aarniolais-peczenikläisestä oikeuslähteopista.

²² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

kansainvälinen yleissopimus (SopS 7–8/1976, KP-sopimus). Niin ikään tutkielman lähteenä käytettyjen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisujen voidaan nykyisin katsoa kuuluvan vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin.²³

Heikosti velvoittavien oikeuslähteiden osalta tutkielmassa käytetään erityisesti lainvalmisteluaineistoja (eli hallituksen esityksiä sekä valiokuntamietintöjä ja -lausuntoja) sekä kansallisten tuomioistuinten ratkaisuja. Tämän tutkielman kannalta olennaisia ovat nimenomaan oikeusperiaatteet, minkä osalta mainittakoon, että monet oikeusperiaatteet on nykyisin kirjattu lakiin tai kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.²⁴ Tällöin ne ovat luonnollisesti myös perinteisen oikeuslähdeopin näkökulmasta vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä.²⁵ Lakiin kirjaamattomien oikeusperiaatteiden on puolestaan tavallisesti katsottu sijoittuvan oikeuslähdeopissa heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin.²⁶ On kuitenkin huomattava, että oikeusperiaatteiden oikeuslähdeopillisen merkityksen voidaan katsoa kasvaneen viime vuosikymmenten aikana, minkä seurauksena oikeuskirjallisuudessa on toisinaan arvioitu vakiintuneiden yleisten oikeusperiaatteiden olevan nykyisin *käytännössä* jo vahvasti velvoittavan oikeuslähteen asemassa.²⁷ Sallituista oikeuslähteistä tutkielmassa viitataan ensi sijassa aihetta käsittelevään oikeuskirjallisuuteen. Oikeusvertailun osalta lähteenä käytetään myös Ruotsin kansallista lainsäädäntöä ja lainvalmisteluaineistoja, Ruotsin korkeimman oikeuden (Högsta domstolen, HD) ratkaisuja sekä ruotsalaista oikeuskirjallisuutta.

2 Oikeusperiaatteet rikosprosessissa

2.1 Rikosprosessin tarkoituksesta ja tavoitteista

Rikosprosessia voidaan kuvailla oikeudellisesti säännellyksi menettelyksi, jossa tutkitaan ja ratkaistaan kysymys epäiltyä rikosta seuraavasta rikosvastuusta.²⁸ Suppean käsityksen mukaan rikosprosessi koostuu ainoastaan tuomioistuimessa tapahtuvasta varsinaisesta oikeudenkäyn-

²³ Hirvonen 2011, s. 43 ja Karhu 2020, s. 1024.

²⁴ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 116.

²⁵ Määttä – Paso 2019, s. 23.

²⁶ Virolainen 1995, s. 167 ja Karhu 2020, s. 1028.

²⁷ Määttä – Paso 2019, s. 23.

²⁸ Jonkka 1992a, s. 1, Helenius – Linna 2024, s. 331 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 65.

nistä, mutta laajasti ymmärrettynä siihen kuuluvat myös esitutkinta, syyteharkinta sekä rangaistuksen täytäntöönpano.²⁹ Tässä tutkielmassa rikosprosessista puhuttaessa tarkoitetaan nimenomaan sen laajaa määritelmää.³⁰

Rikosprosessiin voidaan liittää näkökulmasta riippuen useita erilaisia tarkoituksia ja tavoitteita, jotka myös vaihtelevat sen mukaan, mitä prosessin vaihetta kulloinkin tarkastellaan.³¹ Kokonaisuudessaan rikosprosessin tarkoituksena pidetään yleisesti ensinnäkin rikosvastuun toteuttamista konkreettisessa yksittäistapauksessa.³² Tällä tarkoitetaan käytännössä epäillyn rikoksen ja siihen syyllistyneen henkilön selvittämistä sekä rikosoikeudellisen lainsäädännön mukaisen seuraamuksen määräämistä.³³ Tässä tehtävässä rikosprosessissa tavoitellaan aineellisesti oikeaa ratkaisua yksittäistapauksessa.³⁴ Aineellisesti oikealla ratkaisulla tarkoitetaan sitä, että ratkaisu perustuu sekä aineellisen totuuden selvittämiseen että lainsoveltamisen virheettömyyteen.³⁵

Prosessissa tavoitteena on siis aineellisen totuuden selvittäminen eli sen selvittäminen, mitä asiassa on tosiasiallisesti tapahtunut. Aineelliseen oikeuteen kuuluvia normeja tulee sitten soveltaa virheettömästi näihin asiassa selvitettyihin tosiseikkoihin.³⁶ Ehdotonta varmuutta siitä, mitä asiassa on todella tapahtunut, ei tosin voida koskaan saavuttaa.³⁷ Tuomioistuimien tarkastelee kysymyksenä olevia tapahtumia aina jälkikäteisesti sille esitetyn todistelun kautta.³⁸ Tällöin esimerkiksi erilaiset todistamis- ja hyödyntämiskiellot osaltaan rajoittavat sitä, millä tavoin ja missä laajuudessa tuomioistuimella on mahdollisuus arvioida tapahtunutta.³⁹ Aineellista totuutta ei siis käytännössä kyetä prosessissa saavuttamaan, vaan siinä on tyydyttävä *prosessuaaliseen totuuteen* eli siihen, mitä asiassa prosessiaineiston perusteella näytetään toteen.⁴⁰ Pelkkä aineellisesti oikean ratkaisun saavuttaminen ei toisaalta ole myöskään riittävää, vaan rikosprosessin on menettelynsä puolesta täytettävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset. Tämän

²⁹ *Helenius – Linna* 2024, s. 331–332 ja *Vuorenpää* 2023, s. 145–146.

³⁰ Suppea käsitys on mielestäni ongelmallinen siihenkin nähden, että (jäljempänä tarkemmin ilmenevin tavoin) laissa määritellyissä poikkeustapauksissa osa varsinaista oikeudenkäyntiä siirtyy käytännössä toteutettavaksi jo esitutkinnan aikana.

³¹ Ks. *Launiala* 2010, s. 3–7 ja *Jokela* 2018, s. 10–11.

³² Ks. *Jonkka* 1992a, s. 13, *Jokela* 2018, s. 10, *Fredman ym.* 2025, s. 10 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2021, s. 75.

³³ *Jonkka* 1992a, s. 13–14 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2021, s. 75.

³⁴ *Jonkka* 1992a, s. 14.

³⁵ *Vuorenpää* 2023, s. 65.

³⁶ *Vuorenpää* 2023, s. 65 ja *Virolainen* 1995, s. 104.

³⁷ *Jonkka* 1992a, s. 14.

³⁸ *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 81.

³⁹ Todistamis- ja hyödyntämiskielloista ks. esimerkiksi *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 227–334.

⁴⁰ *Vuorenpää* 2023, s. 67–68 ja *Rantaeskola* 2019, s. 233. Prosessuaalisesta totuudesta ks. myös esimerkiksi *Virolainen* 1995, s. 105–106.

osalta rikosprosessin tarkoituksena on myös huolehtia yksilön – erityisesti vastaajan – oikeusturvasta.⁴¹ Vastaajan oikeusturvaintressit osaltaan rajoittavatkin rikosvastuun toteuttamista.⁴²

Sen lisäksi, että rikosprosessin tarkoituksena on rikosvastuun toteuttaminen ja oikeusturvan varmistaminen yksittäistapauksissa, rikosprosessin kautta pyritään myös laajempaan kriminaalipoliittisten tavoitteiden toteuttamiseen. Tällöin kysymys on etenkin rangaistuksen yleisestävistä vaikutuksesta: ihmisten käyttäytymistä pyritään ohjaamaan siten, etteivät he syyllistyisi rikoksiin. Tällä tavoin rikosprosessilla on niin sanottu kaksoisfunktio eli sekä yksittäistapauksiin että laajempaan yhteiskunnalliseen merkitykseen liittyvä tehtävä.⁴³

2.2 Prosessiperiaatteista yleisesti

Muiden oikeudenalojen tavoin myös prosessioikeus sisältää sekä oikeussääntöjen että -periaatteiden muodossa olevia oikeusnormeja. Yksinkertaistaen nämä normityypit eroavat toisistaan siten, että oikeussäännöt ovat luonteeltaan joko–tai-tyyppisiä eli ne joko soveltuvat tai eivät sovellu käsillä olevaan tapaukseen, kun taas oikeusperiaatteet ovat luonteeltaan väljiä ja voivat soveltua kuhunkin tapaukseen enemmän tai vähemmän.⁴⁴ Oikeussäännöt ovat yleensä muodoltaan tarkkarajaisia ja yksityiskohtaisia, oikeusperiaatteet puolestaan yleisyystasoltaan korkeita.⁴⁵ Sama oikeusperiaate voi näin ollen soveltua moniin erilaisiin tilanteisiin.⁴⁶ Oikeussäännön soveltuminen tapaukseen ratkaistaan sen perusteella, kuuluuko tapauksen tosiseikasto kyseisen säännön soveltamisalaan.⁴⁷ Sen sijaan oikeusperiaatteen soveltuminen tapaukseen ratkaistaan punninnan avulla.⁴⁸

Oikeussääntöjen ja -periaatteiden välinen ero on selkeästi nähtävissä siinä, miten tapaukseen sovellettava normi ratkaistaan normien ollessa keskenään ristiriidassa. Jos tapaukseen mahdollisesti soveltuvat kaksi eri oikeussääntöä ovat ristiriidassa keskenään, on näistä valittava yksi tapaukseen soveltuva sääntö. Keskenään ristiriitaiset säännöt eivät siis voi tulla sovellettavaksi samanaikaisesti samaan tapaukseen. Oikeusperiaatteiden osalta tilanne on erilainen, sillä samaan

⁴¹ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 75 ja Jokela 2018, s. 9–10. Oikeusturvavaatimuksen sisällöstä ks. esimerkiksi Jonkka 1992a, s. 23.

⁴² Jonkka 1991, s. 236 ja Vuorenpää 2023, s. 68.

⁴³ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76.

⁴⁴ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 115.

⁴⁵ Määttä – Paso 2019, s. 50.

⁴⁶ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 115.

⁴⁷ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 115.

⁴⁸ Määttä – Paso 2019, s. 50.

tapaukseen voi samanaikaisesti soveltua useampiakin oikeusperiaatteita, vaikka nämä periaatteet olisivat keskenään erisuuntaisia.⁴⁹ Tällöin periaatteiden lähtökohtaisia painoarvoja on punnittava keskenään ja pyrittävä löytämään optimaalinen ratkaisu periaatteiden toteuttamiseen.⁵⁰ Keskenään kilpailevat periaatteet tulisi pyrkiä toteuttamaan mahdollisimman täydellisesti.⁵¹

Periaatteen painoarvo (eli tapauskohtainen merkitys) voi vaihdella kunkin tapauksen erityispiirteiden mukaan.⁵² Punninnan seurauksena yksi periaate voi joutua osittain väistymään toisen, kyseisen tapauksen kannalta tärkeämmäksi katsotun periaatteen tieltä.⁵³ Tällöin on huomioitava, että mitä enemmän jostakin periaatteesta joustetaan, sitä tärkeämpää toisen periaatteen toteutumisen on oltava.⁵⁴ Punninnan seurauksena väistyvä oikeusperiaate ei myöskään lakkaa olemasta voimassa, vaan se ainoastaan antaa yksittäisessä tilanteessa tilaa sitä merkittävämmälle periaatteelle.⁵⁵ Kyse on periaatteiden eriasteisesta toteutumisesta.⁵⁶ Periaatteet eivät siis aina toteudu täysimääräisesti jokaisessa tapauksessa, vaan niiden soveltuminen on edellä kuvatuin tavoin enemmän tai vähemmän -luonteista ja riippuvaista kunkin tapauksen erityispiirteistä.

Prosessiperiaatteet ovat nimenomaan oikeudenkäyntimenettelyä koskevia oikeusperiaatteita.⁵⁷ Tyypillisesti oikeusperiaatteiden kautta pyritään edistämään tietyille oikeudenalalle tai koko oikeusjärjestykselle tärkeitä arvoja tai tavoitteita.⁵⁸ Tässä suhteessa tarkasteltuna prosessiperiaatteiden tarkoituksena voidaan pitää ensinnäkin prosessin tavoitteen (oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla saavutetun aineellisesti oikean ratkaisun) toteutumisen turvaamista.⁵⁹ Prosessiperiaatteet myös osaltaan ohjaavat ja rajoittavat tuomioistuimen vapaata harkintaa sekä täydentävät niitä sääntöjä, joita tuomioistuin käyttää ratkaisunormeina. Voidakseen ohjata lainkäyttöä, prosessiperiaatteen tulee kuitenkin ilmetä nimenomaisesti laista tai olla

⁴⁹ *Virolainen – Vuorenpää* 2021, s. 115. Ks. myös *Määttä* ym. 2012, s. 13, jonka mukaan voidaan myös väittää, että oikeusperiaatteet eivät voi olla ristiriidassa, vaan ainoastaan jännitteisessä suhteessa keskenään.

⁵⁰ *Jonkka* 1991, s. 249 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2021, s. 115.

⁵¹ *Jonkka* 1991, s. 248–249. Ks. myös esimerkiksi *Jonkka* 1991, s. 164 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2021, s. 115, joissa on yleisesti kuvattu oikeusperiaatteita optimointikäskyinä, jotka ohjaavat toteuttamaan periaatteen taustalla olevaa tavoitetta tai arvoa erilaisten rajoitusten puitteissa niin täydellisesti kuin mahdollista.

⁵² *Alexy* 2002, s. 50 ja *Korhonen – Jämsä* 2022, s. 71. Ks. myös *Aarnio* 1989, s. 80. Aarnion mukaan jotkin periaatteet voivat yleisesti olla merkitykseltään muita tärkeämpiä.

⁵³ *Virolainen – Vuorenpää* 2021, s. 115.

⁵⁴ *Jonkka* 1991, s. 248–249.

⁵⁵ *Aarnio* 1989, s. 80.

⁵⁶ *Virolainen* 1995, s. 168.

⁵⁷ *Jokela* 2016, s. 72. Ks. myös *Jonkka* 1992b, s. 699, jossa prosessiperiaatteet kuvataan osana prosessioikeuden keskeistä perustaa.

⁵⁸ *Jonkka* 1992a, s. 8.

⁵⁹ *Jokela* 2016, s. 72.

yleistettävissä muista vahvasti tai heikosti velvoittavista oikeuslähteistä. Mikäli periaatetta ei ole kirjattu lainsäädäntöön, tulee sen olla tarpeeksi vakiintunut velvoittaakseen lainkäyttäjää.⁶⁰

Prosessiperiaatteet ovat paljolti samoja sekä siviili- että rikosprosessissa.⁶¹ Prosessilajeihin sisältyy kuitenkin myös omia periaatteitaan,⁶² joista rikosprosessin osalta yhtenä esimerkkinä voidaan mainita oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta keskeinen *syyttömyysperiaate* eli syyttömyysolettama.⁶³ Rikosprosessissa noudatettaville erityisperiaatteille on tyypillistä, että niillä suojataan nimenomaan rikosasian vastaajaa, sillä vastaajan voidaan yleensä katsoa olevan tosiasiallisesti syyttäjää ja asianomistajaa heikompi osapuoli.⁶⁴ Tästä syystä osapuolten epätasa-arvoista asemaa tasoitetaan esimerkiksi edellä mainitun syyttömyysolettaman sekä *puolustuksen suosimisen periaatteen* kautta.⁶⁵ Keskeinen on myös niin sanottu *in dubio pro reo -periaate*, jonka mukaisesti epäselvät tapaukset on ratkaistava vastaajan eduksi.⁶⁶

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty erilaisia tapoja prosessiperiaatteiden jaotteluun.⁶⁷ Perinteisesti oikeudenkäynnin ulkoista kulkua ohjaavat menettelyperiaatteet on hahmotettu omaksi ryhmäkseen.⁶⁸ Näistä erotetaan yleensä rooliperiaatteet, jotka ohjaavat asianosaisten ja tuomioistuimen keskinäistä suhdetta eli esimerkiksi sitä, kumpi taho on vastuussa oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta.⁶⁹ Ratkaisuperiaatteiden tarkoituksena on puolestaan varsinaisen oikeudenkäyntimenettelyn jälkeen ohjata tuomioistuimessa tapahtuvaa ratkaisutoimintaa.⁷⁰ Muina periaateryhminä voidaan lisäksi nähdä prosessin tavoitteita ilmentävät tavoite- tai tarkoituksenmukaisuusperiaatteet sekä oikeudenkäynnin asianmukaisuutta ja menettelyllistä oikeudenmukaisuutta ilmentävät arvoperiaatteet.⁷¹

⁶⁰ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 116.

⁶¹ Jokela 2018, s. 12. Osalla yhteisistä periaatteista (kuten *julkisuusperiaatteella*) on korostunut merkitys juuri rikosprosessissa.

⁶² Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 116.

⁶³ Linna 2025, s. 23. Syyttömyysolettaman sisältö käy ilmi EIS 6(2) artiklasta, jonka mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

⁶⁴ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 122.

⁶⁵ Jokela 2018, s. 84–85, Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 122 ja Virolainen 1995, s. 312–313. Virolaisen mukaan puolustuksen suosimisen periaatteessa on kyse prosessuaalisen tasavertaisuuden tavoittelemisesta. Periaatteeseen sisältyy muun muassa syyttäjän korkealle asetettu todistustaakka, jonka mukaisesti vastaajan syyllisyydestä ei saa jäädä järkevää (eli varteenotettavaa) epäilyä.

⁶⁶ HE 82/1995 vp, s. 16.

⁶⁷ Erilaisista prosessiperiaatteiden jaotteluista ks. esimerkiksi Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 117, Heleinius – Linna 2024, s. 12 ja Linna 2025, s. 16.

⁶⁸ Virolainen 1995, s. 200.

⁶⁹ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 117.

⁷⁰ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 117 ja 204. Ratkaisuperiaatteilla on merkitystä esimerkiksi näytön arvioinnissa, jonka osalta keskeinen on etenkin *vapaan todistusharkinnan periaate*.

⁷¹ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 117.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus on toisinaan esitetty muista prosessiperiaatteista erillisenä normina.⁷² Se voidaankin nähdä eräänlaisena yläperiaatteena ja edellytyksenä, jonka toteutumista muut periaatteet osaltaan turvaavat.⁷³ Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus ilmenee kansainvälisesti eritoten EIS 6 artiklasta sekä KP-sopimuksen 14 artiklasta. Kansallisella tasolla se sisältyy Suomen perustuslain (731/1999, PL) 21 §:ään.

Tavoite- tai tarkoituksenmukaisuusperiaatteisiin tavallisesti luetut prosessin varmuus, nopeus ja halpuus voidaan puolestaan ymmärtää tarkoituksenmukaisen prosessin tunnusmerkkeinä. Ne muodostavat oikeudenkäyntimenettelyn prosessitavoitteet, joihin myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus on toisinaan liitetty.⁷⁴ Prosessin varmuus, nopeus ja halpuus edellyttävät käytännössä sitä, että oikeudenkäynnissä tulisi pyrkiä saavuttamaan aineellisesti oikea ratkaisu mahdollisimman nopeasti ja edullisesti.⁷⁵ Varmuudella tarkoitetaan sitä, että ”oikeudenkäynti antaa mahdollisimman varmat takeet” sille, että siinä saavutetaan aineellisesti oikea ratkaisu. Kysymys on siis aineellisesta oikeusvarmuudesta.⁷⁶ Nopeutta ja halpuutta koskevat tavoitteet muodostavat puolestaan prosessiekonomian periaatteen, jonka tarkoituksena on välttää tarpeettomia prosessitoimia sekä varmistaa, että tarpeelliset prosessitoimet toteutetaan ainoastaan välttämättömässä laajuudessa sekä niin nopeasti ja kustannustehokkaasti kuin mahdollista.⁷⁷ Kuten mainittu, näistä tavoitteista prosessin varmuutta voidaan pitää tärkeimpänä.⁷⁸

2.3 Välittömyys prosessiperiaatteena

2.3.1 Välittömyysperiaatteen sisältö ja yhteys muihin prosessiperiaatteisiin

Prosessiperiaatteet ilmentävät osaltaan niitä prosessin arvoja ja tavoitteita, jotka ovat hyväksytyjä kussakin ajassa ja oikeuskulttuurissa.⁷⁹ Alioikeusuudistusta ja sen osana rikosprosessiuudistusta toteutettaessa välittömyyden tehostaminen nähtiin tarpeelliseksi, sillä alioikeuksissa

⁷² Ks. esimerkiksi *Helenius – Linna 2024*, s. 12.

⁷³ Ks. esimerkiksi *Huovila 1998*, s. 125–126 ja 164, jossa kuvataan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä oikeudenkäynnin ylimpänä periaatteena.

⁷⁴ Näin esimerkiksi HE 133/2021 vp, s. 6.

⁷⁵ Prosessin varmuudesta, nopeudesta ja halpuudesta ks. esimerkiksi *Linna 2025*, s. 16 ja 24–25 ja *Vuoren pää 2023*, s. 65–69.

⁷⁶ *Virolainen – Vuoren pää 2021*, s. 117–118 ja *Virolainen 1995*, s. 104.

⁷⁷ *Virolainen – Vuoren pää 2021*, s. 119.

⁷⁸ Prosessin nopeus ja halpuus eivät kuitenkaan suinkaan ole merkityksettömiä tavoitteita. Ks. esimerkiksi *Virolainen – Vuoren pää 2021*, s. 119, jonka mukaan prosessien pitkittyminen on ongelmallista oikeusturvan kannalta. Hidas prosessi myös aiheuttaa lisäkustannuksia sekä tuomioistuimelle että asianosaisille.

⁷⁹ *Virolainen – Vuoren pää 2021*, s. 116.

ratkaisut olivat ainakin lykättyjen tapausten osalta perustuneet pöytäkirjaan merkittyyn oikeudenkäyntiaineistoon.⁸⁰ Asian ratkaiseminen siirtyi usein lykkäämisten seurauksena uudelle tuomarikokoonpanolle, eikä todistelun vastaanottanut kokoonpano tällöin siis ratkaissut asiaa.⁸¹ Muutoksenhakuasteessa välittömyys oli puolestaan käytännössä olematonta, sillä vaikka todistelu olisi otettu alioikeudessa vastaan välittömästi, saattoi hovioikeus tai korkein oikeus muuttaa alioikeuden suorittaman todistusharkinnan lopputulosta puhtaasti pöytäkirjojen perusteella, ilman suullista ja välitöntä käsittelyä.⁸²

Menettelyperiaatteet nähtiin alioikeusuudistuksen toteuttamisen aikaan tärkeinä varman, nopean ja halvan oikeudenkäynnin kannalta. Periaatteiden nähtiin olevan suoraan yhteydessä siihen, kuinka hyvät keinot tuomioistuimilla on käytössään aineellisesti oikeiden ratkaisujen tekemiseen.⁸³ Kuten mainittu, tässä yhteydessä välittömyysperiaatteen merkitys liittyy ensi sijassa sen oikeudenkäynnin varmuutta edistävään vaikutukseen. Alioikeusuudistusta säädettäessä katsottiin, että kun menettely on välitön, asiassa tehtävä ratkaisu voidaan perustaa alkuperäiseen ja näin ollen myös mahdollisimman luotettavaan oikeudenkäyntiaineistoon. Tämän katsottiin puolestaan parantavan edellytyksiä tehdä asiassa aineellisesti oikea ratkaisu.⁸⁴ Välittömyyden prosessin varmuutta edistävän vaikutuksen osalta erityisen keskeistä on todistelun (ja etenkin henkilötodistelun) välittömyys. Välittömyyden ajateltiin lisäävän todistelun luotettavuutta, jolloin välittömästi vastaanotetun todistelun katsottiin tarjoavan tuomioistuimelle parhaat mahdollisuudet eri todisteiden merkityksen arviointiin.⁸⁵

Välittömyysperiaate pitää sisällään sekä oikeudenkäyntiaineiston esittämistä että aineiston vastaanottavaa tuomioistuinta koskevia vaatimuksia.⁸⁶ Ensin mainitun osalta voidaan puhua välittömyysperiaatteen *aineistoulottuvuudesta*, jälkimmäisen osalta *instituutio- tai henkilöulottuvuudesta*.⁸⁷ Välittömyysperiaatteen sisältö voidaan toisaalta hahmottaa myös jaotteluna menettelyn eli *prosessin välittömyyteen* (pääkäsittelyn välittömyys) sekä *todistelun välittömyyteen* (sisäinen välittömyys).⁸⁸

⁸⁰ Virolainen 1995, s. 243. Ks. myös esimerkiksi Tirkkonen 1975, s. 31, jossa kuvaillaan silloisen suomalaisen alioikeusmenettelyn olleen suullis-pöytäkirjallista: yleensä suullisesti esitetty oikeudenkäyntiaineisto pöytäkirjattiin ja asiassa tehtiin ratkaisu tämän pöytäkirjatun aineiston perusteella.

⁸¹ Lappalainen 1991, s. 14.

⁸² Virolainen 1995, s. 243. Ks. myös Tirkkonen 1975, s. 31.

⁸³ HE 82/1995 vp, s. 1 ja 16.

⁸⁴ HE 15/1990 vp, s. 5.

⁸⁵ HE 82/1995, s. 80–81.

⁸⁶ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 175.

⁸⁷ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 175 ja Vuorenpää 2023, s. 72.

⁸⁸ Ks. esimerkiksi Pölönen 2003, s. 49 ja Huovila 2003, s. 217. Pölösen mukaan prosessin välittömyydellä tarkoitetaan oikeudenkäyntiaineiston esittämistä ilman välikäsiä asian ratkaisevalle tuomioistuimelle.

Välittömyysperiaatteen aineistoulottuvuudella tarkoitetaan edellytystä siitä, että ”koko oikeudenkäyntiaineisto esitetään välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle”.⁸⁹ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että asianosaisten lausumat ja todistelu esitetään tuomioistuimelle ilman välikäsiä, jolloin tuomarilla on henkilökohtainen ja suora kontakti asianosaisiin ja todistajiin sekä ratkaisun perusteena toimivaan aineistoon.⁹⁰ Ratkaisu tulee siten välittömyysperiaatteen mukaisesti voida perustaa tuomarin omiin, välittömästi tehtyihin kuulo- ja näköhavaintoihin pöytäkirjan tai muun kirjallisen esityksen välityksellä saadun tiedon sijaan.⁹¹

Instituutioulottuvuuteen kuuluu puolestaan edellytys siitä, että tuomioistuimen kokoonpano pysyy muuttumattomana koko käsittelyn ajan. Välittömyysperiaatteen mukaisesti asian ratkaisuun voivat näin ollen osallistua vain sellaiset tuomioistuimen jäsenet, jotka ovat olleet läsnä koko asian pääkäsittelyn ajan. Välittömyys ei toteudu, jos oikeudenkäyntiaineisto tulee tuomarin tietoon välillisesti pöytäkirjan tai tuomioistuimen muiden jäsenten kertoman kautta.⁹² Tuomarin on siis tullut itse ottaa vastaan koko oikeudenkäyntiaineisto ja näin ollen olla prosessissa mukana koko asian käsittelyn ajan.⁹³ Muutoin tuomarin vaihtuessa uuden tuomarin olisi perehdyttävä aikaisemmalle tuomarille esitettyyn aineistoon jälkikäteen kirjallisesti.⁹⁴

Menettelyperiaatteet ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa, eikä yksi näistä periaatteista voi täysimääräisesti toteutua ilman muita.⁹⁵ Suullisuusperiaatteen mukaisesti asianosaisten lausumat ja todistelu on esitettävä tuomioistuimessa suullisesti, sillä vain tällä tavoin esitetty oikeudenkäyntiaineisto voidaan huomioida ratkaisua tehtäessä. Keskitysperiaate edellyttää puolestaan yhtäjaksoista pääkäsittelyä, jolloin koko oikeudenkäyntiaineisto siis vastaanotetaan keskitetyssä, yhtäjaksoisessa menettelyssä.⁹⁶ Viimeaikaisessa oikeuskirjallisuudessa välittömyys-, suullisuus- ja keskitysperiaatteiden rinnalle uudeksi menettelyperiaatteeksi on nostettu myös *jäsennellyn*

Todistelun välittömyydellä tarkoitetaan puolestaan ensisijaisesti sitä, että todistelu esitetään sen alkupe-
räisessä muodossa eli ettei esimerkiksi todistajan kertomusta oteta vastaan lukemalla siitä aiemmin kirjattua lausumaa. Tämän osalta vrt. kuitenkin *Jonkka* 1992b, s. 702. Jonkka ei pidä prosessin ja todistelun välittömyyden erottamista tarpeellisena, vaan kuvailee todistelun välittömyyttä ”välittömyysperiaatteen konkreettisena ilmentymänä”.

⁸⁹ HE 15/1990 vp, s. 5.

⁹⁰ *Violainen – Vuorenpää* 2021, s. 175–176.

⁹¹ *Violainen* 1995, s. 242. Ks. myös *Huovila* 2003, s. 217–218. Huovila puhuu välittömästä todistusharkinnasta, jonka mukaisesti todistusharkinta on suoritettava välittömästi tehtyjen havaintojen perusteella.

⁹² HE 15/1990 vp, s. 5–6 ja HE 82/1995 vp, s. 16.

⁹³ *Violainen* 1995, s. 242–243.

⁹⁴ *Helenius – Linna* 2024, s. 22.

⁹⁵ *Violainen* 1995, s. 225.

⁹⁶ HE 15/1990 vp, s. 5 ja HE 82/1995 vp, s. 14.

käsittelyn periaate.⁹⁷ Tällä tarkoitetaan johdonmukaisen järjestyksen noudattamista pääkäsitte-lyssä ratkaistavien kysymysten käsittelyssä.⁹⁸

Oikeuskirjallisuudessa välittömyysperiaate on prosessin varmuutta edistävän vaikutuksensa vuoksi usein nostettu menettelyperiaatteista merkittävimmäksi.⁹⁹ Menettelyn suullisuutta ja keskitystä on puolestaan pidetty välittömyysperiaatteen toteuttamis- tai turvaamiskeinoina.¹⁰⁰ Muiden prosessiperiaatteiden osalta välittömyydellä on merkitystä ensinnäkin *kontradiktorisen periaatteen* toteutumisessa.¹⁰¹ Kontradiktorisen periaatteen eli vastapuolen kuulemisen periaatteen mukaisesti asian osapuolia on kuultava ennen kuin asiassa voidaan tehdä ratkaisu.¹⁰² Osapuolilla on siis paitsi oikeus esittää omat vaatimuksensa, väitteensä ja todisteensa, myös oikeus lausua näkemyksensä toistensa esittämistä seikoista.¹⁰³ Kontradiktorisuus on tärkeä osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista.¹⁰⁴ Todistelun välittömyys edellyttää myös *parhaan todistusaineiston periaatteen* toteutumista.¹⁰⁵

On huomattava, että vaikka oikeuskirjallisuudessa on toisinaan puhuttu todistelun välittömyyden itseisarvoisesta merkityksestä¹⁰⁶, välittömyyttä ei sinänsä ole nähty itseisarvona edes menettelyperiaatteiden tärkeyttä korostaneissa lainvalmisteluaineistoissa.¹⁰⁷ Välittömyyden tarkoituksena on sen sijaan mahdollistaa asian perusteellinen ja luotettava selvittäminen, millä siis edistetään

⁹⁷ Ks. esimerkiksi *Korhonen – Jämsä 2022*, s. 79, *Helenius – Linna 2024*, s. 21 ja *Linna 2025*, s. 26.

⁹⁸ HE 133/2021 vp, s. 59 ja 83. Hallituksen esityksessä esitetään prosessilainsäädäntöä muutettavaksi siten, että siihen sisällytetään säännökset tuomioistuimen tehtävästä valvoa, että asia käsitellään jäsennellysti (ks. esimerkiksi OK 6:2a.1 ja ROL 6:5.1, jotka tulevat voimaan myöhemmin lailla säädettävänä ajankohtana).

⁹⁹ Ks. esimerkiksi *Virolainen 1995*, s. 225, *Hirvelä 1997*, s. 72, *de Godzinsky 2000*, s. 720, *Pölönen 2003*, s. 48 ja *Jokela 2016*, s. 150.

¹⁰⁰ *Virolainen 1995*, s. 226, *Huovila 2003*, s. 215 ja *Vuorenpää 2023*, s. 79. Lainvalmisteluaineistojen osalta ks. LaVM 9/1997, s. 7, jossa niin ikään mainitaan keskitetyn ja suullisen käsittelyn turvaavan välittömyyttä.

¹⁰¹ Periaatteiden välisestä yhteydestä ks. esimerkiksi *Hirvelä 2006*, s. 202–203. Ks. myös *Pölönen 2003*, s. 50, jonka perusteella välittömyysperiaatteen ja kontradiktorisen periaatteen välinen yhteys näyttäytyy esimerkiksi siten, että välittömyysperiaatteen tulkinnassa on otettava huomioon myös kontradiktorisuutta koskeva oikeuskäytäntö.

¹⁰² *Vuorenpää 2023*, s. 80. Ks. myös *Virolainen – Vuorenpää 2021*, s. 123, jonka mukaan kuulemisperiaate merkitsee nykyisin laajasti asianosaisten osallistumisoikeutta prosessiin.

¹⁰³ *Vuorenpää 2023*, s. 80 ja *Linna 2025*, s. 18–19.

¹⁰⁴ *Hirvelä 2006*, s. 172–174. Ks. myös *Jokela 2016*, s. 80, jossa kontradiktorisuus kuvataan ehdottomaksi oikeusperiaatteeksi sekä *Ervo 2005*, s. 62–64, jonka mukaan kontradiktorinen periaate ilmenee samanlaisesti sekä periaatteena että sääntönä.

¹⁰⁵ *Virolainen 1995*, s. 242. Parhaan todistusaineiston periaatteella tarkoitetaan sitä, että tiettyä tietolähettä todisteena käytettäessä on valittava luotettavimman näytön tuottava todistelutapa.

¹⁰⁶ *Jokela 2000*, s. 22, *Jokela 2016*, s. 73–74 ja *Jokela 2018*, s. 22. Jokelan mukaan todistelun välittömyydellä turvataan syytetyille mahdollisuus esittää todistajalle kysymyksiä. Itse katsoisin, että Jokelan kuvauksen perusteella välittömyydellä turvataan tässä yhteydessä enemmänkin kontradiktorisen periaatteen ja sitä edistävän vastakuulustelu-oikeuden toteutumista kuin välittömyyttä itsessään.

¹⁰⁷ HE 15/1990 vp, s. 6. Oikeuskirjallisuuden osalta ks. esim. *Virolainen 1995*, s. 227 ja *Lappalainen 1996*, s. 410.

etenkin prosessin varmuuden toteutumista.¹⁰⁸ Välittömyyden sisältö ja painoarvo voivat myös vaihdella tilanteesta riippuen.¹⁰⁹ Edellä esitetyn perusteella välittömyysperiaatteen merkitys voidaan suurelta osin hahmottaa nimenomaan suhteessa prosessitavoitteiden toteuttamiseen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseen yhdessä muiden prosessiperiaatteiden kanssa.¹¹⁰

2.3.2 Välittömyysperiaate kansallisessa lainsäädännössä ja kansainvälisessä oikeudessa

Kuten mainittu, nykyisin monet prosessiperiaatteet on kirjattu joko kansallisiin lakeihin tai kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Välittömyysperiaatetta ei ole sellaisenaan kirjattu kansalliseen prosessilainsäädäntöömme. Myöskään EIS tai KP-sopimus eivät suoraan edellytä sitä, että oikeudenkäynnin tulisi olla välitön ollakseen oikeudenmukainen.¹¹¹ Monet oikeudenkäymiskaaren ja rikosprosessilain säännöksistä kuitenkin ilmentävät periaatteen sisältöä ja tarkoitusta. Myös EIT:n ratkaisukäytännössä on osaltaan selvennetty sitä, mikä merkitys välittömyydellä on oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden toteutumisessa sekä sitä, millä edellytyksillä välittömyydestä voidaan poiketa.

Rikosprosessin osalta keskeinen välittömyysperiaatetta ilmentävä kansallinen säännös on ROL 11:2.1, jonka mukaisesti tuomiossa saadaan pääsääntöisesti ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.¹¹² Jos asiassa on toimitettu uusi pääkäsittely, saadaan tuomiossa ottaa huomioon vain se, mitä on esitetty tässä käsittelyssä. Pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todiste, jota ei OK 17:59.1:n nojalla oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, saadaan kuitenkin ottaa huomioon tuomiossa.¹¹³ Sama koskee oikeudenkäyntiaineistoa, joka on esitetty pääkäsittelyä OK 6:13:n nojalla täydennettäessä.

¹⁰⁸ Virolainen – Vuorenää 2021, s. 176.

¹⁰⁹ Jonkka 1992b, s. 715.

¹¹⁰ Ks. myös Helenius – Linna 2024, s. 21, jossa menettelyperiaatteita kuvaillaan toisen asteen periaateiksi eli käytännön keinoiksi oikeudenkäyntiä koskevien arvopäämäärien saavuttamiseksi.

¹¹¹ Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on esitetty jossakin määrin eriäviä näkemyksiä välittömyyden suhteesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämän osalta vrt. keskenään esimerkiksi Jonkka 1992b, s. 706 ja Hirvelä 2006, s. 212. Jonkka liittyy välittömyyden osaksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntinnettelyä. Hirvelä puolestaan toteaa, ettei välittömyys sisälly EIS:n määrittelemän oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiin. Ks. myös Huovila 1998, s. 83, 136–137 ja 158–159, jossa kyseenalaistetaan välittömyysperiaatteen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin yhteys.

¹¹² Ks. KKO 2008:95, kohdat 19 ja 25–26. Tapauksessa tuomarin katsottiin rikkoneen virkavelvollisuutensa, kun hän oli ottanut rikosasian ratkaisemisessa huomioon ennen oikeudenkäyntiä tekemänsä havainnot, joita ei ollut esitetty oikeudenkäyntiaineistona asian pääkäsittelyssä.

¹¹³ OK 17:59.1:n mukaan pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todiste on otettava uudelleen vastaan pääkäsittelyssä joko siinä tapauksessa, että 1) asianosainen on ollut poissa ja hän sitä pyytää ja hänen

Todistelun välittömyyttä turvaa erityisesti OK 17:24.2:n sisältämä pääsääntö, jonka mukaan tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, ellei laissa toisin säädetä. Tuomioistuimessa ei myöskään lähtökohtaisesti saa käyttää todisteena kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta (OK 17:24.1). Kyseisten säännösten tarkoituksena on välittömyyden tavoitteiden mukaisesti todistelun luotettavuuden ja siten myös ai-neellisen totuuden saavuttamisen edistäminen.¹¹⁴

Välittömyysperiaatteen instituutioulottuvuutta ilmentää rikosprosessin osalta ROL 6:11.1, jonka mukaan asiassa on toimitettava uusi pääkäsittely, jos tuomioistuimeen sen päätösvaltaisuuden puutteellisuuden vuoksi joudutaan kesken pääkäsittelyä ottamaan uusi jäsen. Asiaa käsiteltäessä OK 2:1.2:ssa tarkoitetussa kokoonpanossa (eli kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa), uutta pääkäsittelyä ei tarvitse toimittaa, jos tuomioistuimeen otettava uusi jäsen on ollut paikalla koko pääkäsittelyn ajan. ROL 6:12:n mukaan uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu todistelu on otettava vastaan uudelleen siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa eikä estettä sen vastaanottamiselle ole. Muussa tapauksessa todistelusta on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta.¹¹⁵

Vaikka välittömyyttä ei suoraan mainita yhtenä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksistä, EIT on korostanut periaatteen merkitystä. EIT:n ratkaisukäytännössä on noudatettu sitä lähtökohtaa, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseksi syytetyn tulisi saada kohdata todistajat asian ratkaisevan tuomarin läsnä ollessa.¹¹⁶ Välittömyysperiaate on EIT:n mukaan tärkeä oikeudenmukaisuuden tae, sillä tuomioistuimen todistajan käytöksestä ja uskottavuudesta tekemillä havainnoilla voi olla merkittäviä seurauksia syytetyille. Tästä syystä myös tuomioistuimen kokoonpanon muuttumisen kesken oikeudenkäynnin tulisi tavallisesti johtaa todistajan uudelleen kuulemiseen.¹¹⁷

poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, taikka siinä tapauksessa, että 2) tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Todistelutalenneuudistuksen myötä suullinen todistelu voidaan jatkossa ottaa tarpeellisilta osin uudelleen vastaan kuva- ja äänitallenteelta.

¹¹⁴ *Jokela 2025*, s. 256.

¹¹⁵ Todistelutalenneuudistuksen myötä aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu on otettava vastaan uudelleen kuva- ja äänitallenteelta siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa (ROL 6:12.1).

¹¹⁶ Ks. esimerkiksi *Kashlev v. Viro* (26.4.2016), kohta 47 ja *Pitkänen v. Suomi* (9.3.2004), kohta 58.

¹¹⁷ *Pitkänen v. Suomi* (9.3.2004), kohta 58. Ks. myös *P.K. v. Suomi* (9.7.2002), jossa EIT:n arvioitavana oli tilanne, jossa käräjäoikeuden puheenjohtaja oli vaihtunut kesken rikosasian oikeudenkäynnin, eikä asiassa ollut tuomioistuimen kokoonpanon muuttumisen jälkeen kuultu uudelleen tärkeää todistajaa. EIT arvioi, ettei asiassa ollut tapahtunut EIS 6 artiklan loukkausta. Vaikka tuomioistuimen kokoonpano oli muuttunut puheenjohtajan osalta, lautamiehet olivat pysyneet samoina. Kyseisen todistajan uskotta-

2.3.3 Välittömyysperiaatteesta poikkeaminen

Välittömyysperiaate ei ole luonteeltaan ehdoton, vaan siitä voidaan tietysin edellytyksin poiketa.¹¹⁸ Välittömyyttä ei olekaan kaikissa tilanteissa mahdollista eikä edes tarkoituksenmukaista toteuttaa. Poikkeamiselle on kuitenkin oltava olemassa lakiin perustuva syy.¹¹⁹ Kuten mainittu, alioikeusuudistuksen jälkeen rikosprosessia koskevaa lainsäädäntöä onkin uudistettu useaan otteeseen tavalla, jolla on ollut vaikutusta välittömyyden toteutumiseen.

Todistelun osalta poikkeuksista säädetään ensinnäkin edellä mainitussa OK 17:24.2:ssa. Sen perusteella esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa saadaan käyttää todisteena tuomioistuimessa, jos lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää. Välittömyydestä poikkeaminen on tämän perusteella mahdollista esimerkiksi siinä tapauksessa, että lausuman antaja on kuollut, vakavasti sairas tai muutoin tavoittamattomissa.¹²⁰

OK 17:24.3:ssa säädetään erikseen tilanteista, joissa todistelun välittömyydestä voidaan poiketa kuultavan suojeluun liittyvien näkökohtien vuoksi. Säännöksen mukaan esitutkinnassa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua voidaan tietyissä tilanteissa käyttää todisteena, *jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä*. Tämä on mahdollista ensinnäkin siinä tapauksessa, että kuulusteltava on henkilö, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt (OK 17:24.3,1). Esitutkinnassa tallennetun kuulustelun käyttö todisteena on sallittua myös silloin, kun kuulusteltava on 15–17-vuotias asianomistaja, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu (OK 17:24.3,2). Tallennetta voidaan käyttää todisteena myös, jos kuulusteltava on rikoslain (39/1889, RL) 20 luvun 1–5 tai 8–16 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen tai RL 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä tarkoitetun ihmiskaupan tai törkeän ihmiskaupan 15–17-vuotias asianomistaja, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi (OK 17:24.3,3). Sama koskee niin ikään edellä mainittujen rikosten 18

vuotta ei myöskään ollut missään vaiheessa riitautettu. Se, että uudella puheenjohtajalla oli ollut käytössään sen istunnon pöytäkirja, jossa todistajaa oli kuultu, kompensoi suurelta osin menettelyn välittömyyden puutetta. Tuomio ei myöskään ollut perustunut yksinomaan kyseisen todistajan kertomukseen, eikä mikään viitannut siihen, että puheenjohtaja olisi vaihdettu asian lopputulokseen vaikuttamiseksi tai muutoin epäasiallisista syistä.

¹¹⁸ Virolainen 1995, s. 226 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 116.

¹¹⁹ Virolainen 1995, s. 226–227.

¹²⁰ KKO 2007:101, kohta 4–5. Ratkaisussa korkein oikeus katsoi, että tavoittamattomissa ulkomailta olleiden todistajien esitutkintakertomukset oli voitu ottaa huomioon oikeudenkäynnissä.

vuotta täyttäneitä asianomistajaa, jos kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa (OK 17:24.3,4).

Poikkeustilanteissa todistelua voidaan ottaa vastaan myös pääkäsittelyn ulkopuolella.¹²¹ OK 17:56.1:n mukaan tämä on mahdollista muun ohella kuultavan ollessa sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt saapumaan pääkäsittelyyn (OK 17:56.1,2) sekä pääkäsittelyn peruutustilanteissa, joissa kuultavaa ei tarvitse tai voida kuulla uudelleen pääkäsittelyssä tai kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa (OK 17:56.1,1). Kuultavaa voidaan tällöin kuulla videoneuvottelun tai muun teknisen tiedonvälitystavan välityksellä (OK 17:56.2). Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei pääsääntöisesti oteta enää uudelleen vastaan pääkäsittelyssä (OK 17:59.1).

Vuonna 2006 mahdollistetusta kirjallisesta menettelystä säädetään ROL 5 a luvussa. Kirjallisessa menettelyssä asia käsitellään ja ratkaistaan käräjäoikeuden kansliassa ilman pääkäsittelyä ja tuomio perustetaan lähtökohtaisesti kirjalliseen aineistoon.¹²² Menettely merkitsee ensi sijassa poikkeusta suullisuusperiaatteesta, mutta välittömyyskään ei toteudu menettelyssä, jossa tuomari tekee oikeudenkäyntiaineistoa koskevat havaintonsa kirjallisen aineiston välityksellä välittömien näkö- ja kuulohavaintojen sijaan.¹²³ ROL 5a:1:stä ilmenevin tavoin kirjallinen menettely on nykyisin mahdollinen vain varsin tarkkaan rajatuissa tapauksissa.¹²⁴

Kuultavaa voidaan tietyissä tilanteissa suojata siten, että häntä kuullaan näkösuojan takaa taikka asianosaisten tai muun henkilön läsnä olematta (OK 17:51.1). Myös tällä on vaikutusta välittömyysperiaatteen toteutumiseen ainakin silloin, jos välittömyyttä edellytetään kokonaisuudessaan kaikkien osapuolten (kuultavien, asianosaisten ja asian ratkaisevan tuomioistuimen) eikä ainoastaan kulloinkin kuultavan henkilön ja tuomioistuimen välillä. Lisäksi Suomessa on vuodesta 2016 lähtien ollut voimassa anonyymia todistajaa koskeva sääntely.¹²⁵ OK 17:33:ssa mahdollistetaan tietyin edellytyksin todistajan kuuleminen rikosasiassa siten, etteivät hänen henkilöllisyytensä ja yhteystietonsa paljastu. Anonyymia todistajaa voidaan OK 17:53.1:n mukaan tuomioistuimen päätöksellä kuulla pääkäsittelyssä näkösuojan takaa, vastaajan läsnä olematta tai hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta puhelin- tai videoyhteydellä tai muuta soveltuvaa tek-

¹²¹ Hirvelä 2006, s. 205.

¹²² Vuorenpää 2023, s. 204.

¹²³ Ks. Vuorenpää 2023, s. 72–73.

¹²⁴ Kirjallisen menettelyn käyttöalaa ollaan tosin laajentamassa, minkä osalta ks. HE 188/2025 vp, s. 26–27.

¹²⁵ Ruotsissa anonyymi todistelu mahdollistettiin Suomea myöhemmin, vuonna 2025. Ks. Prop. 2024/25:20, s. 1.

nistä tiedonvälitystapaa käyttäen. Todistajan ääni voidaan myös muuntaa kuulemisessa tunnistamattomaksi. Laajimmillaan anonyymiä todistajaa voidaan siis kuulla ilman näköyhteyttä ja siten, että todistajan ääntä on muunnettu.¹²⁶ Tämä ei luonnollisestikaan vastaa välittömyysperiaatteen ajatusta siitä, että kuultavasta tulee voida tehdä välittömiä näkö- ja kuulohavaintoja.

Etäyhteyksien käyttömahdollisuudet oikeudenkäynneissä ovat lisääntyneet asteittain viimeisen reilun 20 vuoden aikana.¹²⁷ Vuodesta 2025 lähtien myös tuomioistuimen muun jäsenen kuin puheenjohtajan on ollut tietyin edellytyksin mahdollista osallistua suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä (OK 2:15.2). Lisäksi tuomioistuimen harkitessa sen soveliaaksi, rikosasian suullinen valmistelu sekä asian laatu ja merkitys asianosaisille huomioon ottaen perustellusta syystä myös pääkäsittely voidaan toimittaa kokonaan etäyhteydellä (OK 2:16.1 ja OK 2:16.2). Mainitun kaltainen etäoikeudenkäynti on kuitenkin ainakin aluksi tarkoitettu poikkeustilanteeksi.¹²⁸

Myös muutoin tavanomaisesti järjestetyssä pääkäsittelyssä on tällä hetkellä OK 17:52.1:n mukaan mahdollista kuulla todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta etäyhteydellä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi. Tällainen kuuleminen voidaan tuomioistuimen harkitessa sen soveliaaksi toimittaa erikseen määritellyissä tilanteissa myös ilman näköyhteyttä. Menettely on mahdollinen silloin, kun kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä (OK 17:52.2,1) sekä silloin, kun kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn (OK 17:52.2,2). Menettelyn mahdollistavia tilanteita ovat lisäksi ne, joissa kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa (OK 17:52.2,3) taikka joissa kuultava on jäänyt pois pääkäsittelystä eikä hänen henkilökohtaisella kuulemisellaan ole asian selvittämiseksi keskeistä merkitystä (OK 17:52.2,4). Kuulemista ei saa toimittaa ilman näköyhteyttä, jos kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkilön toimintansa on häiriintynyt (OK 17:52.3). Vastakuulustelumahdollisuuden turvaamiseksi asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä (OK 17:52.4).

Kuten mainittu, niin ikään videotallenteiden käyttöala tulee lähitulevaisuudessa laajentumaan todistelutallenneuudistuksen voimaantulon myötä. Uudistus merkitsee poikkeamista välittömyysperiaatteesta, sillä sen myötä todistelua ei enää pääsääntöisesti vastaanoteta muutoksen-

¹²⁶ HE 46/2014 vp, s. 39.

¹²⁷ HE 63/2024 vp, s. 7–8.

¹²⁸ HE 63/2024 vp, s. 16.

hakutuomioistuimessa välittömässä menettelyssä. Lisäksi on mainittava, että vaikka esitutkin-
tapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä lausumaa tai muulla tavalla tallennettua lausu-
maa ei lähtökohtaisesti saa käyttää todisteena tuomioistuimessa, oikeudenkäynnissä välittö-
mästi esitettyä kertomusta täydennetään käytännössä erittäin usein kuultavan aikaisemmillä
kertomuksilla.¹²⁹ OK 17:47.2:n mukaan siinä tapauksessa, että kuultava suullisessa kertomuk-
sessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintavi-
ranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyt-
tää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai
kuultava ei ole antanut kertomusta.¹³⁰

Välittömyysperiaatteen instituutioulottuvuuden osalta mainittakoon, että OK 2:12:n mukaan kär-
jäoikeus ja hovioikeus on päätösvaltainen, vaikka sen monijäsenisen kokoonpanon jäsenistä
yhdele on tullut este pääkäsittelyyn, suullisen käsittelyyn, istunnon tai katselmuksen aloittamisen
jälkeen. Kokoonpanossa on kuitenkin aina oltava vähintään yksi lainoppinut jäsen. Kärjäoikeus
on lisäksi päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään yksi. Pääkäsittelyä ei siis tarvitse järjes-
tää uudelleen esimerkiksi sen vuoksi, että yksi lautamies on estynyt osallistumasta käsittelyyn.¹³¹
Välittömyyden kannalta tällä ei mielestäni olekaan sinänsä merkitystä. Menettelyn välittömyys
kärsii ainoastaan siinä tapauksessa, että asian ratkaisemiseen osallistuu sellainen uusi tuomio-
istuimen jäsen, joka ei ole alusta asti ollut mukana asian käsittelyssä. Sen sijaan yhden jäsenen
poisjäänti ei vähennä asian käsittelyyn ja ratkaisemiseen edelleen osallistuvien jäsenten asiasta
saamaa välitöntä kuvaa.

Koska välittömyysperiaatetta on perinteisesti pidetty suullisuus- ja keskitysperiaatteita tärkeäm-
pänä, myös siitä poikkeamisen on katsottu edellyttävän tarkempaa harkintaa verrattuna muista
menettelyperiaatteista poikkeamiseen.¹³² Edellä esitetystä käy ilmi, että lainsäädäntömme sisäl-
tää kuitenkin nykyisin useita poikkeuksia rikosprosessin välittömyydestä. Lainsäädäntöuudistus-
ten yhteydessä on toki muistutettu välittömyysperiaatteen merkityksestä ja arvioitu uudistusten

¹²⁹ Korhonen – Jämsä 2022, s. 45.

¹³⁰ Ks. HE 190/2002 vp, s. 9. Tällöin kuultavan esimerkiksi esitutkinnassa antamaa kertomusta käytetään
siis tuomioistuimessa annetun kertomuksen vertailuaineistona sen jälkeen, kun kertomuksen sisällöstä
on asianosaiskeskustelun myötä tullut laillista oikeudenkäyntiaineistoa Esitutkintakertomuksen käytöstä
ks. myös esimerkiksi KKO 2020:61, kohta 7 ja siinä viitattu ratkaisu KKO 2000:35. Ks. myös Hirvelä 2006,
s. 207. Hirvelän mukaan tällaisessa aikaisemman kertomuksen hyödyntämisessä ei ole lainkaan kysymys
todistelun välittömyydestä.

¹³¹ Tolvanen 2008, s. 293.

¹³² Jokela 2000, s. 23.

vaikutuksia sen toteutumiseen.¹³³ Samalla on kuitenkin tunnistettu myös tarve sille, että ehdotomasta todistelun välittömyydestä pystytään tietyissä tilanteissa tarvittaessa poikkeamaan.¹³⁴

Mainittujen muutosten taustalla merkittävästi vaikuttavana tekijänä on ollut teknologian kehitys, joka on mahdollistanut uudenlaisten menetelmien käyttöönoton siten, että prosessitavoitteet pystytään saavuttamaan myös ilman oikeudenkäynnin ehdotonta välittömyyttä. Jo vuonna 2003 voimaan tulleiden muutosten kautta todistajia ja muita todistelutarkoituksessa kuultavia pyrittiin suojaamaan aikaisempaa paremmin nimenomaan teknologian mahdollistamin keinoin.¹³⁵ Todistelutalenneuudistusta koskevissa lainvalmisteluaineistoissa oikeudenkäynnin varmuus, nopeus, halpuus sekä oikeudenmukaisuus katsotaan voitavan nykyteknologian avulla saavuttaa jopa paremmin menettelyssä, joka ei perustu enää yhtä laajalle välittömyysperiaatteelle.¹³⁶ Myös prosessiekonomiset syyt vaikuttavat usein välittömyydestä poikkeamisen taustalla.¹³⁷

2.3.4 Välittömyysperiaate Ruotsissa

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiin nähden *Hirvelä* on kuvannut välittömyyttä ”ainakin äärimmilleen vietyinä” suomalaisiksi prosessivaatimukseksi.¹³⁸ Yleisesti välittömyyden ei kuitenkaan voida katsoa olevan pelkästään suomalaisia oikeudenkäyntejä koskeva vaatimus. Välittömyysperiaatetta, niin kuin suullisuus- ja keskitysperiaatettakin, on pidetty perustavanlaatuisena periaatteena myös esimerkiksi Ruotsissa.¹³⁹ Näitä periaatteita noudatetaan lähtökohtaisesti tuomioistuimessa tapahtuvassa todistelussa ja periaatteiden sisältö vastaa olennaisilta osin samaa kuin Suomessakin. Myös Ruotsissa asia on siis lähtökohtaisesti ratkaistava suullisessa ja keskitetyssä pääkäsittelyssä, jossa todistelu esitetään tuomioistuimelle välittömästi.

¹³³ Ks. esimerkiksi HE 190/2002 vp, s. 9, 17, 19 ja 31–32. Hallituksen esityksessä korostettiin, että näyttöä voidaan edelleen arvioida luotettavimmin välittömässä ja suullisessa oikeudenkäynnissä.

¹³⁴ HE 190/2002 vp, s. 31.

¹³⁵ Ks. HE 190/2002 vp, s. 4 ja 9–10.

¹³⁶ HE 133/2021 vp, s. 19.

¹³⁷ Ks. esimerkiksi kirjallista menettelyä koskien HE 271/2004 vp, s. 22 ja *de Godzinsky* 2011, s. 94. Alioikeusuudistuksessa varmuuden, nopeuden ja halpuuden katsottiin toteutuvan parhaiten välittömässä, suullisessa ja keskitetyssä menettelyssä, mutta nyt välittömyydestä ja suullisuudesta tinkiminen katsottiin tarpeelliseksi osittain samojen tavoitteiden toteuttamiseksi. Kirjallisella menettelyllä tavoiteltiin nimitään käsittelyn nopeuttamista ja tehostamista. Ks. myös HE 133/2021 vp, s. 1 ja 17, jonka perusteella todistelutalenneuudistuksen eräinä tavoitteina on muutoksenhakumenettelyn tehostaminen sekä asianosaisille ja todistajille aiheutuvien kustannusten vähentäminen. Niin ikään etäyhteyksien käytön laajentamisen taustalla voidaan nähdä oikeudenkäynnin nopeuteen ja kustannuksiin liittyviä syitä. Tämän osalta ks. HE 63/2024 vp, s. 4 ja 11.

¹³⁸ *Hirvelä* 2006, s. 203 ja 212.

¹³⁹ Ks. esimerkiksi *Ekelöf – Edelstam – Pauli* 2016, s. 59 ja Prop. 2020/21:209, s. 11.

Tuomioistuin saa puolestaan perustaa ratkaisunsa lähtökohtaisesti vain siihen, mitä pääkäsittelyssä on ilmennyt.¹⁴⁰

Ruotsin prosessilainsäädännössä välittömyysperiaatetta ilmentää ensinnäkin Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (1942:740, rättegångsbalk, jäljempänä RB) 30:2, jonka mukaan siinä tapauksessa, että rikosasiassa on järjestetty pääkäsittely, tuomion tulee perustua siihen, mitä istunnossa on esitetty. Tällä tarkoitetaan sitä, että asiassa tehtävä tuomio on perustettava siihen, mitä tuomioistuin on saanut tietoonsa nimenomaan pääkäsittelyssä.¹⁴¹ Säännöksen mukaan asian ratkaisuun saavat myös osallistua vain ne tuomarit, jotka ovat olleet läsnä koko pääkäsittelyn ajan. Mikäli asiassa on järjestetty uusi pääkäsittely, on tuomion perustuttava siinä esitettyyn.

Välittömyys- ja suullisuusperiaatteiden mukaisesti myös Ruotsissa on noudatettu lähtökohtaa, jonka mukaan todistelutarkoituksessa kuultavien asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden on esitettävä kertomuksensa henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä. Tällä tarkoitetaan todistelun välittömyyden periaatetta, jota kutsutaan myös parhaiden todistuskeinojen periaatteeksi.¹⁴² RB 35:8:ssä ilmaistun pääsäännön mukaan silloin, kun asiassa järjestetään pääkäsittely, todisteet on otettava vastaan tässä kyseisessä pääkäsittelyssä. Tästä pääsäännöstä on tosin säädetty useita poikkeuksia.¹⁴³

RB 23:15:n mukaan tuomioistuin voi tutkinnanjohtajan tai rikoksesta epäillyn pyynnöstä ottaa todistelua vastaan jo esitutkinnan aikana. Tämä voi tulla kysymykseen muun muassa silloin, kun on olemassa vaara, että pääkäsittelyssä esitettäväksi tarkoitettavat todisteet katoavat tai niiden esittäminen vaikeutuu. Käytännössä kysymys on esimerkiksi tilanteista, joissa kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi oletettavasti pysty saapumaan pääkäsittelyyn.¹⁴⁴

Asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita voidaan kuulla myös pääkäsittelyn ulkopuolella, jos kuultava ei voi osallistua pääkäsittelyyn, pääkäsittelyyn osallistuminen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai haittoja suhteessa pääkäsittelyssä kuulemisen merkitykseen tai jos voidaan olettaa, että asia ratkaistaan ilman pääkäsittelyä. Tämä on mahdollista myös, jos syyttävä tai asian osapuoli tätä pyytää ja se on soveliaista ottaen huomioon asian laajuus, rikoksen laatu ja

¹⁴⁰ Prop. 2020/21:209, s. 12.

¹⁴¹ *Ekelöf – Edelstam – Heuman* 2009, s. 28–30. Tuomari ei voi siis perustaa tuomiota sellaiseen tietoon, jonka hän on saanut asiasta virkatoimensa ulkopuolella. Tämä tulkinta on yhteneväinen myös edellä mainitun, Suomen korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen KKO 2008:95 kanssa. Tästä on erotettava (jäljempänä tarkemmin käsiteltävä) yleinen kokemustieto, joka tuomarin on otettava todisteiden harkinnassa huomioon viran puolesta.

¹⁴² Prop. 2020/21:209, s. 12 ja 16. Ks. aiheesta myös esimerkiksi *Ekelöf – Edelstam – Heuman* 2009, s. 44.

¹⁴³ Tässä yhteydessä ei käsitellä tyhjentyvästi kaikkia tilanteita, joissa välittömyydestä poikkeaminen on Ruotsissa mahdollista, vaan tarkoituksena on esitellä eräitä keskeisiä poikkeussäännöksiä.

¹⁴⁴ Prop. 2020/21:209, s. 16.

muut olosuhteet (RB 36:19, RB 37:3 ja RB 40:11). RB 35:13:n mukaan pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todistelu otetaan uudelleen vastaan pääkäsittelyssä, jos tuomioistuin katsoo sen olevan merkityksellistä eikä todistelun vastaanottamiselle ole estettä. Jos suullinen todistelu voidaan esittää ääni- ja kuvatallenteelta, todistelu voidaan ottaa uudelleen vastaan vain silloin, kun asiassa on tarpeen esittää lisäkysymyksiä tai kun siihen on erityisiä syitä.

Ruotsissakin lähtökohtana on RB 5:10:n mukaan se, että oikeudenkäyntiin osallistuvat ovat henkilökohtaisesti läsnä oikeussalissa. Tuomioistuin voi kuitenkin säännöksessä erikseen määritellyin edellytyksin päättää oikeudenkäyntiin osallistumisesta etäyhteydellä, jolloin etäyhteydellä osallistuminen rinnastetaan henkilökohtaiseen läsnäoloon. On mainittava, että osa Suomessa toteutettavaan todistelutalenneuudistukseen sisältyvistä muutoksista on toteutettu Ruotsissa jo vuosia aikaisemmin.¹⁴⁵ Ruotsissa käräjäoikeudessa todistelutarkoituksessa esitetty kertomus on siis RB 6:6:n mukaisesti tallennettava ääni- ja kuvatallenteelle, ellei tätä vastaan ole erityisiä syitä. RB 35:13:n mukaan siinä tapauksessa, että suullinen todistelu voidaan hovioikeudessa esittää käräjäoikeudessa tehdyttä ääni- ja kuvatallenteelta, todistelu voidaan ottaa uudelleen vastaan vain silloin, kun asiassa on tarpeen esittää lisäkysymyksiä.

Esitutkinnassa annettuja kertomuksia ei voi lähtökohtaisesti käyttää todisteena oikeudenkäynnissä Ruotsissakaan.¹⁴⁶ Esimerkiksi RB 36:16 sisältää pääsäännön, jonka mukaan todistajan on annettava kertomuksensa suullisesti. Vastaavasti kuin Suomessa, aikaisempaa kertomusta voidaan kuitenkin käyttää (ellei siihen vedota jäljempänä kuvattavan RB 35:15:n mukaisesti) siinä tapauksessa, että todistajan kertomus poikkeaa tästä aikaisemmasta kertomuksesta tai hän kieltäytyy antamasta kertomusta.

RB 35:14:ssä kuvataan erikseen tilanteita, joissa tuomioistuimessa voidaan käyttää todisteena kertomusta, joka on annettu kirjallisesti jo alkaneessa tai alkamassa olevassa oikeudenkäynnissä taikka tallennetta kertomuksesta, joka on annettu tällaisen oikeudenkäynnin yhteydessä syyttäjän tai poliisiviranomaisen edessä tai muutoin tuomioistuimen ulkopuolella. Tämä on mahdollista ensinnäkin silloin, kun näin on erikseen säädetty tai kun kertomuksen antaneen henkilön kuulustelua ei voida suorittaa pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella tai muutoin tuomioistuimessa. Menettely on myös mahdollinen silloin, kun sille on erityisiä syitä ottaen huomioon pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella tapahtuvan kuulemisen aiheuttamat kustannukset tai haitat, tällaisen kuulemisen hyödyt, kertomuksen merkitys sekä muut olosuhteet. Soveltamisalaa on sittemmin

¹⁴⁵ Tiivistetysti Ruotsin käytännöistä Suomeen verrattuna ks. esimerkiksi HE 133/2021 vp, s. 47–52.

¹⁴⁶ Prop. 2020/21:209, s. 12.

laajennettu ja nykyisin menettely on mahdollinen lisäksi silloin, kun osapuolet hyväksyvät menettelytavan ja se ei ole selvästi sopimatonta. Edellä kuvattua sovelletaan myös kertomuksen äänitallenteeseen tai ääni- ja kuvatallenteeseen.

Vuoden 2022 uudistuksen myötä lainvalvontaviranomaisen suorittamassa kuulustelussa annettua, ääni- ja kuvatallenteelle tallennettua kertomusta voidaan RB 35:15:n nojalla käyttää todisteena myös muissa kuin RB 35:14:ssä säädettyissä tapauksissa silloin, kun se on soveliaista. Säännöstä voidaan soveltaa kaikkiin rikosasioihin, riippumatta niiden laajuudesta. Säännöksellä ei tarkoiteta sitä, että esitutkinnassa videoitua kuulustelukertomusta voitaisiin aina käyttää todisteena tuomioistuimessa. Arvioitaessa sitä, onko tallenteen käyttö soveliaista, on otettava huomioon prosessiekonomiset seikat sekä se, mitä vaikutuksia tallenteen käytöllä on oikeusvarmuuteen. Tallennetta voidaan myös käyttää rinnakkain tuomioistuimessa henkilökohtaisesti tapahtuvan kuulemisen kanssa.¹⁴⁷ Ruotsissa välittömyysperiaatteesta poikkeaminen on näin ollen viety Suomea pidemmälle ainakin videotallenteiden käytön osalta.¹⁴⁸

3 Välittömyysperiaate ja todistelu

3.1 Näytön arviointi, vapaa todistusharkinta ja tuomion perusteleminenvelvollisuus

Kuten mainittu, ideaalisesti oikeudenkäynnissä tavoitellaan aineellista totuutta, mutta käytännössä siinä voidaan saavuttaa ainoastaan prosessuaalinen totuus. Oikeudenkäynnissä on aina kyse tapahtumien jälkikäteisestä tarkastelusta, jolloin arvioitavana on se, onko asiassa esitetty näyttö riittävä väitettyjen tosiseikkojen olemassaolon vahvistamiseksi.¹⁴⁹ Myöskään rikosprosessissa syyksi lukeva tuomio ei lain mukaan edellytä aineellisen totuuden saavuttamista vaan ainoastaan näyttö- eli tuomitsemiskynnyksen ylittymistä eli sitä, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä (OK 17:3.2). Syyksi lukeva tuomio edellyttää siis sitä, että vastaajan syylli-

¹⁴⁷ Åklagarmyndigheten 2021, s. 5–6.

¹⁴⁸ Ks. Prop. 2020/21:209, s. 20, 23 ja 38. Tallenteiden käytön laajentaminen on toisaalta myös herättänyt huolta erityisesti vastaajan oikeusturvan kannalta muun muassa siitä syystä, että painopiste siirtyy tuomioistuimilta lainvalvontaviranomaisille, eivätkä tuomioistuimen ulkopuoliset kuulustelut täytä samoja oikeusvarmuuden edellytyksiä. Tällä on vaikutuksia esimerkiksi vastakuulustelu-oikeuden toteutumiseen.

¹⁴⁹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 81.

syys näytetään oikeudenkäynnissä toteen niin suurella todennäköisyydellä, ettei hänen syyllisyydestään jää varteenotettavaa epäilyä. Riittävää ei siis ole se, että tuomioistuin pitää todennäköisemmin totena vastaajan syyllisyyttä kuin hänen syyttömyyttään.¹⁵⁰

Oikeudenkäynnissä asianosaisten pyrkimyksenä on vakuuttaa tuomioistuin siitä, että juuri heidän esittämänsä kuvaus oikeudenkäynnin pohjana olevan tapahtuman kulusta on totuudenmukainen. Tämä vakuuttaminen tapahtuu todistelun avulla.¹⁵¹ Tuomioistuin arvioi kokonaisuudessaan asiassa esitettyä näyttöä ja tekee sen perusteella asiassa ratkaisun, pyrkien siinä totuudenmukaisuuteen.¹⁵² Asianosaisella on OK 17:1.1:n mukaisesti oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä. OK 17:1.2:n mukaan tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä.

Tuomioistuimen suorittama näytön arviointi voidaan jakaa kahteen vaiheeseen. Näistä ensimmäinen on *todistusharkinta*, jolla tarkoitetaan todisteiden näyttöarvon punnintaa. Lyhyesti ilmaistuna tässä vaiheessa tuomioistuin arvioi asiassa esitettyjen todisteiden perusteella sitä, millä todennäköisyydellä asianosaisten väitteet ovat tosia tai epätosia.¹⁵³ Tuomioistuin määrittelee tapauskohtaisesti todistusosiseikkojen näyttöarvon eli todistusvoiman käyttäen arviointikriteereinä yleisiä kokemussääntöjä ja huomioiden samalla myös apufaktat, joilla on vaikutusta kokemussääntöjen sisältöön ja soveltuvuuteen tarkasteltavana olevassa tapauksessa. Kunkin todisteen yksittäisen näyttöarvon määrittämisen lisäksi tuomioistuin suorittaa myös kokonaisnäytön arvioinnin, jossa tuomioistuin punnitsee todistelua keskenään siten, että kunkin todistustee-man osalta arvioidaan sen olemassaoloa tukevaa sekä sitä horjuttavaa näyttöä.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 278–279.

¹⁵¹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 26.

¹⁵² Pölönen – Tapanila 2015, s. 29. Rikosasiassa todistelun tavoitteena voidaan siten pitää totuutta vastaavan näyttöratkaisun saavuttamista. Näytön ja todistelun käsitteistä ks. tarkemmin Pölönen – Tapanila 2015, s. 227. Todistelulla viitataan asianosaisten oikeudenkäynnissä itse todisteluna esittämään aineistoon, kun taas näyttö on käsitteenä tätä laajempi. Näyttöön sisältyy asianosaisten esittämän todistelun lisäksi myös muu oikeudenkäyntiaineisto sekä näytön arvioinnin kannalta merkitykselliset seikat.

¹⁵³ Virolainen – Martikainen 2010, s. 272 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 84.

¹⁵⁴ Virolainen – Martikainen 2010, s. 272. Todistustee-man käsitteen osalta ks. esimerkiksi Virolainen – Martikainen 2010, s. 260, jonka mukaan todistustee-malla tarkoitetaan niitä riittäviä ja näyttöä tarvitsevia kysymyksiä, joihin asiassa esitetyt todisteet kohdistuvat. Todistustee-ma siis määrittelee sen, mikä on todistelun kohde. Todistusosiseikasta, kokemussäännöstä ja apufaktasta ks. tarkemmin Virolainen 1995, s. 39, Virolainen – Martikainen 2010, s. 265–271 ja HE 46/2014 vp, s. 9. Todistusosiseikat (kuten todistajan lausuma) ovat todistuskeinojen kautta ilmi tuotuja seikkoja, joista voidaan tehdä päätelmiä todistus-

Todistusharkinta koostuu siis sekä todisteiden yksittäisarvioinnista että kokonaisvaltaisesta arvioinnista, jossa tuomioistuin arvioi todisteita toisiinsa nähden ottaen kantaa sekä saman suuntaisten todisteiden että todisteesta esitetyn vastanäytön näyttöarvoihin.¹⁵⁵ Näytön arvioinnin toisessa vaiheessa on puolestaan kysymys *näytön riittävyyden arvioinnista*. Tässä vaiheessa tuomioistuin vertaa todistusharkinnan tulosta (eli siinä määritellyä todennäköisyysastetta) siihen, millaisen näytön katsotaan lain mukaan olevan riittävää. Tuomioistuin tekee ratkaisun sen suhteen, riittääkö todennäköisyysaste siihen, että näyttökynnyksen voidaan katsoa ylittyvän, jolloin todistelun kohteena oleva oikeustositseikka voidaan asettaa ratkaisun perusteeksi.¹⁵⁶ Tällä tavoin tuomioistuin siis ratkaisee asian näyttökysymyksen eli sen, ”mitä asiassa on pidettävä totena”.¹⁵⁷

Edellä mainitusta OK 17:1:stä käy ilmi oikeudenkäynnissä noudatettava vapaa todistusteoria.¹⁵⁸ Tähän sisältyy sekä vapaa todistelu (OK 17:1.1) että vapaa todistusharkinta (OK 17:1.2).¹⁵⁹ Näistä ensin mainitulla tarkoitetaan asianosaisten oikeutta esittää tuomioistuimelle haluamansa todistelu ilman, että sitä olisi lähtökohtaisesti etukäteen rajoitettu.¹⁶⁰ Vapaan todistusharkinnan mukaisesti tuomioistuin voi puolestaan vapaasti määritellä sille esitettyjen todisteiden näyttöarvon eli todistusvoiman.¹⁶¹ Kuten jo OK 17:1:n sanamuodosta (”jollei laissa toisin säädetä”) ilmenee, kumpikaan näistä vapaan todistusteorian osatekijöistä ei ole poikkeukseton.¹⁶²

teemasta. Kokemussäännöillä tarkoitetaan ilmiöiden välisiä syy- tai riippuvuussuhteita koskevia hypoteeseja eli niiden perusteella voidaan päätellä, että tietyn asian olemassaolon johdosta myös jokin toinen asia on olemassa. Apufaktat ovat puolestaan todistustositseikkojen todistusarvoa tukevia tai heikentäviä seikkoja, joiden todistusteemana voi olla esimerkiksi todistajan lausuman luotettavuus. Syyksi lukeva tuomio ei voi perustua yksinomaan aputositseikkoihin tai kokemussääntöihin, vaan asiassa edellytetään ainakin yhden todistustositseikan olemassaoloa.

¹⁵⁵ *Marjosola – Saranpää – Korkman* 2021, s. 461.

¹⁵⁶ *Virolainen – Martikainen* 2010, s. 272–273. Oikeustositseikasta ks. esimerkiksi *Vuorenpää* 2023, s. 94, *Virolainen* 2000, s. 1159 ja HE 46/2014 vp, s. 9. Oikeustositseikoissa on kysymys sellaisista välittömästi relevanteista faktoista, joiden olemassaolo on oikeusseuraamuksen kannalta välttämätöntä. Ks. myös *Kuusimäki* 1994, s. 430 ja 434, jonka mukaan oikeustositseikoilla tarkoitetaan asiassa esitettyjä konkreettisia seikkoja, jotka vastaavat jonkin tietyn oikeussäännön sisältöä eli tunnusmerkistöä. Todistustositseikalla pyritään osoittamaan todeksi tämän oikeustositseikan olemassaolo.

¹⁵⁷ *Kallio-Nordlund* 2024, s. 65.

¹⁵⁸ HE 46/2014 vp, s. 45 ja *Kallio-Nordlund* 2024, s. 2. Ks. vapaasta todistusteoriasta tarkemmin esimerkiksi *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 35–39.

¹⁵⁹ HE 46/2014 vp, s. 45 ja *Kallio-Nordlund* 2024, s. 2.

¹⁶⁰ HE 46/2014 vp, s. 45 ja *Lappalainen – Rautio* 2021, s. 600.

¹⁶¹ HE 46/2014 vp, s. 45 ja *Virolainen – Martikainen* 2010, s. 274.

¹⁶² Ks. *Vuorenpää* 2020, s. 19–20, jonka mukaan vapaan todistelun poikkeuksia ovat erityisesti todistamis- ja hyödyntämiskiellot, kun taas vapaasta todisteiden harkinnasta poiketaan etenkin niin kutsuttujen leagalisten presumptioiden, kuten esimerkiksi isyysoletaman, tapauksessa.

Vapaalla todistusharkinnalla tarkoitetaan käytännössä sitä, että tuomioistuin ei ole sidottu mihinkään säännöksiin arvioidessaan sille esitettyjen todisteiden näyttöarvoa.¹⁶³ Todisteiden näyttöarvot kunkin yksittäisen todisteen osalta sekä näytön kokonaisarviointi suoritetaan tuomioistuimen oman harkinnan perusteella.¹⁶⁴ Näytön arviointia ei siis ole säännelty laissa, vaan arviointi tapahtuu empiirisen tieteen lainalaisuuksien, loogisen päättelyn ja kokemussääntöjen pohjalta.¹⁶⁵ Tuomioistuin voi myös halutessaan käyttää näytön arvioinnin tukena erilaisia teorioita.¹⁶⁶ Näytön arviointiin ei kuitenkaan sinänsä voida antaa yleispäteviä ohjeita, sillä näyttökysymykset vaihtelevat eri yksittäistapausten välillä.¹⁶⁷

Vapaalla todistusharkinnalla ei tarkoiteta sitä, että tuomioistuin voisi perustaa ratkaisunsa tuomarin intuitiiviseen ja subjektiiviseen näkemykseen oikeudenkäyntiaineistosta.¹⁶⁸ Näytön arviointia ei tule suorittaa mielivaltaisesti, vaan huolellisesti ja objektiivisuutta noudattaen.¹⁶⁹ Arvioinnin tulee olla tasapuolista ja tapahtua hyväksyttävien päättelytapojen perusteella, eikä tuomarin subjektiivinen vakuuttuminen asiassa esitetystä näytöstä ole asianmukainen peruste arvioinnille.¹⁷⁰ Näytön arvioinnilta edellytetään siten yhdenmukaisuutta, minkä lisäksi sen tulee olla perusteltua ja ulkopuolisten kriittistä tarkastelua kestävä.¹⁷¹ Ratkaisussa KKO 2013:96 näytön arviointia koskevat edellytykset on tiivistetty siten, että näytön arvioinnin on oltava objektiivista, tasapuolista ja yleisten kokemussääntöjen mukaista, minkä lisäksi todisteita on arvioitava sekä yksilöidysti että kokonaisuutena. Syytteen tueksi esitetyn, riittäväksi katsotun näytön kestävyyttä on myös ”tarkasteltava asiassa esitettyjen muiden mahdollisten tapahtumainkulkujen valossa”.¹⁷²

Käytännössä vapaata todistusharkintaa kontrolloidaan tuomion perustelemisvelvollisuudella. ROL 11:4.2:n mukaan tuomio on perusteltava ja perusteluista on ilmettävä, mihin seikkoihin ja

¹⁶³ Pölönen – Tapanila 2015, s. 35–36. Vapaan todistusharkinnan vastakohta on näytön arvioinnin tarkkaan sääntelyyn perustuva legaalinen todistusteoria, jota noudatettiin Suomessa vielä vuoteen 1936 asti.

¹⁶⁴ Marjosola – Saranpää – Korkman 2021, s. 460. Tähän tuomioistuimella on sekä oikeus että velvollisuus.

¹⁶⁵ Pölönen – Tapanila 2015, s. 36.

¹⁶⁶ Marjosola – Saranpää – Korkman 2021, s. 463. Erilaisten näytön arvioinnin teorioiden tarkastelu on rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle. Näistä teorioista ks. esimerkiksi Pölönen – Tapanila 2015, s. 81–85 ja 92–124. Myös Rudanko käsittelee aihetta laajasti väitöskirjassaan (Rudanko 2020).

¹⁶⁷ KKO 2013:96, kohta 6. Tähän on viitattu myöhemmin esimerkiksi ratkaisuissa KKO 2019:55, kohta 14 ja KKO 2019:78, kohta 11.

¹⁶⁸ Virolainen – Martikainen 2010, s. 274–275. Intuitiota ei toisaalta voida sulkea kokonaan pois todistusharkinnasta, vaan sillä on analyysin jälkeen osaltaan vaikutusta johtopäätöksen muodostamiseen. Tähän liittyen ks. myös Tapanila 2015, s. 576, jossa todetaan, että ”olisi epärehellistä kieltää intuition ja vakuuttumisen vaikutus, mutta toisaalta ammattitaidotonta ratkaista näyttökysymyksiä pelkästään niiden perusteella”.

¹⁶⁹ Jokela 2018, s. 659.

¹⁷⁰ Pölönen – Tapanila 2015, s. 39.

¹⁷¹ HE 46/2014 vp, s. 45 ja Marjosola – Saranpää – Korkman 2021, s. 494.

¹⁷² KKO 2013:96, kohta 6.

oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Tuomarin tulee näin ollen aina kyetä perustelemaan näytön arvioinnissa omaksumansa johtopäätös.¹⁷³ Tuomion perusteluissa on myös lausuttava todisteille annettua näyttöarvosta laajemmin kuin pelkällä yleisellä toteamuksella näytön kokonaisriittävydestä.¹⁷⁴

Välittömyysperiaatteen voidaan katsoa olevan yhteydessä vapaaseen todistusharkintaan.¹⁷⁵ Tämä ilmenee jo siitä, että lain esitöiden perusteella OK 17:1.1 merkitsee vapaan todistelun ohella myös todistelun välittömyyttä siten, että säännös ilmaisee pääsäännön asianosaisen oikeudesta esittää haluamansa todisteet suoraan asian tutkivalle ja ratkaisevalle tuomioistuimelle.¹⁷⁶ Välittömyyden onkin katsottu palvelevan vapaata todistusharkintaa, sillä etenkin henkilötodistelun näyttöarvoa on ajateltu voitavan arvioida luotettavammin silloin, kun todistusharkinta voidaan perustaa tuomarin välittömiin näkö- ja kuulohavaintoihin.¹⁷⁷

Välittömyysperiaatteen osalta on myös huomattava, että ROL 11:4.3:n mukaisesti silloin, kun rikosasiassa on kuultu anonymia todistajaa tai kun tuomioistuimessa on käytetty todisteena asianomistajan tai todistajan henkilökohtaisen kuulemisen asemesta esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, tuomioistuimen on erityisesti perusteltava, mikä merkitys kuultavan kertomuksella oli näyttönä asiassa ja mihin toimenpiteisiin ryhdyttiin puolustuksen oikeuksien turvaamiseksi. Tuomiossa on tällöin esitettävä perustelut sille, miksi pääsääntöisestä kuulemistavasta poikkeamiselle on ollut olemassa hyväksyttävä syy.¹⁷⁸ Tuomioistuimella on siis erityinen, jossakin määrin korotettu perusteluvollisuus sellaisen todisteen kohdalla, jonka osalta todistelun välittömyys ei ole toteutunut. Välittömyydellä ei voida toisaalta korvata tuomioistuimen tekemän näyttöratkaisun perustelemista.¹⁷⁹ Vaikka välittömyydestä poikkeaminen voi johtaa korotettuun perusteluvollisuuteen, ei tästä

¹⁷³ Virolainen – Martikainen 2010, s. 276.

¹⁷⁴ Pölönen – Tapanila 2015, s. 39.

¹⁷⁵ Ekelöf – Edelstam – Heuman 2009, s. 28 ja Huovila 1998, s. 51.

¹⁷⁶ HE 46/2014 vp, s. 45.

¹⁷⁷ Näin esimerkiksi Virolainen – Pölönen 2003, s. 374.

¹⁷⁸ HE 46/2014 vp, s. 141.

¹⁷⁹ Martikainen 2004, s. 302 ja Virolainen – Martikainen 2010, s. 256. Vrt. Huovila 2003, s. 260 ja 400. Huovilan näkemyksen mukaan perustelujen merkitys on sitä pienempi, mitä suurempi merkitys välittömyydellä on todistusharkinnassa. Huovilan mukaan perusteleminen osaltaan jopa haittaa välittömyysperiaatteen toteutumista. Tuomioistuin nimittäin tekee ensin asiassa ratkaisun välittömien vaikutelmien perusteella, minkä jälkeen se laatii ratkaisun perustelut kirjalliseen muotoon. Jos ratkaisua ei tällöin onnistuta kirjallisesti perustelemaan vakuuttavasti, voi kirjallisten perustelujen jälkikäteen osoittama ratkaisu syrjäyttää välittömän todistusharkinnan pohjalta ensi tehdyn ratkaisun.

voida johtaa päätelmää siitä, että välittömyyden toteutuminen tarkoittaisi perustelemisen tarpeettomuutta.¹⁸⁰

3.2 Välittömyyden merkitys henkilötodistelun arvioinnissa

3.2.1 Lähtökohtia

Todistelua voidaan toteuttaa oikeudenkäynnissä erilaisin keinoin. Todistuskeinoja ovat ensinnäkin henkilölliset todistuskeinot, joihin kuuluvat asianosaisten kuuleminen todistelutarkoituksessa, todistajien kuuleminen sekä asiantuntijatodistelu. Reaalisia todistuskeinoja ovat puolestaan asiakirjatodistelu ja katselmus.¹⁸¹ OK 17:26:n mukaan asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa asiasta ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin. Säännöksen tarkoittamia asianosaisia ovat asianomistaja, jolla on asiassa vaatimuksia, syyttäjä sekä vastaaja (syytetty). Vaikka vastaajaa voidaan säännöksen mukaisesti kuulla todistelutarkoituksessa, hänellä ei kuitenkaan itsekriminointisuojansa vuoksi ole velvollisuutta pysyä totuudessa tai ylipäättään antaa kertomusta.¹⁸² Jokaista muuta kuin asianosaista voidaan kuulustella todistajana (OK 17:29.1). Myös sellaista asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, kuulustellaan rikosasiassa todistajana (OK 17:29.2). Pääkäsittelyssä suoritettavasta todistelumenettelystä säädetään OK 17:43–55:ssä.¹⁸³

Todistelun osalta välittömyyden merkitys korostuu nimenomaan henkilötodistelun yhteydessä.¹⁸⁴ Todistelun välittömyyden voidaan *Huovilan* näkemyksen mukaan katsoa toteutuvan mahdollisimman lyhyen todistusketjun kautta, millä tarkoitetaan käytännössä todistusharkinnan suorittamista tuomioistuimessa tehtyjen välittömien havaintojen pohjalta sekä todisteiden esittämistä niiden alkuperäisessä muodossa. Henkilötodistelun osalta tämä tarkoittaa lähtökohtaisesti sitä, että kuuleminen tapahtuu tuomioistuimessa henkilökohtaisesti, eikä henkilötodistelua

¹⁸⁰ Ks. *Martikainen* 2004, s. 302. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvaa ratkaisun perustelemista ei siis voida korvata prosessin menettelyllisellä moitteettomuudella.

¹⁸¹ *Jokela* 2018, s. 535–536.

¹⁸² HE 46/2014 vp, s. 53 ja 95.

¹⁸³ Kuultavan on oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esitettävä kertomuksensa yhtäjaksoisesti (OK 17:48.2). Pääkuulustelussa ei saa esittää kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen (OK 17:48.6). Johdattelevien kysymysten esittäminen on siis pääkuulustelussa kiellettyä. Pääkuulustelua seuraa vastakuulustelu, jonka jälkeen tuomioistuimella ja asianosaisilla on oikeus tehdä kuultavalle kysymyksiä (OK 17:48.4). Vastakuulustelussa ja täydentäviä kysymyksiä esittäessä johdattelevat kysymykset ovat puolestaan sallittuja, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistuimen tulee kuitenkin evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset (OK 17:48.6).

¹⁸⁴ *Jonkka* 1992b, s. 703, *Jokela* 2025, s. 255–256 ja *Virolainen – Vuorenperä* 2021, s. 177.

siis esitetä esimerkiksi nauhoituksen kautta.¹⁸⁵ Todistelun välittömyyteen on katsottu lisäksi kuuluvan vaatimus siitä, että asiassa tehdään ratkaisu välittömästi todisteiden vastaanottamisen jälkeen.¹⁸⁶ Jo edellä esitetystä on kuitenkin käynyt ilmi, että useiden poikkeussäännösten vuoksi todistelun välittömyys ei enää nykyisin suurelta osin toteudu tässä laajuudessa.

Henkilötodisteluna esitetyn todisteen todistusarvo määritetään teoriassa todisteen sisällön, sen varmuuden eli luotettavuuden ja todisteen indisioarvon perusteella. Todisteen sisällössä on kyse siitä, mitä kuultava on asiassa kertonut. Seuraavassa vaiheessa tarkastellaan sitä, miten luotettavana tätä kertomusta voidaan pitää. Viimeiseksi arvioidaan kertomuksen perusteella tehtäviä todistusoikeudellisia päätelmiä. Luotettavanakin pidetty kertomus voi nimittäin olla indisioarvoltaan vähäinen. Tällöin kertomuksesta teeman suhteen tehtävien päätelmien merkitys on siis kokemussääntöjen ja aputosiseikkojen perusteella arvioituna kyseisessä asiassa vähäinen.¹⁸⁷

Henkilötodistelu on usein näyttönä erittäin merkittävässä roolissa asiaa ratkaistaessa.¹⁸⁸ Rikosoasioissa tehtävät ratkaisut perustuvatkin suurelta osin henkilötodisteluun.¹⁸⁹ Samalla henkilötodistelun arviointi on kuitenkin usein haastavaa muun muassa siitä syystä, ettei kuultavien antamien kertomusten osalta ole saatavissa reaalityodisteisiin verrattuna yhtä selkeitä kokemussääntöjä. Tämän lisäksi useilla eri tekijöillä on vaikutusta kertomuksen luotettavuuteen.¹⁹⁰ Silloin, kun näyttö perustuu kuultavien esittämiin muistinvaraisiin havaintoihin ja kertomuksiin, onkin otettava huomioon myös muistikuvien sisältämät useat virhelähteet.¹⁹¹

Tässä yhteydessä on tarpeen mainita, että lainsäädännössämme puhutaan kertomuksen tai todistelun *uskottavuudesta*.¹⁹² Uskottavuuden käsite on osoittautunut jokseenkin ongelmalliseksi. Esimerkiksi Väisänen ja Korkman ovat todenneet, ettei käsitettä määritellä lainsäädännössä tai lainvalmisteluaineistoissa. Ratkaisussa KKO 2013:96 esitetyn perusteella he ovat kuitenkin katsooneet, että henkilötodistelun arvioinnissa on kyse nimenomaan kertomuksen *luotettavuuden* arvioinnista eikä niinkään sen uskottavuuden arvioinnista tarkoittaen sitä, kuinka ulkoisesti todentuntuisena tai vakuuttavana tuomioistuimelle kertomusta pitää.¹⁹³ Pölönen ja Tapanila ovat puo-

¹⁸⁵ Huovila 1999, s. 1160.

¹⁸⁶ Jokela 2018, s. 21. Ks. myös HE 154/1990 vp, s. 25.

¹⁸⁷ Virolainen – Martikainen 2010, s. 328–329.

¹⁸⁸ Ks. Väisänen – Korkman 2014, s. 721 ja Jonkka 1993, s. 58. Jonkka kuvailee henkilötodistelua käytännössä tärkeimmäksi näytöksi.

¹⁸⁹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 376.

¹⁹⁰ Jonkka 1993, s. 34.

¹⁹¹ Marjosola – Saranpää – Korkman 2021, s. 460.

¹⁹² Ks. esimerkiksi OK 17:52.2,1 ja OK 26:15.1.

¹⁹³ Väisänen – Korkman 2014, s. 726.

lestaan huomauttaneet, että näytön arvioinnin tulisi perustua kuultavien uskottavuuden arvioinnin sijaan kertomusten luotettavuuden arviointiin ”kaiken käytettävissä olevan tiedon valossa”.¹⁹⁴ Tuomioistuimen arvioidessa henkilötodisteluna esitettyä kertomusta olisi siten kenties perustellumpaa puhua nimenomaan kertomuksen luotettavuudesta. Selvyyden vuoksi mainittakoon, että jäljempänä tässä kirjoituksessa käytetään sekä luotettavuuden että uskottavuuden käsitteitä riippuen siitä, kumpaa käsitettä kussakin viitatussa oikeuslähteessä on käytetty.

3.2.2 Henkilötodistelun luotettavuuden arviointi käytännössä

Koska tuomioistuimen todistusharkinta on vapaata, laissa ei ole juurikaan säännelty sitä, millä perusteilla henkilötodistelua on käytännössä arvioitava. Kuten mainittu, OK 17:1.2:n perusteella todisteiden näyttöarvon arvioinnin on oltava perusteellista ja tasapuolista. Tuomioistuimen harkinnassa on kuitenkin se, millä tavoin tämä perusteellinen ja tasapuolinen arviointi käytännössä toteutetaan.¹⁹⁵ Verrattuna näytön riittävyden arviointiin, jossa keskitytään rikoksen tunnusmerkistön täytymisen kannalta merkityksellisiin seikkoihin, voidaan kuultavan uskottavuutta ja hänen kertomuksensa luotettavuutta tarkasteltaessa antaa merkitystä myös sellaisille kertomuksen osille, jotka eivät liity välittömästi rikoksen tunnusmerkkeihin.¹⁹⁶ Kuultavan kertomus voidaan siis huomioida luotettavuusarvioinnissa varsin laajasti. Kertomuksen luotettavuuden arviointia ei muutenkaan tehdä sinänsä oikeudellisin kriteerein, vaan kokemussääntöjen sekä apotosiseikkojen avulla.¹⁹⁷

Henkilötodistelun merkitys asian ratkaisemisen kannalta korostuu eritoten niin kutsutuissa sana sanaa vastaan -tapauksissa, joissa esitetty näyttö perustuu asianosaisten ja todistajien kertomuksiin, eikä muunlaista näyttöä ole juuri saatavilla.¹⁹⁸ Jos asiassa on esitetty myös muuta todistelua, kuultavien kertomusten luotettavuutta voidaan arvioida suhteessa siihen, mitä asiassa on muutoin selvitetty eli mitä tietoa tapahtuneesta on saatu muun näytön perusteella. Arviointi on haastavampaa niissä tilanteissa, joissa muuta näyttöä ei ole, vaan todistajan kertomuksen luotettavuutta joudutaan arvioimaan vailla vertailukohdetta.¹⁹⁹ Yksiselitteisen näytön hankkiminen

¹⁹⁴ Pölönen – Tapanila 2015, s. 148. Kuultavan uskottavuuden arviointi (ja kyseenalaistaminen) on kirjoittajien mukaan sen sijaan asianosaisille pää- ja vastakuulusteluvaiheessa kuuluva tehtävä. Ks. myös Pölönen 2003, s. 404–405, jossa mainitaan luotettavuusarvioinnissa voitavan kuitenkin tukeutua myös kuultavan henkilöä koskeviin ominaisuuksiin.

¹⁹⁵ Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 375–376. Tuomioistuimen harkintavaltaa tosin rajoittaa jo edellä kuvattu vaatimus ratkaisun yhteiskunnallisesti hyväksyttävästä perustelemisesta.

¹⁹⁶ KKO 2013:96, kohta 8.

¹⁹⁷ Jonkka 1998, s. 1259. Toisin kuin näytön riittävyttä koskeva kysymys, näyttöaineiston todistusarvoa koskeva kysymys ei siis Jonkan mukaan ole oikeudellinen.

¹⁹⁸ Väisänen – Korkman 2014, s. 721.

¹⁹⁹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 376.

on usein vaikeaa erityisesti seksuaalirikostapauksissa,²⁰⁰ sillä tällaisille rikoksille ei useinkaan ole todistajia, eivätkä teot aina jätä asianomistajaan fyysisiä jälkiä.²⁰¹ Näytön hankkimisen tai sen arvioinnin haastavuudesta huolimatta tuomitsemiskynnyksenä on näissäkin tapauksissa edellytys siitä, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.²⁰² Näyttökynnys ei siis näytöllisesti haastavien seksuaalirikosten osalta ole muita vakavia rikoksia alhaisempi.²⁰³ Tuomioistuimella on myös ratkaisupakkonsa vuoksi velvollisuus antaa toimivaltaansa kuuluvassa asiassa ratkaisu riippumatta siitä, kuinka näytöllisesti hankalasta tapauksesta on kysymys.²⁰⁴

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön kautta voidaan tarkastella sitä, millaisiin seikkoihin henkilötodistelun arvioinnissa kiinnitetään käytännössä huomiota. Edellä mainituista syistä monet näistä ratkaisuista käsittelevät juuri seksuaalirikostapauksia. Erityisen keskeisenä voidaan pitää jo mainittua ratkaisua KKO 2013:96, jossa esitettyihin seikkoihin korkein oikeus on viitannut useasti myöhemmässä ratkaisukäytännössään. Ratkaisussa ensinnäkin viitattiin vallitsevaan oikeuspsykologiseen käsitykseen, jonka mukaisesti ”henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktioista oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan”. Sen sijaan henkilötodistelun arvioinnissa merkittävämpänä pidetään kertomusta itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuutta, realistisuutta, muuttumattomuutta ja yksityiskohtien runsautta.²⁰⁵ Kyseisessä asiassa korkein oikeus kiinnittikin asianomistajan kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa huomiota kertomuksen yksityiskohtaisuuteen, selväpiirteisyyteen sekä johdonmukaisuuteen.²⁰⁶ Korkein oikeus piti luotettavuuden kannalta olennaisena myös sitä, ettei asianomistajan kertomus sisältänyt mahdottomia seikkoja tai ollut liioitteleva sekä sitä, että asianomistaja oli tuonut ilmi myös omalta kannaltaan epäedullisia seikkoja. Merkitystä annettiin niin ikään sille, että hän oli kertonut tapahtumista olennaisin osin yhdenmukaisesti sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä.²⁰⁷

²⁰⁰ KKO 2013:96, kohta 5.

²⁰¹ *Kimpimäki* 2020, s. 5.

²⁰² HE 46/2014 vp, s. 49. Korkein oikeus on soveltanut mainittua näyttökynnystä ratkaisusta KKO 2002:47 alkaen.

²⁰³ KKO 2013:96, kohta 5. Ks. kuitenkin *Korpi* 2024, s. 493–494. Kirjoituksen perusteella käräjäoikeuksissa noudattava seksuaalirikosten näyttökynnys voi olla ristiriidassa mainitun oikeusohjeen kanssa.

²⁰⁴ *Violainen – Martikainen* 2010, s. 4 ja *Rautio – Frände* 2020, s. 6.

²⁰⁵ KKO 2013:96, kohta 8.

²⁰⁶ KKO 2013:96, kohta 30. Samoihin seikkoihin on sittemmin viitattu toistuvasti henkilötodistelun arviointia koskevassa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä. Ks. esimerkiksi KKO 2019:84, kohta 37, KKO 2022:50, kohdat 24 ja 31 sekä KKO 2025:45, kohta 35.

²⁰⁷ KKO 2013:96, kohta 30–31. Myös muissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa on kiinnitetty huomiota kertomusten muuttumattomuuteen sekä niiden ”neutraalisuuteen” siinä mielessä, etteivät kertomukset ole sisältäneet liioittelua. Näin esimerkiksi KKO 2019:54, kohta 44, KKO 2021:44, kohta 21 ja KKO 2025:45, kohta 35.

Mainitussa ratkaisussa korkein oikeus piti vastaajan uskottavuutta heikentävänä seikkana vastaavasti hänen kertomuksensa muuttumista.²⁰⁸ Kertomuksen muuttumisen ei kuitenkaan voida aina katsoa suoraan viittaavan kertomuksen epäluotettavuuteen, vaan arvioinnissa on huomioitava kuhunkin tapaukseen ja kuultavaan liittyvät erityispiirteet. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa ratkaisussa KKO 2013:97 korkein oikeus arvioi tilannetta, jossa kuulemisten aikana 14–15-vuotiaan asianomistaja A:n kertomus oli muuttunut rikosprosessin aikana. A oli ensin kertonut isänsä käyttäneen häntä pitkään seksuaalisesti hyväksi. Toisen esitutkinnassa suoritettuna kuulemisen aikana hän oli puolestaan kiistänyt tapahtuneen kokonaan.²⁰⁹ Korkein oikeus katsoi, ettei kertomuksen näinkään olennainen muuttuminen sinänsä antanut aihetta päätellä kertomuksen olevan kokonaan epäluotettava.²¹⁰ Myöskään A:n esitutkintakertomuksen ja käräjäoikeuden tuomioon kirjattun kertomuksen välisten vähäisempien eroavaisuuksien ei katsottu poissulkevan koko kertomuksen luotettavuutta. Kertomusten eroavaisuudet saattoivatkin johtua esimerkiksi kertojan mielentilan vaihteluista eri kertomistilanteissa, minkä lisäksi yksityiskohtien muuttumisen taustalla saattoi olla ajan kulumisen aiheuttama muistikuvien hämärtyminen ja siitä johtuvat tahattomat erehtymiset.²¹¹

Kertomuksen varsin olennainenkaan muuttuminen prosessin aikana tai kertomuksen sisältämät yksittäiset, totuudenvastaiseksi osoittautuneet seikat eivät siis automaattisesti tee kertomuksesta kokonaisuudessaan epäluotettavaa. Niin ikään oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei kertomuksen jonkinasteinen muuttuminen prosessin aikana etenkin tapahtuman sivuseikkojen ja yksityiskohtien osalta sellaisenaan kerro kertomuksen epäluotettavuudesta tai ole osoitus kuultavan valehtelusta. Keskeistä olisikin näissä tapauksissa tarkastella sitä, *miksi* kertomus on muuttunut.²¹² Myöskään kertomuksen yleisluontoisuutta ja niukkuutta tai edes johdonmukaisuuteen liittyviä puutteita ei voida aina pitää suorana osoituksena kertomuksen epäluotettavuudesta. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2014:48 korkein oikeus totesi pienten lasten kertomusten olevan yleensäkin lyhyitä ja niukkoja. Kyseisessä tapauksessa asianomistajana kuultu, kuulemisaikaan noin kolme ja puolivuotias lapsi oli vastannut hänelle kuulemisessa esitettyihin kysymyksiin muutamien sanojen ja toisinaan hyvin lyhyillä virkkeillä, jotka eivät sellaisenaan muodostaneet

²⁰⁸ KKO 2013:96, kohta 41.

²⁰⁹ KKO 2013:97, kohdat 30 ja 35.

²¹⁰ KKO 2013:97, kohta 35. Tässä yhteydessä korkein oikeus huomioi A:n nuoren iän sekä sen, että hänen kanssaan käydyissä keskusteluissa käsitellyt aiheet olivat olleet ”ristiriitaisia tunteita herättäviä, vaikeita ja epämiellyttäviä”.

²¹¹ KKO 2013:97, kohta 36.

²¹² *Jonkka* 1993, s. 97. Kertomuksen muuttumiseen vaikuttavista syistä ks. esimerkiksi *Sahimaa* 2021, s. 1032–1038 ja siinä viitatu lähteet. Syyt voivat liittyä esimerkiksi kuulemistilanteiden välillä ulkopuolisilta saatuihin tietoihin tapahtuneesta, tapahtuman traumaattisuuteen tai vaikeuteen erottaa yksittäisiä tapahtumia toistuvien rikosten tapauskokonaisuudessa.

sisällöltään johdonmukaista kertomusta. Korkeimman oikeuden mukaan lapsi oli kuitenkin kertonut tapahtumista ikätasolleen ominaisella tavalla, eikä kertomisen tapa näin ollen yksinomaan vähentänyt kertomuksen näyttöarvoa.²¹³

Ratkaisussa KKO 2019:54 korkein oikeus täsmensi seikkoja, jotka on huomioitava kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa etenkin silloin, kun kysymys on kauan aikaa sitten tapahtuneesta väitetystä seksuaalirikoksesta. Tällöin kertomuksen sisällön johdonmukaisuuden, realistisuuden, muuttumattomuuden ja yksityiskohtien runsauden lisäksi arvioinnissa on erityisesti otettava huomioon se, millä tavoin ja missä tilanteessa muistikuvat sekä kertomus tapahtuneesta ovat syntyneet.²¹⁴ Arvioinnissa on siten myös tarkasteltava kertomuksen syntytapaan mahdollisesti liittyviä epävarmuustekijöitä.²¹⁵ Tapauksessa oli kysymys 17–23 vuoden takaisista väitetyistä teoista, joita koskevat muistikuvat olivat syntyneet tai palautuneet asianomistajan mieleen terapiassa sekä muutoin hänen aktiivisesti muistelllessaan ja käsitellessään lapsuutensa aikaisia tapahtumia.²¹⁶ Asiassa ei ollut sinänsä syytä epäillä, etteikö asianomistaja olisi kertonut teoista tavalla, jolla ne olivat muodostuneet hänen mieleensä.²¹⁷ Korkein oikeus kuitenkin piti muistivääristymien mahdollisuutta merkittävänä.²¹⁸ Kokonaisuutena arvioituna muistikuvien ja kertomuksen syntytapaan sekä osin kertomuksen sisältöön liittyi kertomuksen luotettavuutta horjuttavia seikkoja, ja asiassa jäi varteenotettava epäily vastaajan syyllisyydestä.²¹⁹

Ratkaisun KKO 2013:96 perusteella kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa voidaan huomioida myös se, millä tavalla asianosainen on toiminut tapahtuneen jälkeen. Ratkaisussa korkein oikeus arvioi asianomistajan kertomusta osaltaan tukevaksi seikaksi sen, että asianomistaja oli todistetusti kertonut tapahtuneesta seuraavana päivänä ystävälleen ja oli myös ollut valmis haikautumaan vaadittaviin tutkimuksiin heti tapahtuneen jälkeen.²²⁰ Toisaalta korkein oikeus myös totesi, ettei seksuaalirikostapauksissa ole poikkeuksellista, että asianomistaja ilmoittaa tapahtuneesta viranomaisille viiveellä.²²¹ Näin ollen rikosilmoituksen tekemisen viivästyminen ei voida suoraan katsoa merkitsevän kertomuksen epäluotettavuutta.

²¹³ KKO 2014:48, kohdat 12 ja 49–50.

²¹⁴ KKO 2019:54, kohta 36.

²¹⁵ KKO 2019:54, kohta 39.

²¹⁶ KKO 2019:54, kohdat 16 ja 37.

²¹⁷ KKO 2019:54, kohta 39.

²¹⁸ KKO 2019:54, kohta 41.

²¹⁹ KKO 2019:54, kohta 48–49. Vrt. KKO 2021:5, kohta 83, jossa muistivääristymien mahdollisuutta ei pidetty merkittävänä, sillä asianomistaja oli kertonut tapahtuneesta oma-aloitteisesti ja vain muutamia kuukausia tapahtuneeseen liittyneen viimeisen teon jälkeen.

²²⁰ KKO 2013:96, kohta 34.

²²¹ KKO 2013:96, kohta 33. Tähän on viitattu myös esimerkiksi ratkaisussa KKO 2021:44, kohta 23.

Vastaaja voi omalla kertomuksellaan ja muulla todistelulla pyrkiä heikentämään käsitystä asianomistajan kertomuksen luotettavuudesta, minkä lisäksi vastaaja voi esittää kertomuksessaan vaihtoehtoisen selityksen käsiteltävänä olevalle tapahtumalle. Vastaajan kertomuksen luotettavuusarviointi korostuu siinä vaiheessa, kun asianomistajan kertomusta pidetään muu näyttö huomioiden luotettavana. Arvioinnissa on tällöin keskeistä se, onko vastaajan esittämä vaihtoehtoinen selitys ”olennaisilta osiltaan mahdollinen ja siinä määrin todennäköinen, ettei sen olemassaoloa voida riittävällä varmuudella poissulkea”.²²² Ratkaisusta KKO 2013:96 ilmenee myös korkeimman oikeuden omaksuma lähtökohta siitä, ettei riittävä varmuus rikoksesta ja vastaajan syyllisyydestä voi yleensä perustua pelkästään siihen, että vertailussa asianomistajan kertomusta pidetään vastaajan kertomusta uskottavampana. Kertomuksen tueksi on siis yleensä oltava myös välillistä näyttöä esimerkiksi rikoksen seurauksista.²²³ On myös huomattava, että OK 17:26:stä ilmenevä asianomistajan totuusvelvollisuus ei itsessään lisää asianomistajan kertomuksen painoarvoa vastaajan kertomukseen verrattuna, vaikka vastaajalla kyseistä velvollisuutta ei luonnollisestikaan ole.²²⁴

Edellä esitetyn perusteella henkilötodistelun luotettavuutta arvioitaessa merkitystä on ensisijaisesti erinäisillä kertomuksen sisältöä ja sen syntytapaa koskevilla seikoilla. Kuultavan käyttäytymisellä ei sen sijaan ole arvioinnissa juurikaan painoarvoa. Vastaavia päätelmiä on tehty myös ruotsalaisessa oikeuskäytännössä.²²⁵ Käyttäytymiseen perustuvan arvioinnin on päinvastoin katsottu sisältävän merkittävän väärintulkinnan riskin.²²⁶ Korkein oikeus kiinnittikin ratkaisussa KKO 2013:97 huomiota hovioikeuden toteamukseen siitä, että sille oli pääkäsitelyssä muodostunut vaikutelma kertomuksen antaneen henkilön reaktion aitoudesta. Tässä yhteydessä korkein oi-

²²² KKO 2013:96, kohta 9.

²²³ KKO 2013:96, kohta 7. Toisaalta ks. KKO 2021:5, kohta 96. Korkein oikeus totesi näytön arvioinnin olevan aina tapauskohtaista, mistä syystä asianomistajan kertomus voi joissakin tapauksissa riittää syyksi lukevaan tuomioon myös ilman kertomuksen tueksi esitettyä välillistä näyttöä. Asianomistajan esittämän kertomuksen luotettavuutta on kuitenkin tällöin arvioitava tavanomaistakin huolellisemmin ja kertomuksen luotettavuus tulisi voida varmistaa ”muilla objektiivisesti arvioiden hyväksyttävillä kriteereillä”. Lähtökohtana voitaneen edelleen pitää sitä, ettei syyksi lukevan tuomion edellyttämä näyttökynnys automaattisesti ylity yksinomaan sillä, että tuomioistuin arvioi asianomistajan kertomuksen vastaajan kertomusta luotettavamaksi.

²²⁴ KKO 2013:96, kohta 7.

²²⁵ Ks. esimerkiksi NJA 2010 s. 671, kohta 8. Arvioinnissa on ratkaisun mukaan syytä painottaa etenkin kertomuksen sisältöön liittyviä seikkoja, kun taas kertomusta on usein vaikea arvioida kuultavan antaman yleisvaikutelman tai sanattomien seikkojen perusteella.

²²⁶ KKO 2013:97, kohta 43. Ks. myös *Korpi* 2024, s. 486, jonka mukaan syyttömyysolettaman kannalta voidaan pitää ongelmallisena, jos kuultavan käyttäytymiseen perustuvilla havainnoilla annetaan merkittävää painoarvoa kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa ja siten myös asian ratkaisemisessa. Kärjitetysti katsoen esimerkiksi seksuaalirikostapausten osalta asianomistajan itkuisuuden tai vastaavanlaisen käyttäytymisen voitaisiin tällöin suoraan tulkita viittaavan hänen kertomuksensa luotettavuuteen. Tällöin asianomistajan ja vastaajan kertomusten kohtelu ei välttämättä olisi lähtökohtaisesti kovin samanarvoista.

keus viittasi oikeuspsykologiseen tutkimustietoon, jonka perusteella kuultavan kertomuksen todennukaisuudesta tehdyt päätelmät sen pohjalta, että ”kertomus vaikuttaa itsekoetulta tai itse-
eletytlä” osoittautuvat usein virheellisiksi.²²⁷

Kuultavasta tehdyt havainnot ja vaikutelmat eivät kuitenkaan ole merkityksettömiä kertomuksen arvioinnin kannalta.²²⁸ Vaasan hovioikeus huomioi ratkaisussa VaaHO 2021:4 todistajana kuullun E:n kertomuksen epävarmuuden sekä E:n arkuuden ja alttiuden myötäillä ”hänelle kulloinkin kysymyksiä esittäneen henkilön mielipiteitä”. Hovioikeuden mukaan myös E:n esitutkinnassa antama kertomus oli poikennut sisältönsä puolesta siitä vaikutelmasta, joka oli syntynyt hänen esiintymisestään oikeudessa.²²⁹ Ratkaisu KKO 2013:97 huomioon ottaen toteamus E:n esiintymisestä syntyneestä vaikutelmasta voisi olla sellainen seikka, johon korkein oikeus olisi saattanut kiinnittää huomiota siinä tapauksessa, että asia olisi tullut sen arvioitavaksi. Toisaalta hovioikeus on kuultavan käyttäytymisestä tekemiensä havaintojen kautta pyrkinyt nähdäkseni enemmänkin arvioimaan kertomuksen syntytapaa sen suhteen, onko kuultavan käyttäytyminen viitannut siihen, että hän on kuulemisessa vastannut hänelle esitettyihin kysymyksiin kysymysten esittäjän toiveita mukailevalla tavalla.²³⁰

Edellä kuvatun perusteella henkilötodistelun arvioinnissa on otettava huomioon varsin moninaisia seikkoja. Kertomuksen yksityiskohtaisuuden, muuttumattomuuden ja johdonmukaisuuden kaltaiset kriteerit tarjoavat toki lähtökohdan kertomuksen luotettavuuden arvioinnille. Kriteereiden täyttymistä ei voida kuitenkaan arvioida kaavamaisesti, vaan arviointi edellyttää aina kunkin tapauksen ja kuultavan erityispiirteet huomioivaa tarkastelua sekä esimerkiksi kuultavien muistiin liittyvien erilaisten virhelähteiden ymmärtämistä ja huomioimista.

3.2.3 Todistajansykologinen tieto henkilötodistelun arvioinnin tukena

Todistusharkinnassa keskeistä merkitystä on tapaukseen soveltuvilla yleisillä ja erityisillä kokemussäännöillä. Tuomioistuin soveltaa yleisiä, elämäkokemukseen perustuvia kokemussään-

²²⁷ KKO 2013:97, kohta 43. Tämä pätee ratkaisun mukaan erityisesti lapsiin, joiden kohdalla kertomuksen antamisen yhteydessä ilmenevät tunnereaktiot eivät useinkaan ole yhteydessä kertomuksen luotettavuuteen.

²²⁸ HE 133/2021 vp, s. 45.

²²⁹ VaaHO 2021:4, kohta 69.

²³⁰ Kysymys on nähdäkseni tällöin kuultavan käyttäytymisestä tehtyjen havaintojen vaikutuksesta sen arviointiin, millaisissa kuulusteluolosuhteissa kertomus on syntynyt. Nämä olosuhteet voivat puolestaan olennaisesti vaikuttaa siihen, kuinka luotettavana kertomusta voidaan pitää. Tämä on mielestäni erotettava sellaisesta tilanteesta, jossa tuomioistuin havainnoi kuultavan käyttäytymistä siinä tarkoituksessa, että se pyrkisi tunnistamaan esimerkiksi valehtelun suoraan kuultavan eleiden perusteella.

töjä viran puolesta, eikä niiden soveltamiseksi siis tarvita asiantuntijatodistelua. Sen sijaan erityiset kokemussäännöt eivät kuulu yleisen elämäkokemuksen piiriin, mistä syystä niiden soveltamiseksi tarvitaan yleensä myös jonkin erityisen alan asiantuntijuutta. Oikeudenkäynnissä esitetyn asiantuntijatodistelun kohteena ovat näin ollen nimenomaan erityiset kokemussäännöt.²³¹ Tämä ilmenee myös OK 17:35:stä, jonka mukaan asiantuntijaa kuullaan erityisiä tietoja vaativista kokemussäännöistä sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin. Asiantuntijan on OK 17:35.1:n mukaisesti oltava rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettu. Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu (OK 17:35.2).²³²

Kertomuksen luotettavuusarvioinnissa hyödynnetään etenkin inhimillistä käyttäytymistä koskevia kokemussääntöjä.²³³ Nämä kokemussäännöt perustuvat ajatukseen siitä, että ihmisten käyttäytymisestä voidaan erottaa tiettyjä säännönmukaisuuksia eli että ihmisten voidaan yleisesti olettaa käyttäytyvän tietyissä tilanteissa tietyllä tavalla. Tällöin kuultavan kertomuksen luotettavuudesta katsotaan voitavan tehdä päätelmiä havainnoimalla kuultavan käyttäytymistä ja vertaamalla tätä siihen, millä tavoin luotettava henkilö yleensä kokemussääntöjen mukaan käyttäytyy. Tässä kohdin on kuitenkin huomattava erilaisten käyttäytymisestä tehtyjen yleistysten ongelmallisuus. Yleistyksen voivat herkästi johtaa harhaan, sillä ihmisten käyttäytymisen ei voida olettaa olevan joka tilanteessa samanlaista.²³⁴

Käyttäytymistä koskevat kokemussäännöt voivat perustua joko yleiseen elämäkokemukseen tai psykologiseen tutkimustietoon.²³⁵ Tässä yhteydessä merkitystä on erityisesti todistajanpsykologisella tutkimustiedolla. Todistajanpsykologialla tarkoitetaan oikeuspsykologian alalajia, joka tutkii ”todistajan havaintojen, muistiprosessien, haastattelun ja lausuntojen” luotettavuutta psykologisesta näkökulmasta.²³⁶ Tällaista tutkimusta tehdään kokeellisen tutkimuksen menetelmiä hyödyntäen, ja näin tuotettua tietoa käytetään apuna esimerkiksi kuulustelukertomuksen virhelähteiden selvittämisessä.²³⁷

²³¹ HE 46/2014 vp, s. 99 ja Vuorenpää 2020, s. 160–161.

²³² Ks. Vuorenpää 2020, s. 176 ja 180, jonka mukaan OK 17:35.1:ssä on kysymys asiantuntijan yleisestä kelpoisuudesta, OK 17:35.2:ssa puolestaan erityisestä kelpoisuudesta. Ks. myös esimerkiksi HE 46/2014, s. 35 ja KKO 2025:91, joissa puhutaan asiantuntijan kelpoisuus- ja puolueettomuusvaatimuksista. Asiantuntijan ja todistajan välisestä rajanvedosta ks. esimerkiksi Vuorenpää 2020, s. 155–166.

²³³ Hirvelä 2006, s. 250.

²³⁴ Jonkka 1993, s. 45.

²³⁵ Jonkka 1993, s. 45.

²³⁶ Haapasalo 2000a, s. 11. Haapasalon määritelmää ovat myöhemmin käyttäneet esimerkiksi Hirvelä 2006, s. 250 ja Stanikić 2014, s. 67–68.

²³⁷ Stanikić 2014, s. 68.

Todistajanpsykologinen tutkimus tuottaa näin ollen tuomioistuimen todistusharkinnassa käytettäviä kokemussääntöjä.²³⁸ Todistajanpsykologinen tutkimustieto on myös osaltaan haastanut ja antanut aihetta kyseenalaistaa monia perinteisiä, arkikokemukseen perustuvia kokemussääntöjä.²³⁹ Tämä on huomattavissa myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2019:54 korkein oikeus totesi ensin, että ”yleisen kokemustiedon mukaan seksuaalirikoksen kohteeksi joutuneille henkilöille saattaa aiheutua samantyyppisiä psyykkisiä oireita”. Tämän jälkeen korkein oikeus kuitenkin viittasi aikaisemmassa ratkaisussa tekemäänsä toteamukseen siitä, että ”nykyisen oikeuspsykologisen tutkimustiedon mukaan seksuaalirikoksen kohteeksi joutuneilla lapsilla ei ole sellaisia yhteisiä käytösongelmia, joiden perusteella heidät voitaisiin tunnistaa tai diagnosoida tällaisen rikoksen uhriksi”.²⁴⁰ Niin ikään oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tuomarin pitäisi olla perehtynyt juridiikan lisäksi todistajanpsykologian perusteisiin, sillä arkikokemuksella ei aina voida luotettavasti arvioida yksilöllisiä todistajankertomuksia.²⁴¹ Tuomarin ammattikokemuksella tai yleisellä elämäkokemuksella ei voida korvata oikeuspsykologiseen tietoon perustuvaa osaamista.²⁴² Luotettavuusarvioinnissa olisi siksi aiheellista hyödyntää yhä enemmän todistajanpsykologiassa kehitettyjä kokemussääntöjä.²⁴³

Todistajanpsykologista tietoa voidaan hyödyntää todistusharkinnassa sekä sitä koskevan kirjallisuuden että oikeudenkäynnissä vastaanotettavan asiantuntijatodistelun kautta. OK 17:7:n mukaan tuomioistuin saa rikosasiassa hankkia näyttöä, jos se todennäköisesti ei tue syytettä. Asiantuntijalausunnon hankkimiseen tuomioistuimella on omasta aloitteestaan oikeus asian laadusta riippumatta. Asiantuntijalausunto ei sido tuomioistuinta, joka arvioi erikseen lausunnon näyttöarvon kyseisessä asiassa.²⁴⁴ Korkein oikeus onkin ratkaisukäytännössään todennut, ettei tuomioistuimen suorittama todistusharkinta ole sidottu oikeuspsykiatriisiin arvioihin, vaikkakin nämä arviot voivat tuoda harkintaan arvokkaan lisän.²⁴⁵

²³⁸ Stanikić 2014, s. 68–69. Todistajanpsykologia voidaan jakaa kokeelliseen ja kliiniseen todistajanpsykologiaan. Näistä ensimmäisessä tutkitaan kokemussääntöjen avulla kuultavan luotettavuutta yksittäisessä tapauksessa. Jälkimmäisessä puolestaan tutkitaan yksittäistapausten sijaan ”yleisiä muistin lainalaisuuksia ja ominaisuuksia erilaisten virhelähteiden tunnistamiseksi”. Näistä todistajanpsykologian osa-alueista ks. esimerkiksi *Klami* 1991, s. 362–371.

²³⁹ Ks. *Jonkka* 1993, s. 62 ja *Stanikić* 2014, s. 70.

²⁴⁰ KKO 2019:54, kohta 34, jossa viitattu ratkaisuun KKO 2013:97, kohta 44.

²⁴¹ *Violainen – Martikainen* 2010, s. 332.

²⁴² *Väisänen – Korkman* 2014, s. 736. Kirjoittajat kyseenalaistavat ylipäätään yhden yleisen elämäkokemuksen olemassaolon ja katsovat, että elämäkokemus on aina yksilöllistä ja subjektiivista.

²⁴³ Ks. *Marjosola – Saranpää – Korkman* 2021, s. 464.

²⁴⁴ *Stanikić* 2014, s. 70. Ks. myös KKO 2025:91, kohta 17, jonka mukaan tuomioistuin arvioi asiantuntijan lausunnon tai kertomuksen merkitystä arvioidessaan ”itsenäisesti asiassa esitettyä todistelua kokonaisuudessaan”.

²⁴⁵ KKO 2013:97, kohta 8. Tähän on myöhemmin viitattu ratkaisuissa KKO 2021:5, kohta 79 ja KKO 2014:48, kohta 45.

Todistajanpsykologia voi siis tarjota henkilötodistelun arvioinnin avuksi kokemussääntöjä, jotka ovat arkikokemukseen verrattuna täsmällisempiä ja luotettavampia.²⁴⁶ Tämä voi osaltaan edistää oikeudenkäynnin varmuutta. Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös kritiikkiä todistajanpsykologian tuottamien kokemussääntöjen käyttämistä kohtaan. Esimerkiksi Pölönen ja Tapanila ovat huomauttaneet, että todistajanpsykologian piirissä tehdyt kokeelliset tutkimukset suoritetaan yleensä keinotekoisissa koetilanteissa, jotka eivät luonnollisestikaan täysin vastaa konkreettisia käytännön tapauksia.²⁴⁷ Tämän yleistettävyyteen liittyvän haasteen vuoksi olisi aiheellista noudattaa tiettyä varovaisuutta, kun tätä tutkimustietoa sovelletaan konkreettisiin tapauksiin.²⁴⁸ Todistusharkinnassa on kuitenkin käytännössä viime vuosien aikana ryhdytty enenevässä määrin hyödyntämään todistajanpsykologiaa kuultavien kertomusten luotettavuusarvioinnissa.²⁴⁹ Kiinnostus yleisesti oikeuspsykologiaa kohtaan on siten kasvanut myös tuomareiden keskuudessa.²⁵⁰ Todistajanpsykologisen tutkimustiedon käyttöön liittyvät haasteet onkin tiedostettava ja huomioitava tällaista tietoa sovellettaessa. Samalla en kuitenkaan näe, että olisi taroituksenmukaista jättää kyseinen tutkimustieto kokonaan hyödyntämättä yksinomaan sen vuoksi, että sen soveltamiseen voi liittyä tiettyjä epävarmuustekijöitä. Enemmänkin olisi tarpeen kiinnittää huomiota todistajanpsykologiaan liittyvään koulutukseen sekä, kuten oikeuskirjallisuudessaakin on esitetty, korkealaatuiseen tieteelliseen tutkimustyöhön, jossa psykologia ja oikeustiede kohtaavat.²⁵¹

Oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty kritiikkiä sen suhteen, mikä vaikutus todistajanpsykologiaan erikoistuneiden asiantuntijoiden käytöllä voi olla tuomioistuinten riippumattomuuteen ja puolueettomuuteen. Mahdollisena riskinä voidaan nähdä se, että näytön arviointi siirtyy tosiasiallisesti tuomioistuimilta todistajanpsykologian asiantuntijoiden tehtäväksi. Esimerkiksi asiantuntijoiden mahdollisista sidonnaisuuksista asianosaisiin ei välttämättä ole varmuutta, mikä on ongelmallista ratkaisujen puolueettomuuden kannalta.²⁵² Ruotsalaisen oikeuskäytännön osalta HD totesi ratkaisussa NJA 1992 s. 446 olevan selvää, etteivät tuomioistuimet voi ilman kriittisyyttä luottaa siihen, mitä psykologian asiantuntijat lausuvat. Tuomioistuimen on arvioitava asianomistajan tai todistajan uskottavuutta aina riippumattomasti ja perustuen siihen, mitä asiassa on konkarnaisuudessaan selvitetty. Toisaalta (vastaavasti kuin edellä on todettu Suomen korkeimman

²⁴⁶ Jonkka 1993, s. 63–64.

²⁴⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 380.

²⁴⁸ Haapasalo 2008, s. 172.

²⁴⁹ Jokela 2025, s. 386.

²⁵⁰ Stanikić 2024, s. 146.

²⁵¹ Stanikić 2014, s. 76–77. Koulutuksen tarpeen osalta ks. myös *Uusitalo* 2013, s. 69, jossa kiinnitetään huomiota siihen, että tuomioiden perusteluista voi ilmetä oikeuspsykologiseen koulutukseen pohjautuvia seikkoja, joita ei kuitenkaan ole osattu soveltaa käytännön tapauksiin.

²⁵² Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 382.

oikeuden ratkaisukäytännön osalta) HD totesi psykologian asiantuntijoiden voivan joissakin tapauksissa tarjota arvokasta apua uskottavuuden arviointiin.²⁵³ HD piti samalla tärkeänä sitä, että asiantuntija olisi tuomioistuimen määräämä eikä asianosaisten nimeämä, jotta voitaisiin mahdollisimman hyvin välttää puolueellisuuden riskit. HD myös katsoi, ettei asiantuntijan määräämiseen olisi yleensä tarvetta tapauksissa, joissa henkilöä (jonka kertomuksen uskottavuuden arvioinnista on kysymys) on tarkoitus kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa.²⁵⁴

Edellä esitetyn perusteella asiantuntijoiden roolin on rajoitettava nimenomaan todistusharkinnan apukeinona toimimiseen.²⁵⁵ Tuomioistuinten riippumattomuuden ja puolueettomuuden kannalta onkin perusteltua pitää ongelmallisena sitä, jos tuomioistuimissa ryhdyttäisiin yleisesti noudattamaan käytäntöä, jossa keskeisesti asianosaisten kertomuksiin perustuvat ratkaisut tehtäisiin pohjautuen yksinomaan siihen, mikä on ollut asiantuntijan näkemys näiden kertomusten luotettavuudesta.²⁵⁶ Toinen kysymys on se, voidaanko tällaista tilannetta nykyisellään nähdä tosiasiallisesti mahdollisena. Tämän osalta voidaan ensinnäkin todeta, että kuten Pölönen ja Tapanila ovat maininneet, henkilötodistelun arvioinnissa todistajanpsykologinen tieto voi tuoda lisäarvoa näytön arviointiin vain kuultavan kertomuksen sisältöä koskevan arvioinnin osalta.²⁵⁷ Henkilötodistelun arvioinnin kannalta keskeistä on myös kuultavien antamien kertomusten arvioiminen sekä toisiinsa että muuhun näyttöön suhteutettuna.²⁵⁸ Todistajanpsykologisen asiantuntijuuden hyödyntämismahdollisuudet henkilötodistelun arvioinnissa ovat näin ollen joka tapauksessa rajalliset. Lisäksi on todettava, että edellä esitetyn oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden perusteella vaikuttaisi olevan selvää, että tuomioistuin arvioi näyttöä lopulta itsenäisesti, vaikka todistajanpsykologialla voikin tässä tehtävässä olla oma roolinsa.²⁵⁹ Niin ikään suomalaisessa todistajanpsykologiaa käsittelevässä kirjallisuudessa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei todista-

²⁵³ NJA 1992 s. 446, kohta Domskäl.

²⁵⁴ Ibid. Tähän liittyen ks. *Hirvelä* 2006, s. 253 ja *Gregow* 1996, s. 514, joiden perusteella psykologian asiantuntijoiden käyttö ruotsalaisissa tuomioistuimissa vähentyi HD:n mainitussa ratkaisussa ilmaiseman pidättyväisen linjan jälkeen.

²⁵⁵ *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 382.

²⁵⁶ EIS 6(1) artiklan sekä KP-sopimuksen 14(1) artiklan mukaisesti oikeudenmukainen oikeudenkäynti sisältää vaatimuksen oikeudenkäynnin tapahtumisesta laillisesti perustetussa, riippumattomassa sekä puolueettomassa tuomioistuimessa. PL 3.3 §:n mukaan tuomiovaltaa käyttävät nimenomaan riippumattomat tuomioistuimet.

²⁵⁷ *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 378 ja 381. Näytön riittävyyden arviointi on sen sijaan luonteeltaan oikeudellista harkintaa ja yksittäisen todisteen näyttöarvon arvioiminen yksin sekä muuhun asiassa esitettyyn näyttöön suhteutettuna tapahtuu perinteisen näkemyksen mukaan rationaalisen päättelyn keinoin.

²⁵⁸ *Tapanila* 2015, s. 574.

²⁵⁹ *Tapanila* 2015, s. 579–580.

janpsykologian tarkoituksena ole osoittaa tuomioistuimille, miten asiat tulisi ratkaista ja tällä tavoin ylittää tuomioistuinta sille kuuluvien tehtävien hoitamisessa.²⁶⁰ Puolueellisuuden osalta on myös huomioitava, että nykyisin edellä mainittuja, OK 17:35:n mukaisia asiantuntijoiden kelpoisuusvaatimuksia sovelletaan sekä tuomioistuimen määräämiin että asianosaisten nimeämiin asiantuntijoihin.²⁶¹ Tämä voi osaltaan olla omiaan vähentämään riskiä siitä, että todistusharkinnan apuna käytettävät asiantuntijalausunnat olisivat sellaisten asiantuntijoiden laatimia, joilla olisi erinäisiä sidonnaisuuksia asianosaisiin. Mikäli asiantuntijan kelpoisuus osoittautuu puutteelliseksi, voi tuomioistuin huomioida tämän asiantuntijatodistelun näyttöarvon arvioinnissa tai evätä kyseisen näytön eli estää asiantuntijan kuulemisen oikeudenkäynnissä.²⁶²

Miksi todistajanpsykologian vaikutus on syytä huomioida myös välittömyysperiaatteen merkitystä tarkasteltaessa? Ensinnäkin korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä omaksuttu lähtökohta siitä, ettei kertomuksen luotettavuusarviointia voida juurikaan perustaa kuultavan käyttäytymisestä tehtyihin havaintoihin, perustuu nimenomaan todistajanpsykologiseen tutkimustietoon. Tähän lähtökohtaan on puolestaan viitattu myös sellaisissa lainvalmisteluaineistoissa, joissa on perusteltu todistelun välittömyyteen vaikuttavien uudistusten tarpeellisuutta ja hyväksyttävyyttä.²⁶³ Nähdäkseni todistajanpsykologialla on tällä tavoin osaltaan merkitystä siihen, mihin suuntaan todistelua koskevaa lainsäädäntöä kehitetään. Ainakin viime vuosina tämä kehitys on ollut todistelun tiukasta välittömyysvaatimuksesta joustamiseen suuntaavaa. Tästä syystä ei mielestäni voida sivuuttaa sitä, mikä vaikutus todistajanpsykologialla ja sen yhä lisääntyvällä soveltamisella on myös laajemmin välittömyysperiaatteen merkitykseen.

3.2.4 Voidaanko välitöntä henkilötodistelua arvioida välillistä paremmin?

Rikosprosessiuudistusta koskevissa lain esitöissä vapaan todistusharkinnan edellytysten katsottiin parantuvan huomattavasti välittömässä menettelyssä, sillä tuomioistuimelle suoraan esitettävän oikeudenkäyntiaineiston kautta asianosaisten ja tuomareiden ajateltiin saavan paremman kuvan käsiteltävänä olevasta asiasta.²⁶⁴ Myös myöhemmissä lainvalmisteluaineistoissa on todettu, että läsnä olevana tuomioistuimessa tapahtuva välitön kuuleminen antaa parhaat mah-

²⁶⁰ Ks. esimerkiksi *Niemi-Kiesiläinen* 2000, s. 6–7, jossa todetaan, ettei psykologia tarjoa juristeille valmiita vastauksia, vaan antaa virikkeitä niiden etsimiseen. Psykologiaa ei siten Niemi-Kiesiläisen mukaan ”tule nähdä uhkana vaan hyötynä oikeustieteelle ja lainkäytölle”.

²⁶¹ HE 46/2014, s. 33–35 ja 98 ja *Vuorenpää* 2020, s. 175.

²⁶² HE 46/2014 vp, s. 35 ja *Vuorenpää* 2020, s. 184.

²⁶³ HE 133/2021 vp, s. 21 ja HE 63/2024 vp, s. 14 ja 41–42.

²⁶⁴ HE 82/1995 vp, s. 16.

dollisuudet arvioida kuultavan kertomuksen luotettavuutta, ja että näyttöä voidaan ylipäättäen arvioida luotettavasti vain välittömässä ja suullisessa oikeudenkäynnissä.²⁶⁵ Välittömyyden on näin katsottu palvelevan aineellisen totuuden ja siten myös oikean ratkaisun tavoitetta.²⁶⁶ Todistelussa näiden tavoitteiden on ajateltu toteutuvan parhaiten juuri silloin, kun tuomioistuimien pääsee arvioimaan kertomuksen luotettavuutta välittömästi.²⁶⁷ Myös uudemmassa oikeuskirjallisuudessa on painotettu välittömyyden yhteyttä nimenomaan henkilötodistelun luotettavuuteen. Merkitystä on annettu muun muassa sille, että esimerkiksi todistajan välitön kuuleminen tuomioistuimessa mahdollistaa sen, että asianosaiset ja tuomarit voivat esittää todistajalle täydentäviä kysymyksiä.²⁶⁸

Edellä luvussa 3.2.2 on kuvattu niitä seikkoja, joihin oikeuskäytännössä on kiinnitetty huomiota kertomuksen luotettavuusarvioinnissa. Kuten mainittu, nämä seikat liittyvät ensisijaisesti kertomuksen sisältöön ja sen syntytapaan, kun taas kuultavan käyttäytymisen perusteella oikeudenkäynnissä tehdyille havainnoille ei voida antaa arvioinnissa juurikaan painoarvoa.²⁶⁹ Nähdäkseni esimerkiksi kertomuksen johdonmukaisuuden tai yksityiskohtaisuuden arviointi ei sinänsä edellytä sitä, että tuomioistuimella on välitön, reaaliaikainen näkö- ja kuuloyhteys kertomuksen antajaan, kun taas hänen käyttäytymisensä havainnointi mahdollistuu oletettavasti parhaiten nimenomaan välittömässä oikeudenkäynnissä. Jos kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa ei kuitenkaan voida antaa juurikaan painoarvoa näille välittömässä oikeudenkäynnissä tehtäville havainnoille, herää kysymys siitä, mitä tosiasiallista merkitystä henkilötodistelun arvioinnin kannalta on sillä, että kertomus esitetään välittömästi. Toisin sanoen voidaan kysyä, mitä lisäarvoa todistelun välittömyys tosiasiallisesti tuo kertomuksen luotettavuuden arviointiin.

Korkeimman oikeuden verrattain tuoreessakin ratkaisukäytännössä on yhä yhdistetty todistelun välittömyys näytön arvioinnin luotettavuuteen. Ratkaisussa KKO 2018:54 korkein oikeus määritteli OK 17:24.2:n mukaisen kiellon tavoitteeksi vastakuulusteluoikeuden turvaamisen ohella myös todistelun välittömyyden ja sen myötä näytön arvioinnin luotettavuuden turvaamisen. Kor-

²⁶⁵ HE 190/2002 vp, s. 9 ja 31.

²⁶⁶ *Jonkka* 1992a, s. 27 ja *Jonkka* 1992b, s. 702.

²⁶⁷ *Jonkka* 1992a, s. 27.

²⁶⁸ *Virolainen – Vuorenpää* 2021, s. 177.

²⁶⁹ Vrt. *Huovila* 1998, s. 159, jonka mukaan muun muassa kuultavan ilmeiden ja eleiden sekä puheen rakenteeseen liittyvien seikkojen, kuten taukojen, perusteella ”voidaan arvioida kertomuksen luotettavuutta ja totuudellisuutta”. Uudemmassa oikeuskirjallisuudesta ks. esimerkiksi *Rasilainen* 2026, s. 316, jossa sen sijaan kritisoidaan korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2026:3 suorittamaa arviointia muun ohella siltä osin, kun siinä katsottiin kertomuksen tavan heikentäneen kuultavan uskottavuutta. Rasilainen korostaa ihmisten yksilöllisyyttä kertojina ja painottaa, että olennaista tulisi kertomuksen tavan sijaan olla se, mitä kuultava kertoo.

kein oikeus totesi henkilön suullisen kuulemisen tuomioistuimessa antavan ”kirjallista kertomusta selvästi paremmat edellytykset kertomuksen uskottavuuden arvioinnille”.²⁷⁰ Oikeuskirjallisuudessa on puolestaan esitetty, että välillisesti (erityisesti kirjallisesti) esitetty oikeudenkäyntiaineisto sisältää aina väärinkäsityksen riskin. Kertomuksen kirjaaja ei välttämättä ole ymmärtänyt kertomuksen asiasisältöä samalla tavoin kuin kuultava on sen tarkoittanut, eikä tuomioistuin voi tällöin varmistua siitä, että kirjaus todella vastaa todisteluna annettua kertomusta. Samalla todistelun välittömyys edesauttaa sitä, ettei arvioinnissa anneta painoarvoa erilaisille yleistyksille siitä, mikä vaikutus esimerkiksi kuultavan iällä tai koulutuksella on kuultavan oletettuun luotettavuuteen.²⁷¹

Nähdäkseni nimenomaan puhtaasti kirjalliseen todistelumenettelyyn verrattuna välitön ja suullinen todistelu voikin yhä tarjota paremmat lähtökohdat arvioida kertomuksen luotettavuutta. Jos henkilötodistelua ei esitettäisi lainkaan välittömästi ja suullisesti, vaan sen tehtävää toimittaisi kokonaisuudessaan esitutkintapöytäkirjaan kirjattu kuulustelukertomus, sisältäisi tämä riskin siitä, että kertomus vastaisi enemmänkin kertomuksen kirjaajan käsitystä kertomuksen sisällöstä kuin kertojan itsensä tarkoitusta. Mikäli kertomuksen antajaa ei kuultaisi lainkaan tuomioistuimessa, ei asiassa pystyttäisi myöskään oikeudenkäynnin aikana esittämään tarkentavia kysymyksiä, jotka selventäisivät hänen kertomansa tarkoitusta. Samat ongelmat voivat nähdäkseni koskea osaltaan myös niin sanottua kuulopuhetodistelua, jossa tuomioistuimessa sinänsä välittömästi ja suullisesti kuultava henkilö ei kerro itse tekemistään havainnoista, vaan ainoastaan välittää tiedon siitä, mitä varsinaisen havainnon tehnyt henkilö on hänelle kertonut.²⁷²

Tämän vuosituhannen alun lainvalmisteluaineistoissa katsottiin, että mahdollisuudet todistajan uskottavuuden arviointiin ovat käytännössä olemattomat, jos kuuleminen toteutetaan puhelimitse. Tällöin ei katsottu varsinaisesti voitavan edes puhua todistelun välittömyydestä. Sen sijaan videoyhteyden välityksellä tapahtuvaa kuulemistä pidettiin välittömyyden toteutumisen

²⁷⁰ KKO 2018:54, kohta 17.

²⁷¹ *Jonkka* 1992b, s. 703 ja *Pölönen* 2003, s. 48–49. Ks. myös KKO 2013:68, kohta 17. Korkein oikeus kiinnitti ratkaisussa huomiota siihen, ettei käräjäoikeuden tuomiossa uskottavuusarviointia ollut perusteltu puhelimitse annetun kertomuksen sisällön mahdollisella epäuskottavuudella, vaan asiassa oli lähinnä arvioitu kertomusten antajien uskottavuutta heidän virka-asemansa perusteella. Asiaan liittyen ks. myös *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 147–148, jossa kiinnitetään huomiota OK 17:43:n 1 momenttiin, jonka mukaan tuomioistuimen puheenjohtajan on tarvittaessa tiedusteltava kuultavan uskottavuuteen vaikuttavia seikkoja. Kirjoittajien mukaan säännös antaa vaikutelman siitä, että tuomioistuin voisi tehdä jonkinlaisen etukäteisen arvion kuultavan yleisestä uskottavuudesta. Asiantuntijatodistelussa vastaava tiedustelu asiantuntijan uskottavuudesta (kuten pätevyydestä) on tosin tärkeää. Säännökseen nähden on mielestäni jokseenkin ristiriitaista, että todistelun välittömyyden on katsottu ennaltaehkäisevän juuri tällaisia ennako-oletuksia.

²⁷² *Ojala* 2024, s. 329. Ks. myös *Pölönen* 2003, s. 49 ja 200. Kuulopuhetodistelua ei ole Suomessa kielletty, eikä todistelua siten yleensä torjuta yksinomaan sen välillisyyden vuoksi.

kannalta parempana vaihtoehtona. Tällöin voitiin paremmin havainnoida kuultavan äänen lisäksi hänen ulkoista olemustaan, ilmeitään ja eleitään, jolloin myös kuultavan henkilön kertomuksen uskottavuutta voitiin arvioida paremmin.²⁷³

Myös viimeaikaisissa lainvalmisteluaineistoissa on katsottu puhelimitse toteutettuun kuulemiseen liittyvän erinäisiä mahdollisia ongelmia esimerkiksi kuultavan henkilöllisyyden varmentamisen osalta.²⁷⁴ Puhelimitse esitetyn kertomuksen luotettavuuden arviointiin ei sen sijaan ole suhtauduttu enää yhtä kriittisesti. Kertomuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta on nimittäin katsottu olevan jossakin määrin epäselvää, ”kuinka perusteltua on tehdä ero puhelin- ja videokuulemisen käyttöalassa”. Tässä yhteydessä on viitattu juuri siihen seikkaan, että henkilötodistelun luotettavuuden arvioinnin tulisi perustua annetun kertomuksen sisältöön, eikä kuultavan ulkoisesti havaittavaan käyttäytymiseen. Toisaalta puhelinkuulemisessa tuomioistuin ei myöskään välttämättä voi täysin varmistua kuulemistilanteen asianmukaisuudesta, kuten ulkoisen painostuksen puuttumisesta tai tarvittaessa kuulemistilanteen luottamuksellisuudesta.²⁷⁵ Tällä voi nähdäkseni olla huomattavaakin merkitystä myös kertomuksen luotettavuuteen, mistä syystä en pidä puhelinkuulemisen yhteydessä esitetyn kertomuksen luotettavuusarviointia täysin ongelmattomana.²⁷⁶

Videoyhteydellä toteutettua reaaliaikaista kuulemistä (tai toisaalta myöskään videotallenteen käyttöä) ei nähdäkseni voida kuitenkaan asettaa samalle viivalle edellä kuvattujen todistelunnettelyjen kanssa. Edellä kuvatuissa tilanteissa riskinä on yhtäältä se, että todistelun välittömyyden puuttumisen vuoksi tuomioistuimessa todisteena esitetyn kertomuksen sisältö tosiasiallisesti poikkeaa siitä, millaisena kertomuksen antaja on sen alun perin tarkoittanut tai mitä hän on halunnut kyseisessä asiassa lausua. Toisaalta riskit liittyvät siihen, ettei tuomioistuin pysty juurikaan kontrolloimaan sitä, millaisissa olosuhteissa kertomus annetaan. Videoyhteydellä toteutetussa kuulemisessa tuomioistuin sen sijaan vastaanottaa todisteluna esitetyn kertomuksen edelleen suoraan kertomuksen antajalta itseltään ja siten, että tuomioistuimella on kertomuksen antajaan sellainen reaaliaikainen yhteys, jossa myös kuulemistilannetta pystytään ainakin jossa-

²⁷³ HE 190/2002 vp, s. 31–32.

²⁷⁴ HE 63/2024 vp, s. 43.

²⁷⁵ HE 63/2024 vp, s. 42–43.

²⁷⁶ Ilman näköyhteyttä toteutetussa kuulemisessa tuomioistuin ei pysty täysin varmistumaan siitä, ettei kuultavan kanssa samassa tilassa ole läsnä muita henkilöitä, jotka voivat kohdistaa kuultavaan painostusta kertoa tapahtuneesta ja vastata esitettyihin kysymyksiin tietyllä tavalla. Painostavissa olosuhteissa annettua kertomusta ei nähdäkseni voida lähtökohtaisesti pitää luotettavana. Ks. lisäksi KKO 2013:68, kohta 16. Korkein oikeus totesi puhelimitse annetun kertomuksen uskottavuuden arvioinnin jäädvän vaillinaiseksi, minkä lisäksi ”tapahtumien havainnollistamiseen tai paikantamiseen esitetyt kirjallinen aineisto ja tallenteet jäävät todistajaa puhelimesta kuultaessa hyödyntämättä”.

kin määrin kontrolloimaan. Videotallenteen kautta tuomioistuin pystyy puolestaan havainnoimaan kuulemistilannetta ja niin ikään perustamaan arviointinsa kuultavan itse antamaan kertomukseen, vaikka havainnointi tapahtuukin jälkikäteisesti ja tallenteen välityksellä. Näin ollen kysymys on näissä tilanteissa tosiasiallisesti lievemmästä poikkeuksesta välittömyyteen.

Kertomuksen luotettavuuden kannalta ei näin ollen pitäisi olla suurta merkitystä sillä, otetaanko todistelu vastaan videoyhteyden välityksellä vai välittömyysperiaatteen perinteisesti edellyttämällä tavalla eli henkilökohtaisesti (fyysisesti) läsnä olevana tuomioistuimessa. Tuomareille vuonna 2021 toteutetussa etäkuulemiskyselyssä eräs kyselyyn vastannut tuomari olikin esittänyt aiheeseen liittyen kysymyksen siitä, mitä hyötyä henkilön läsnäolosta voi olla näytön arvioinnille, jos henkilön havainnointi ei tuo erityisiä etuja luotettavuuden arviointiin.²⁷⁷ Nykyisin hyvälaatuisen videoyhteyden välityksellä osallistuminen oikeudenkäyntiin voidaankin rinnastaa osallistumiseen fyysisesti läsnä olevana istuntosalissa.²⁷⁸ Tämä näkyy myös lainsäädännössä, sillä ROL 8:13.3:n mukaan kyseisessä luvussa tarkoitettuna henkilökohtaisena läsnäolona suullisessa käsittelyssä pidetään myös osallistumista suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Ratkaisussa KKO 2021:91 korkein oikeus totesi tuomioistuimen kokoonpanon jäsenen etäosallistumisen pääkäsittelyyn ilman sen sallivaa nimenomaista säännöstä merkitsevän oikeudenkäynnin välittömyyden loukkausta.²⁷⁹ Kyseisessä tapauksessa korkein oikeus ei kuitenkaan pitänyt menettelyvirhettä sellaisena, että asia olisi palautettava uudelleen käsiteltäväksi hovioikeuteen.²⁸⁰ Tähän vaikutti muun muassa se, että kysymys oli jatketusta pääkäsittelystä. Koska näyttö oli asiassa otettu vastaan jo aikaisemmin tuomioistuimen kokoonpanon ollessa kokonaisuudessaan fyysisesti läsnä, oli ratkaisu voitu perustaa tuomioistuimen välittömiin havaintoihin.²⁸¹ Korkein oikeus viittasi myös ratkaisuun KKO 2021:5, jonka mukaan henkilön kuuleminen videoneuvottelussa vastaa pitkälti välitöntä kuulemistä pääkäsittelyssä. Suullisuus ja välittömyys toteutuvat siis pitkälti myös videoneuvottelussa.²⁸²

²⁷⁷ *Hiilloskivi – Lilja* 2022, s. 144. Kirjoituksessa käsitellään HEUNI:n (Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti), Åbo Akademin oikeuspsykologian tutkimusryhmän, Tampereen yliopiston viestinnän oppiaineen ja Tuomioistuinviraston keväällä 2021 toteuttaman kyselytutkimuksen tuloksia.

²⁷⁸ HE 63/2024 vp s. 54.

²⁷⁹ KKO 2021:91, kohta 28.

²⁸⁰ KKO 2021:91, kohta 34.

²⁸¹ KKO 2021:91, kohta 31.

²⁸² KKO 2021:91, kohta 16 ja KKO 2021:5, kohta 9.

Ratkaisussa KKO 2021:5 korkein oikeus arvioi silloisen lainsäädännön pohjalta mahdollisuutta vastaajan ja todistajan kuulemiseen videoyhteyden välityksellä korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä. Korkein oikeus totesi tämän osalta kuultavan kertomuksen välittyvän puhelinkuulemiseen verrattuna merkittävästi paremmin ”moitteettomasti toimivan videoyhteyden välityksellä tapahtuvassa kuulemisessa”. Näin siksi, että puhelimitse kuultavasta henkilöstä ei voida tehdä näköhavaintoja eikä kertomuksen uskottavuuden luotettava arviointi ole tällöin useinkaan mahdollista.²⁸³ Korkein oikeus totesi, että vaikka puhelinkuulemiseen verrattuna videokuulemisessa kuultavasta voidaan tehdä selvästi pidemmälle meneviä välittömiä havaintoja, ”tuomioistuin ei voi kuitenkaan edes hyvälaatuisen videoyhteyden välityksellä havainnoida kuultavan olemusta, ilmeitä, eleitä, äänensävyjä, puhetapaa tai tunnereaktioita aivan samalla tavalla kuin häntä välittömästi tuomioistuimessa läsnä olevana kuultaessa”. Korkein oikeus tosin viittasi samassa yhteydessä myös ratkaisussa KKO 2013:96 todettuun oikeuspsykologiseen käsitykseen siitä, ettei henkilötodistelun luotettavuutta voida juurikaan perustaa oikeudenkäynnissä kuultavan käytöksestä tehtyihin havaintoihin ja vaikutelmiin.²⁸⁴ Korkein oikeus päätyi lopulta sallimaan videokuulemisen.²⁸⁵ Tähän vaikutti muun muassa se, että vastaajaa ja todistajaa oli jo kuultu välittömästi sekä käräjä- että hovioikeudessa.²⁸⁶

Etäkuulemisen alaa on laajennettu näiden ratkaisujen jälkeen ja edellä kuvatuin tavoin laajennusta koskevissa lainvalmisteluaineistoissa on jossakin määrin kyseenalaistettu video- ja puhelinkuulemisen erottaminen kertomuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta. Kuten mainittu, nykyisin rikosasian pääkäsittely voidaan tuomioistuimen harkinnalla perustellusta syystä järjestää kokonaan etäyhteydellä (OK 2:16.2). Tuomioistuimen jäsen voi myös osallistua muutoin perinteiseen tapaan järjestettyyn pääkäsittelyyn etäyhteydellä (OK 2:15.2), minkä lisäksi todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta etäyhteydellä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi (OK 17:52.1). Etäkuuleminen voi tulla siis kysymykseen ilman erityisten lisäedellytysten täyttymistä, tuomioistuimen katsoessa tämän olevan soveliaasta. Kuuleminen voidaan tietyissä tilanteissa toimittaa myös ilman näköyhteyttä. Tämä on mahdollista muun ohella silloin, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä (OK 17:52.2,1).

²⁸³ KKO 2021:5, kohta 20.

²⁸⁴ KKO 2021:5, kohta 21.

²⁸⁵ KKO 2021:5, kohdat 22 ja 28–29.

²⁸⁶ KKO 2021:5, kohta 22.

Korkein oikeus antoi uudistusta koskien lausunnon, jossa se ilmoitti kannattavansa etäyhteydellä tapahtuvan todistelun vastaanottamista koskevan kynnyksen madaltamista. Korkein oikeus perusteli kantaansa muun ohella sillä, että etäkuuleminen ”toteuttaa varsin hyvin yleiset todistelun välittömyyttä koskevat vaatimukset”, vaikkei menettely kaikilta osin vastaa tuomioistuimessa suoritettavaa kuulemistä. Kertomuksen uskottavuuden arvioinnin osalta korkein oikeus piti erojen vaikutuksia pieninä silloin, kun kuuleminen suoritetaan moitteettomien videoyhteyksien välityksellä.²⁸⁷ Puhelinkuulemisen edellytysten laajenemisen osalta korkein oikeus puolestaan huomautti todistelun välittömyyden kaventumisesta sekä sen vaikutuksista todistelun uskottavuuden arviointiin.²⁸⁸

Edellä esitetyn perusteella vaikuttaisi yhä jokseenkin epäselvältä, missä määrin todistelun välittömyydellä on käytännössä merkitystä henkilötodistelun arviointiin. Korkein oikeus on useammassakin edellä kuvatussa ratkaisussa kyseenalaistanut kuultavan käyttäytymisen ja kertomuksen luotettavuuden välisen yhteyden. Toisaalta etäyhteyksien käytön osalta korkein oikeus on myös kiinnittänyt huomiota siihen, ettei kuultavan käyttäytymistä pystytä havainnoimaan täysin samalla tavoin etäyhteydellä kuin fyysisesti istuntosalissa kuultaessa. Etäyhteyksien käyttöön vaikutetaan sinänsä suhtautuvan myönteisesti, mutta tällaisen menettelyn kautta tapahtuvan kuulemisen toimivuutta arvioidaan usein suhteessa siihen, miten hyvin se vastaa välittömässä menettelyssä mahdollista kuultavan havainnointia. Lähtökohta vaikuttaisi siis edelleen olevan se, että välittömän kuulemisen katsotaan tarjoavan parhaat mahdollisuudet arvioida kuultavan kertomuksen luotettavuutta.²⁸⁹ Edellä mainitun etäkuulemiskyselyn perusteella kuultavan kertomukselle annettava näyttöarvo ei sinänsä vaikuttaisi olevan riippuvainen siitä, onko kertomus annettu etäyhteyden välityksellä vai henkilökohtaisesti salissa. Kertomuksen luotettavuuden arvioinnin koetaan kuitenkin olevan jokseenkin haastavampaa etäyhteyden välityksellä.²⁹⁰ Tätä näkemystä tukee myös todistelutalenneuudistusta koskevissa lainvalmisteluaineistoissa esitetty huomio siitä, että vaikkei sanaton viestintä ole kovin merkityksellistä kertomuksen luotettavuusarvioinnin kannalta, helpottaa se kuitenkin kertomuksen seuraamista ja ymmärtämistä, mikä puolestaan parantaa suullisen todistelun laatua.²⁹¹

²⁸⁷ Korkeimman oikeuden lausunto KKO-HD/37/2024, s. 4.

²⁸⁸ Korkeimman oikeuden lausunto KKO-HD/37/2024, s. 6.

²⁸⁹ Ks. myös oikeuskirjallisuuden osalta esimerkiksi *Violainen – Vuorenpää* 2021, s. 177, jossa korostetaan välittömyyden merkitystä todistelussa ja todetaan välittömyyden mahdollistavan esimerkiksi todistajan esiintymisen, ilmaisutavan ja muiden apufaktojen arvioimisen.

²⁹⁰ *Hiilloskivi – Lilja* 2022, s. 145.

²⁹¹ HE 133/2021 vp, s. 45.

Henkilötodistelun arvioinnissa ei nähdäkseni tulisi sinänsä oletusarvoisesti suhtautua kertomuksen luotettavuuteen eri tavoin sen mukaan, onko kertomus annettu välittömässä vai välillisessä menettelyssä, vaan arvioinnin tulisi aina olla tapauskohtaista. Edellä esitetyn mukaisesti todistelun välittömyys ei ole henkilötodistelun arvioinnin kannalta täysin merkityksetöntä, vaan välittömyyden avulla voidaan tehdä kertomuksen luotettavuudenkin kannalta olennaisia havaintoja esimerkiksi kuulemistilanteen asianmukaisuudesta. Mikään ei myöskään kiellä tuomioistuinta ottamasta kertomuksen luotettavuutta arvioidessaan huomioon myös oikeudenkäynnissä kuultavan käyttäytymisestä tehtyjä havaintoja. Käytännössä tällaisiin seikkoihin kiinnitetäänkin arvioinnissa huomiota.²⁹² On kuitenkin huomattava, että tuomion perusteluista tulisi käydä ilmi ne seikat ja virhelähteet, jotka ovat vaikuttaneet kertomuksen luotettavuusarviointiin.²⁹³ Tämä edellytys koskee myös kuultavan käyttäytymisestä ja olemuksesta tehtyjä havaintoja. Esimerkiksi kuultavan epävarmuuden (joka saatetaan yhdistää kertomuksen epäluotettavuuteen) taustalla voi olla monia eri syitä, kuten esimerkiksi jo oikeudenkäyntitilanteeseen liittyvä jännitys. Tästä syystä tuomioistuimen tulisi pohtia mahdollisia syitä kuultavan käytökselle ja tuoda tämä esiin myös tuomion perusteluissa.²⁹⁴

Tässä kohdin on myös mainittava, että oikeudenkäyntivaihetta edeltävässä syyteharkinnassa syyttäjä arvioi syytekynnyksen ylittymistä esitutkinnassa laaditun esitutkintapöytäkirjan eli kirjallisen aineiston pohjalta.²⁹⁵ Oikeuskirjallisuudessa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei syyteharkinnassa voida tästä syystä näytön arvioinnin osalta päästä samaan tarkkuuteen kuin suullisuuden ja välittömyyteen perustuvassa oikeudenkäynnissä.²⁹⁶ Syyttäjällä olisi sinänsä esitutkintalain (805/2011, ETL) 7:13.2:n ja 9:4.3 nojalla oikeus osallistua esitutkinnassa suoritettaviin kuulusteluihin ja siten tehdä välittömiä havaintoja kuulusteltavasta ja hänen kertomuksestaan.²⁹⁷ Tällöin myös syyteharkinta perustuisi tältä osin välittömyysperiaatteen mukaisiin lähtökohtiin. Käytännössä syyttäjät ovat kuitenkin käyttäneet tätä mahdollisuutta vain harvoin.²⁹⁸ Oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty näkemyksiä, joissa puolletaan syyttäjän esitutkintakuulusteluihin osallistumista juuri välittömyysperiaatteen toteuttamisen kannalta.²⁹⁹ Osallistumista (ja siten välittömyysperiaatetta noudattavaa syyteharkintaa) ei kuitenkaan syyttäjältä edellytetä, mikä viittaisi

²⁹² Virolainen – Martikainen 2010, s. 335 ja Jonkka 1993, s. 172–173

²⁹³ Virolainen – Martikainen 2010, s. 332.

²⁹⁴ Virolainen – Martikainen 2010, s. 336.

²⁹⁵ Jokela 2018, s. 257, Tapanila 2023, s. 158, Jonkka 2003, s. 985 ja Ojanperä 2005, s. 385–386 ja 399.

²⁹⁶ Näin esimerkiksi Virolainen – Pölönen 2004, s. 58 ja Jonkka 2003, s. 986.

²⁹⁷ Syyttäjällä on myös oikeus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä (ETL 7:17 ja 9:4.3).

²⁹⁸ Fredman ym. 2025, s. 404.

²⁹⁹ Vuorenpää 2003 s. 1000 ja Vuorenpää 2007, s. 152.

siihen, että ainakin syyteharkinnan yhteydessä suoritettava näytön arviointi katsotaan voitavan suorittaa riittävän luotettavasti myös välillisen aineiston kautta.³⁰⁰

Vielä esimerkiksi ratkaisussa KKO 2007:82 korkein oikeus katsoi, että kuulemisen suorittaminen teknisten apuvälineiden (kuten video- tai puhelinyhteyden) kautta merkitsi välittömyydestä luopumista.³⁰¹ Edellä kuvatuin tavoin lainsäädännössä on kuitenkin osin rinnastettu etäyhteydellä ja henkilökohtaisesti tuomioistuimessa tapahtuva osallistuminen toisiinsa, minkä lisäksi oikeuskäytännössä on katsottu todistelun välittömyysvaatimuksen toteutuvan hyvin myös etäkuulemisessa. Tämän perusteella voidaan nähdäkseni katsoa, että lisääntyneet etäoikeudenkäyntimahdollisuudet ovat osaltaan muovanneet välittömyysperiaatteen sisältöä alkuperäisestä. Teknologian kehityksen vuoksi mahdollisuus vuorovaikutukselliseen oikeudenkäyntiin on nykyisin mahdollista myös ilman fyysistä läsnäoloa istuntosalissa, minkä vuoksi voidaankin kysyä, onko reaaliaikaisella, toimivalla etäyhteydellä tapahtuvaa menettelyä enää edes tarkoituksenmukaista pitää varsinaisena poikkeuksena välittömyysperiaatteesta.³⁰²

3.3 Uudistuvaan rikosprosessiin liittyviä erityiskysymyksiä

3.3.1 Videotallenteelta vastaanotetun todistelun näyttöarvo

Välittömyysperiaatteen alkuperäisen sisällön mukainen ja nykyisinkin noudatettava pääsääntö on siis se, että kuultava antaa kertomuksensa henkilökohtaisesti tuomioistuimen pääkäsitelyssä.³⁰³ Todistajien, asiantuntijoiden ja todistelutarkoituksessa kuultavien asianomistajien kuuleminen henkilökohtaisesti pääkäsitelyssä on ollut pääsääntönä myös hovioikeudessa. Sama koskee niin ikään korkeimman oikeuden suullista käsittelyä.³⁰⁴ Näytön arviointi suoritetaan tällöin välittömyysperiaatetta kunnioittaen, aivan kuten käräjäoikeudessakin.³⁰⁵

Tämä lähtökohta on kuitenkin muuttumassa, sillä todistelutallenneuudistuksen myötä suullinen todistelu otetaan muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan käräjäoikeudessa taltioidulta kuva-

³⁰⁰ Tosin tämän osalta on huomioitava, että ROL 1:6.1,3:n perusteella syytekynnyksen ylittyminen edellyttää, että on olemassa *todennäköisiä syitä* rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Ks. esimerkiksi *Jonkka* 1991, s. 138–139 ja uudemman oikeuskirjallisuuden osalta *Tapanila* 2023, s. 157, joiden mukaan syytekynnyksen ylittyminen ei näin ollen edellytä tuomitsemiskynnystä vastaavaa varmuutta vastaajan syyllisyydestä. Syyte- ja tuomitsemiskynnysten välisellä erolla voi nähdäkseni olla vaikutusta myös siihen, minkä laajuista näytön arviointia kussakin vaiheessa edellytetään.

³⁰¹ KKO 2007:82, kohta 2.

³⁰² Ks. aiheesta esimerkiksi *Koulu* 2011, s. 81–83 sekä siinä mainitut lähteet.

³⁰³ Näin esimerkiksi HE 46/2014 vp, s. 114.

³⁰⁴ HE 133/2021 vp, s. 14.

³⁰⁵ *Juho* 2006, s. 38.

ja äänitallenteelta. Näin ollen oikeudenkäynnissä kuultavien henkilöiden ei tarvitse enää uudelleen muutoksenhakuvaiheessa saapua antamaan kertomustaan tuomioistuimeen. Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta tulee olemaan lähtökohtainen menettelytapa sekä hovioikeudessa että korkeimmassa oikeudessa. Henkilökohtainen kuuleminen tulee puolestaan kysymykseen enää erityisestä syystä sekä silloin, kun käräjäoikeudessa kuullulle henkilölle esitetään muutoksenhakutuomioistuimessa lisäkysymyksiä. Lisäkysymyksiä voidaan esittää asiassa ilmenneiden uusien seikkojen tai todisteiden vuoksi taikka sen ollessa muusta syystä tarpeen asian selvittämiseksi.³⁰⁶

Välittömyysperiaatteen kannalta keskeisenä muutoksena voidaan pitää myös sitä, että uudistuksen myötä hovioikeus voi sallia tallenteelle taltioidun suullisen todistelun vastaanottamisen kokonaan tai osittain siihen *viittaamalla*. Tämä edellyttää sitä, että hovioikeus harkitsee menettelytavan asian laatu ja siinä esitettävän suullisen todistelun määrä huomioon ottaen soveliaaksi. Tällöin tallennetta ei katsota pääkäsittelyn yhteydessä, vaan asian ratkaiseva kokoonpano perehdytty tallenteeseen pääkäsittelyn ulkopuolella, asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.³⁰⁷ Perustuslakivaliokunta kiinnitti viittausmenettelyn osalta huomiota sen oikeudenkäynnin välittömyyttä heikentävään vaikutukseen ja korosti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten huomioidemisen tärkeyttä kyseisen menettelyn käyttöä harkittaessa.³⁰⁸

Kuten mainittu, todistelutallenneuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä on katsottu, että teknologian kehityksen ansiosta välittömyysperiaatteen taustalla vaikuttavat tavoitteet – oikeudenkäynnin varmuus, nopeus, halpuus ja oikeudenmukaisuus – voidaan saavuttaa paremmin menettelyssä, joka ei perustu välittömyysperiaatteelle sen nykyisessä laajuudessa. Toteamuksella otetaan varsin suoraan kantaa siihen, ettei välittömyysperiaatteen toteuttaminen ole enää nykyisin tarkoituksenmukaista 1990-luvun alioikeusuudistuksessa määritellyssä laajuudessa. Samalla korostetaan myös osaltaan välittömyyden ei-itseisarvoista luonnetta. Toisaalta hallituksen esityksessä myös korostetaan sitä, ettei välittömyysperiaatteesta ole tarkoitus luopua kokonaan, vaan ainoastaan rajoittaa periaatetta prosessitavoitteiden paremman saavuttamisen nimissä. Periaatteen instituutioulottuvuus säilyy entisellään siten, että asian ratkaisemiseen voi

³⁰⁶ HE 133/2021 vp, s. 18–19. Ks. myöhemmin voimaan tulevat OK 26:15a.1 ja OK 26:15a.2.

³⁰⁷ HE 133/2021 vp, s. 19. Menettelystä tullaan säätämään OK 26:15a.3:ssa, joka tulee voimaan lailla säädettävänä ajankohtana.

³⁰⁸ PeVL 43/2021 vp, s. 3. Samoja näkökohtia esitti myös lakivaliokunta mietinnössään LaVM 16/2021 vp, s. 18. Säännöksen sanamuotoa tarkennettiin myöhemmin hallituksen esityksessä ehdotetusta.

edelleen osallistua ainoastaan sellainen tuomioistuimen jäsen, joka on ollut mukana asian käsittelyssä koko pääkäsittelyn ajan.³⁰⁹

Ruotsissa HD ilmaisi ratkaisussa NJA 1993 s. 68 suoraan, ettei kuulustelutallenteen kautta esitetulle todistajanlausunnolle voida antaa samaa todistusarvoa kuin lausunnolle, joka on annettu pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti toteutetussa kuulemisessa.³¹⁰ Ruotsissa tallenteelta vastaanotetulle todistelulle asetettiin siis lähtökohtaisesti alhaisempi todistusarvo verrattuna henkilökohtaisesti tuomioistuimessa vastaanotettuun todisteluun.³¹¹ Suomessa korkeimman oikeuden vanhemmassa ratkaisukäytännössä ei ole noudatettu vastaavanlaista linjaa todistelun arvottamisesta.³¹² Nykytiedon valossa tämä ei olisikaan perusteltua. Esimerkiksi todistelutallenneuudistusta koskevan hallituksen esityksen mukaan tallenteelta vastaanotettu todistelu on tuoreempaa ja tästä syystä myös parempaa, vaikka itse menettely onkin vähemmän vuorovaikutteista.³¹³ Uudistuksella tavoitellaankin muun ohella näytön arvioinnin oikeellisuuden parantamista.³¹⁴

Esimerkiksi *Huovila* on jo 1990-luvun lopulla katsonut, ettei todistelun välittömyys aina edistä aineellista totuutta, vaan tietyissä tapauksissa välillinen todistelu voi olla jopa välitöntä luotettavampaa. Tässä yhteydessä *Huovila* on korostanut ensinnäkin sitä, että kuultavien muistikuvien luotettavuus heikkenee ajan myötä, mistä syystä myöskään välittömyydellä ei ole enää yhtä suurta merkitystä silloin, kun tarkasteltavan tapahtuman ja oikeudenkäynnin välillä on kulunut pitkä aika. *Huovilan* tulkinnan perusteella todistelun välittömyyttä ei tällöin päästä täysimääräisesti hyödyntämään. Toisekseen *Huovila* on katsonut todistelun välittömyyden merkityksen riippuvan kysymyksessä olevasta oikeusasteesta. Näin siksi, että hovioikeusvaiheeseen mentäessä kuultava on esittänyt kertomuksensa jo kärjäoikeudessa (sekä esitutkinnassa), ja muistikuvat tapahtuneesta ja siihen liittyvistä havainnoista ovat mahdollisesti näiden kuulemiskertojen aikana muovautuneet alkuperäisestä. Tästä syystä todistelun välittömyydellä on *Huovilan* mukaan hovioikeudessa selvästi vähemmän merkitystä kärjäoikeuteen verrattuna.³¹⁵ Tämä näkökulma

³⁰⁹ HE 133/2021 vp, s. 20.

³¹⁰ NJA 1993 s. 68, kohta HD: Domskäl.

³¹¹ *Hirvelä* 2006, s. 224.

³¹² *Hirvelä* 2006, s. 226–227. *Hirvelän* mukaan tällaista ei tulisikaan omaksua, sillä käytännössä se tarkoittaisi, että jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevien asianomistajien osalta heidän esittämänsä todistelun näyttökynnystä korotettaisiin heidän ominaisuuksiensa vuoksi.

³¹³ HE 133/2021 vp, s. 93–94. Toisaalta on huomattava, että todistelutallenneuudistuksessa on kysymys kärjäoikeudessa välittömän menettelyn yhteydessä tehdystä tallenteesta, mitä ei voida täysin verrata esitutkinnassa vailla välitöntä vuorovaikutusta suoritetusta kuulustelusta tehtyyn tallenteeseen.

³¹⁴ HE 133/2021 vp, s. 1 ja 17.

³¹⁵ *Huovila* 1999, s. 1167. Ks. myös *Huovila* 1998, s. 11, jossa todetaan ajan kulumisesta johtuvien virheriskien olevan pienimmillään alioikeusvaiheessa, mistä syystä alioikeusvaihe on myös luonnollisin vaihe todistelun vastaanottamiseen.

todistelun välittömyyden merkitykseen on varsin yhdenmukainen niiden seikkojen kanssa, joilla myös todistelutalenneuudistusta on perusteltu. Kummankin mukaan ajallisesti lähimpänä tarkasteltavaa tapahtumaa esitetty todistelu tarkoittaa laadultaan parasta eli luotettavinta todistelu. Tästä syystä välitön todistelu on tarkoituksenmukaisinta keskittää nimenomaan käräjäoikeuteen, kun taas muutoksenhakutuomioistuimessa aineellinen totuus voidaan jopa paremmin saavuttaa välillisen todistelun kautta.

Uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä on huomioitu myös EIT:n myönteinen suhtautuminen videotallenteiden käyttöön todistelussa. Ratkaisukäytännön perusteella tallenteiden kautta on myös EIT:n näkemyksen mukaan mahdollista havainnoida kuultavaa ja muodostaa käsitys hänen luotettavuudestaan.³¹⁶ EIT on yleisestikin ratkaisukäytännössään katsonut, että todistelua koskevat kysymykset ovat lähtökohtaisesti kansallisessa lainsäädännössä ratkaistavia seikkoja.³¹⁷ Niin ikään näytön arviointi kuuluu kansallisen lainsäädännön ja kansallisten tuomioistuinten alaan.³¹⁸ Hallituksen esityksen mukaan muutoksenhakutuomioistuimet pystyvätkin tallenteen kautta havainnoimaan kuultavaa ja kertomusta ”lähes samalla tavalla” kuin silloin, kun kertomus esitetään henkilökohtaisesti tuomioistuimessa.³¹⁹ On toisaalta huomattava, että hovioikeudella ei enää reaaliaikaisen vuorovaikutuksen puuttumisen vuoksi ole mahdollisuutta esimerkiksi esittää tarkentavia kysymyksiä kuulemiseen liittyen, mikä osaltaan kaventaa hovioikeuden edellytyksiä näytön arviointiin.³²⁰

Huomiota voidaan kiinnittää myös kuulemisen tekniseen toteuttamiseen. Oikeuskirjallisuuden perusteella kuultavan kertomus tullaan käräjäoikeudessa tallentamaan käytännössä siten, että kuultavaa kuvataan suoraan edestäpäin yhdellä kameralla. Tällöin esimerkiksi kuultavan ja kuulustelijan välinen vuorovaikutus jää tallenteen ulkopuolelle, eikä hovioikeus tai korkein oikeus siis kokonaisuudessaan saa todistelumenettelystä aivan yhdenmukaista kuvaa käräjäoikeuteen verrattuna.³²¹ Menettelytapa poikkeaa myös siitä käytännöstä, jota noudatetaan lasten esitutkinna esittämiä kuulustelukertomuksia taltioitaessa, sillä esitutkinna kuuleminen kuvataan tällöin lähtökohtaisesti siten, että videotallenteella näkyvät sekä kuultava että kuulustelija.³²² Tä-

³¹⁶ HE 133/2021 vp, s. 46 ja 94. Hallituksen esityksessä on viitattu muun muassa tapauksiin *Blokhin v. Venäjä* (23.3.2016), kohta 215 ja *Bocos-Cuesta v. Alankomaat* (10.11.2005), kohta 71.

³¹⁷ HE 133/2021 vp, s. 91.

³¹⁸ Näin esimerkiksi tapauksessa *Tamminen v. Suomi* (15.6.2004), kohta 38.

³¹⁹ HE 133/2021 vp, s. 93.

³²⁰ *Korhonen – Jämsä 2022*, s. 354.

³²¹ *Korhonen – Jämsä 2022*, s. 185. Kirjoittajien mukaan on tärkeää, että ainakin kuultavan henkilön ilmeet ja eleet ovat riittävän tarkasti nähtävissä tallenteelta.

³²² Ks. esimerkiksi *Lehtinen – Rossi 2022*, s. 83 sekä POL-2019-34669, s. 30. On tosin huomioitava, että Poliisihallituksen ohjeen voimassaoloaika on päättynyt vuoden 2024 lopulla.

män perusteella voitaisiin katsoa, että kun todistelun vastaanottamista käräjäoikeudessa tehdyt tallenteelta verrataan siihen, että tuomioistuin vastaanottaa todistelun jo esitutkinnassa tehdyt tallenteelta, ovat ensin mainitussa tilanteessa mahdollisuudet ainakin kuulustelutilanteen asianmukaisuuden arvioimiseen hieman jälkimmäistä heikkomat. Näytön arvioinnin kannalta lienee kuitenkin lopulta merkityksellisempää se, että kertomuksen luotettavuutta eivät tallenteen kohdalla rasita ajan kulumisen ja muistikuvien eri syistä johtuva vääristyminen. Myös parhaan todistusaineiston periaatteen voidaan katsoa toteutuvan parhaiten silloin, kun henkilötodistelun arviointi suoritetaan muutoksenhakutuomioistuimessa tallenteen perusteella.³²³

Uudistuksella on siis vaikutusta välittömyyden toteutumiseen ensi sijassa muutoksenhakuasteissa, kun taas käräjäoikeudessa noudatettavan menettelyn osalta välittömyys tulee yhä suurelta osin toteutumaan nykyisessä laajuudessaan. Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta on tosin uudistuksen myötä laajemmin mahdollista käräjäoikeudessakin erinäisissä tilanteissa. Mahdollisuus tähän on ensinnäkin silloin, kun käräjäoikeuden pääkäsittelyssä otetaan uudelleen vastaan suullinen todistelu, joka on aikaisemmin otettu samassa asiassa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Lisäksi menettely on mahdollinen silloin, kun asiassa toimitetaan lykkäyksen vuoksi uusi pääkäsittely tai kun asia palautetaan käräjäoikeuteen ylemmän asteen tuomioistuimen toimesta. Käräjäoikeus ottaa näissä tapauksissa siis todistelun uudelleen vastaan itse aikaisemmin tekemältään kuva- ja äänitallenteelta.³²⁴

Nähdäkseni uudistuksen suurin vaikutus käräjäoikeuden osalta liittyy siihen, että oikeudenkäynnin painopiste siirtyy nykyistä enemmän käräjäoikeusvaiheeseen. Käräjäoikeudella tulee uudistuksen myötä olemaan merkittävä vastuu siitä, että asianosaisten oikeusturva toteutuu menettelyssä ja ettei hovioikeudessa ilmene tarvetta uudelleenkuulusteluun.³²⁵ Se, kuinka tosiasiallisesti laadukkaaseen todisteluun muutoksenhakutuomioistuin voi ratkaisunsa perustaa, riippuu siis viime kädessä siitä, kuinka hyvin todistelumenettely ja sen taltiointi käräjäoikeudessa suoritetaan.

³²³ Korhonen – Jämsä 2022, s. 354. Nähdäkseni kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa yleensä huomioidavien seikkojen osalta uudistuksella on vaikutusta ainakin kertomuksen muuttumisen tarkasteluun ylemmissä oikeusasteissa. Nykyisellään vertailua voidaan tehdä sen mukaan, miten kertomus on muuttunut esitutkinnassa, käräjäoikeudessa ja muutoksenhakutuomioistuimessa. Vastaisuudessa vertailukohteina ovat enää esitutkinnassa ja käräjäoikeudessa annetut kertomukset.

³²⁴ HE 133/2021 vp, s. 18.

³²⁵ Korhonen – Jämsä 2022, s. 334.

3.3.2 Välillisen menettelyn kontradiktorisuus ja suhde oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiin kuuluu EIS 6(3) artiklan d-alakohdasta ilmevä syytetyn oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat. Oikeudella kuulustella tai kuulustuttaa todistajia tarkoitetaan syytetyn vastakuulustelu-oikeutta. Kyseisellä oikeudella edistään kontradiktorisen periaatteen toteutumista henkilötodistelussa.³²⁶

Lähtökohtaisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen edellyttää henkilötodistelun vastaanottamista suullisesti ja välittömästi vastaajan läsnä ollessa siten, että vastaaja voi tuoda vastakuulustelussa esiin havaitsemansa heikkoudet ja omat näkemyksensä kertomukseen liittyen.³²⁷ Välittömyysperiaatteeseen voidaankin katsoa sisältyvän myös se, että vastaaja voi vastakuulustelun kautta haastaa asianomistajan esittämän henkilötodistelun uskottavuuden nimenomaan välittömästi asian ratkaisevan tuomioistuimen edessä.³²⁸ Näin ollen myös kontradiktorisen periaatteen on ainakin perinteisesti katsottu toteutuvan parhaiten välittömässä pääkäsittelyssä.³²⁹ Toisaalta kontradiktorinen periaate (ja siten myös oikeudenmukainen oikeudenkäynti) voi hyvin toteutua välillisessäkin menettelyssä, eikä menettelyn välittömyys myöskään automaattisesti takaa menettelyn kontradiktorisuuden toteutumista.³³⁰

EIT:n ratkaisukäytännössä on välittömyysperiaatteen osalta korostunut erityisesti sen merkitys suhteessa kontradiktoriseen periaatteeseen.³³¹ EIT on vielä verrattain tuoreessakin ratkaisukäytännössään todennut, että ennen kuin syytetty voidaan tuomita rangaistukseen, on kaikki syytettä tukeva todistelu tavallisesti esittävä syytetyn läsnä ollessa julkisessa istunnossa ja kontradiktorisessa menettelyssä. Tästä voidaan joissakin tilanteissa myös poiketa. Syytetylle on kuitenkin pääsääntöisesti ainakin jossakin vaiheessa rikosprosessia tarjottava asianmukainen vastakuulustelumahdollisuus eli mahdollisuus esittää kysymyksiä häntä vastaan todistavalle henkilölle.³³²

³²⁶ Jämsä 2016, s. 825.

³²⁷ KKO 2013:97, kohta 9 ja Jonkka 1992b, s. 705–706.

³²⁸ Korhonen – Jämsä 2021, s. 703.

³²⁹ Huovila 1999, s. 1164 ja Jonkka 1992b, s. 705. Jonkka kuvaa välittömyysperiaatetta edellytyksenä kontradiktorisen periaatteen ”mahdollisimman täydelliselle toteutumiselle”.

³³⁰ Huovila 1999, s. 1164. Huovila kuvailee tilannetta siten, ettei kontradiktorisuudella ja välittömyydellä ole ”luontaista yhteyttä”.

³³¹ Jonkka 1992b, s. 705.

³³² Ks. esimerkiksi Keskin v. Alankomaat (19.1.2021), kohta 44 ja Jaupi v. Albania (29.4.2025), kohta 98.

EIT on aikaisemmin noudattanut varsin tiukkaa linjaa kontradiktorisuutta edistävästä vastakuulustelu-oikeudesta poikkeamisen suhteen. Oikeudenkäyntiä on pidetty epäoikeudenmukaisena, jos tuomio on perustettu keskeisiltä osin sellaiseen henkilötodisteluun, jonka osalta syytetyn vastakuulustelu-oikeus ei ole toteutunut. Sittemmin tämä kanta on kuitenkin lieventynyt.³³³ Koska oikeudenkäyntiä arvioidaan nimenomaan kokonaisuutena, ei myöskään vastakuulustelu-oikeudesta poikkeaminen suoraan johda oikeudenkäynnin epäoikeudenmukaisuuteen.³³⁴ EIT soveltaakin nykyisin tapauksessa *Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta* kehittämäänsä (ja myöhemmin tapauksessa *Schatschaschwili v. Saksa* täsmentämäänsä) kolmivaiheista *sole or decisive* -testiä tilanteissa, joissa näyttönä arvioidaan sellaista istunnosta poissaolevan kuultavan esittämää todistelua, jonka osalta syytetyllä ei ole ollut mahdollisuutta vastakuulusteluun. Tämän kolmivaiheisen testin avulla voidaan arvioida sitä, onko oikeudenkäynti kokonaisuutena tarkastellen ollut sellainen, ettei vastakuulustelu-oikeudesta poikkeaminen ole merkinnyt EIS 6 artiklan loukkausta.³³⁵

Suomessa perustuslakivaliokunta on ainakin aikaisemmin suhtautunut hyvin pidättyvästi kuulustelu-oikeuden rajoittamiseen pääkäsittelyssä. Toisaalta se on pitänyt rajoittamista hyväksyttävänä asianomistajan suojeluun liittyvistä syistä.³³⁶ Sinänsä todistelutalenneuudistus ei liene aiheuttavan erityisiä kontradiktorisuuteen liittyviä ongelmia, sillä lähtökohtaisesti vastaajan vastakuulustelu-oikeus toteutuu edelleen käräjäoikeudessa (tai jo esitutkinnassa, mikäli kuultavaa ei laissa määritellyistä syistä voida kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa). Vastaaja voi myös lausua suullisesta todistelusta silloin, kun se esitetään tallenteen muodossa muutoksenhaku-tuomioistuimessa. Tarvittaessa vastaaja voi esittää kuultavalle myös lisäkysymyksiä. Todistelu esitetään näin ollen vastaisuudessa sinänsä kontradiktorisessa menettelyssä.³³⁷ Myös EIT on ratkaisukäytännössään todennut, että jos vastaajan mahdollisuus esittää kuultavalle kysymyksiä esitutinnan aikana täyttää EIS 6(1) artiklan ja 6(3) artiklan d-alakohdan mukaiset vaatimukset ja

³³³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 567.

³³⁴ Jämsä 2016, s. 825.

³³⁵ Jämsä 2016, s. 825–827, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 567–568 ja *Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta* (15.12.2011), kohdat 119 ja 147. Kolmivaiheisessa testissä arvioidaan ensinnäkin sitä, onko kuultavan poissaololle ollut perusteltu, hyväksyttävä syy. Seuraavaksi tarkastellaan sitä, mikä merkitys ilman syytetyn vastakuulustelu-oikeutta esitetyllä todistelulla on ollut asian ratkaisussa eli onko todistelulla ollut näyttönä yksinomainen tai ratkaiseva merkitys. Jos näin on, arvioidaan testin mukaan vielä syytetyn (puolustuksen) oikeuksien kaventumista tasapainottavia tekijöitä. Tässä kohdin on siis arvioitava, onko asiassa olemassa riittävästi sellaisia tasapainottavia tekijöitä, jotka mahdollistavat kyseisen todistelun luotettavuuden arvioinnin oikeudenmukaisella ja asianmukaisella tavalla.

³³⁶ PeVL 39/2014 vp, s. 3–4.

³³⁷ HE 133/2021 vp, s. 94–95. Toisaalta edellä kuvatussa viittausmenettelyssä kontradiktorisuus on nähdäkseni rajoitettua.

jos tällaisessa menettelyssä syntynyttä kertomusta voidaan käyttää todisteena tuomioistuinmessä, tulisi sitä suuremmalla syyllä hyväksyä todisteeksi myös sellainen kertomus, jonka osalta kuultavaa on kuultu alioikeusvaiheessa vastaajan läsnä ollessa ja siten, että vastaaja on voinut esittää hänelle kysymyksiä.³³⁸

Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus voi näin ollen toteutua myös välillisessä todistelumenettelyssä. Välittömyys toki edesauttaa kontradiktorisen periaatteen, sitä edistävän vastakuulustelu-oikeuden ja näiden kautta lopulta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Välittömyys ei kuitenkaan ole sen enempää kontradiktorisuuden kuin oikeudenmukaisen oikeudenkäynninkään ehdoton edellytys, vaan nämä voidaan toteuttaa myös muilla keinoin. Tästä keskeisenä esimerkkinä voidaan mainita seuraavassa luvussa käsiteltävät lapsia koskevat rikosprosessit, joissa välittömyydestä poiketaan säännönmukaisesti lapsen suojelun vuoksi.

4 Välittömyysperiaate lapsia koskevissa rikosprosesseissa

4.1 Lapsen asema rikosprosessissa

YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991, lapsen oikeuksien sopimus tai LOS) määritelmän mukaan lapsella tarkoitetaan lähtökohtaisesti kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä (LOS 1 art.). Sama määritelmä on omaksuttu myös EU-oikeuden tasolla rikosuhridirektiivissä sen 2(1) c-alakohdan mukaan. Rikosprosessissa noudatettavien käytäntöjen kannalta on kuitenkin keskeistä merkitystä sillä, onko kysymys rikosprosessiin osallisesta alle 15-vuotiaasta lapsesta vai 15–17-vuotiaasta nuoresta. Tästä syystä puhuttaessa jäljempänä lapsesta rikosprosessissa, tarkoitetaan tällä ensisijaisesti prosessiin osallista alle 15-vuotiasta lasta. On myös mainittava, että tarkastelu kohdistuu nimenomaan asianomistajan tai todistajan asemassa olevaan lapseen.³³⁹

³³⁸ Kashlev v. Viro (24.4.2016), kohta 47.

³³⁹ Tässä yhteydessä ei siis käsitellä esimerkiksi ETL 3:5:n tarkoittamia tilanteita, joissa esitutkinta voidaan toimittaa ja sen yhteydessä alle 15-vuotiasta lasta kuulla hänen tekemäkseen epäillyn rikollisen teon johdosta. Tämän osalta ks. esimerkiksi *Forss* 2022, s. 384–388 ja sääntelystä tarkemmin HE 222/2010 vp, s. 180–182.

PL 21.1 §:ssä jokaiselle turvattu oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa on myös alaikäisille täysimääräisesti kuuluva perusoikeus.³⁴⁰ PL 6.3 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilönä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. LOS 12(1) artikla velvoittaa sopimusvaltiot takaamaan lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. LOS 12(2) artiklan mukaan edellä mainitun toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimitissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Rikosuhridirektiivin 10(1) artiklan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että uhria voidaan kuulla rikosoikeudellisissa menettelyissä ja että hän voi esittää todisteita. Kun on määrä kuulla lapsiuhrina, lapsen ikä ja kypsyys on otettava asianmukaisesti huomioon.

Lapsella on siis kansallisen lainsäädäntömme lisäksi myös kansainvälisessä oikeudessa ja EU-oikeudessa turvattu oikeus tulla kuulluksi ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin siten, kuin se lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden on mahdollista. Samalla lapset ovat kuitenkin aikuisiin verrattuna heikomman asemansa vuoksi erityisen suojelun ja huolenpidon tarpeessa. Edellä mainitun PL 6.3 §:n tarkoituksena onkin paitsi korostaa lasten tasa-arvoisuutta ja yhdenvertaisuutta aikuisväestöön sekä toisiinsa nähden, myös luoda perusta sille, että lasten tasa-arvoinen asema voidaan tarvittaessa turvata positiivisen erityiskohtelun avulla.³⁴¹ Tähän nähden onkin huomattava, että oikeudenkäyntiä ei lähtökohtaisesti ole kehitetty lasten vaan aikuisten tarpeita vastaavaksi menettelyksi.³⁴² Kun lapset joutuvat osalliseksi rikosprosessiin, on prosessissa näin ollen lapsen tasa-arvon turvaamiseksi otettava huomioon hänen haavoittuva asemansa ja kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen suojeluun prosessin haitallisilta vaikutuksilta.

Samalla lapsen aseman edellyttämä erityinen suojelu on jossakin määrin ristiriidassa vastaajan oikeusturvan kanssa. Rikosprosessin asianosaisista³⁴³ oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset liittyvät keskeisesti juuri heikompana osapuolena mielletylle vastaajalle turvattuihin oikeuksiin. Asetelma voi näin ollen muodostua haastavaksi niissä rikosprosesseissa, joissa vastakkain ovat jo lähtökohtaisesti ikänsä vuoksi erityisen suojelun tarpeessa oleva asianomistaja ja

³⁴⁰ Hakalehto 2018, s. 105.

³⁴¹ HE 309/1993 vp, s. 45.

³⁴² Hirvelä 1997, s. 11.

³⁴³ Ks. Vuorenpää 2023, s. 9–10, jossa asianosaisiksi katsotaan syyttäjä, tapahtuneen rikoksen mahdollinen uhri eli asianomistaja sekä vastaaja eli syytetty.

rikosprosessin näkökulmasta heikommassa asemassa oleva vastaaja. Tällöin prosessissa on löydettävä tasapaino siinä, kuinka tehokkaasti asianomistajan asemassa olevaa lasta voidaan suojella ilman, että vastaajan oikeuksien samanaikainen rajoittaminen johtaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumatta jäämiseen.³⁴⁴ Tämä on huomioitava myös lapsen suojelun johtaessa välittömyysperiaatteesta poikkeamiseen, sillä menettelyn välittömyydellä osaltaan edistetään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista.

Lapsi on rikosprosessissa monella tavoin riippuvainen aikuisen tuesta ja huolenpidosta. Lasten asemaan rikosprosessissa vaikuttaa se, että alle 18-vuotiaat ovat holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 2 §:n tarkoittamia vajaavaltaisia henkilöitä, joiden oikeustoimikelpoisuus on rajoitettua.³⁴⁵ Rikosprosessin yhteydessä puhutaan asianosaisen oikeudenkäyntikelpoisuudesta, jossa on kysymys siitä, kuka voi oikeudenkäynnissä käyttää kunkin asianosaisen puhevaltaa.³⁴⁶ Lapsen henkilöä koskevassa asiassa vajaavaltaisen asianomistajan puhevaltaa käyttää ensisijaisesti huoltaja tai muu laillinen edustaja (OK 12:1.1).³⁴⁷ ETL 4:8.1:ssä säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta määrätä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle tai muulle kuulusteltavalle esitutkintaa varten edunvalvoja valvomaan huoltajan, edunvalvojan tai muun laillisen edustajan sijasta lapsen etua asiassa, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja tai muu edustaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Lapselle voidaan edunvalvojan lisäksi myös määrätä ROL 2:3:n mukainen tukihenkilö.

Lapseen liittyvä rikosprosessi edellyttää ainakin lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen kohdalla yleensä myös esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välistä laajaa esitutkintayhteistyötä.³⁴⁸ ETL 5:1.1:n mukainen ilmoitus on tehtävä muun muassa niissä rikosasioissa, joihin liittyy lapseen kohdistunut väkivalta- tai seksuaalirikos taikka muu rikos, joka loukkaa merkittävästi lapsen oikeuksia.³⁴⁹ Ilmoitusvelvollisuudella edesautetaan sitä, että asiaa lähdetään alusta alkaen käsittelemään tavalla, joka palvelee mahdollisimman hyvin myös tulevaa tuomioistuinkäsittelyä.³⁵⁰

³⁴⁴ Ks. *Hirvelä* 2006, s. 27.

³⁴⁵ HE 146/1998 vp, s. 7.

³⁴⁶ *Vuorenpää* 2023, s. 11–14. Oikeudenkäyntikelpoisuus tarkoittaa ”henkilön kykyä kantaa tai vastata itseenäisesti oikeudenkäynnissä”. Oikeudenkäyntikelpoisuus on sidoksissa henkilön prosessuaaliseen asemaan: asianomistajan osalta puhevalta riippuu siitä, onko hän täysi- vai vajaavaltainen, kun taas vastaajan osalta puhevalta riippuu syyntakeisuudesta eli kyvystä rikosoikeudelliseen vastuuseen.

³⁴⁷ Ks. *Silvennoinen – Kainulainen* 2023, s. 544, jossa todetaan, että lapsen huoltaja ei voi käyttää rikosprosessissa lapsensa puhevaltaa, jos hän on itse epäiltyä kyseiseen lapseen kohdistuneesta vakavasta rikoksesta.

³⁴⁸ VKS:2023:1, kohta 5.1 Henkilöön kohdistuvat rikokset.

³⁴⁹ VKS:2023:3, kohta 2 Ilmoitettavat rikosasiat.

³⁵⁰ *Ellonen – Rantaeskola* 2016, s. 58.

Syyttäjäyhteistyötä voidaan nähdäkseni pitää korostetun tärkeänä lapsia koskevien rikosprosessien kohdalla myös siitä syystä, että esitutkinnassa on alusta alkaen huomioitava, että keskeinen osa tuomioistuimen pääkäsittelyssä normaalisti toteutettavaa menettelyä, eli vastakuulustelu, siirtynyt käytännössä jo esitutkinnassa suoritettavaksi.

LOS 3(1) artiklan mukaisesti kaikissa tuomioistuinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.³⁵¹ On kuitenkin huomattava, että rikosprosessin päämääränä on epäillyn rikoksen ja siihen syyllistyneen henkilön selvittäminen sekä rangaistuksen määrääminen. Rikosprosessia ohjaavat periaatteet keskittyvät suurelta osin vastaajan oikeusturvan takaamiseen, eikä OK 17:3.2:n mukainen tuomitsemiskynnys ole tavallista alhaisempi niissä tapauksissa, joissa asianomistaja on alaikäinen. Toisin kuin huoltoa ja huostaanottoa koskevissa asioissa, rikosasioissa lapsen etu ei olekaan asian ratkaisukriteeri, eikä epäselviä tapauksia voida ratkaista lapsen edun kannalta parhaalla tavalla, vaan in dubio pro reo -periaatteen mukaisesti vastaajan eduksi.³⁵²

Lapsen edulla on kuitenkin rikosprosessissa sen menettelyä ohjaavaa merkitystä. Etenkin lapsiin kohdistuneita rikoksia koskevat asiat on esitutkinnassa ja tuomioistuimessa käsiteltävä tavalla, josta ei aiheudu lapsille erityistä vahinkoa.³⁵³ Esitutinnan osalta lasten kohtelusta säädetään ETL 4:7:ssä. ETL 4:7.1:n mukaan alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. ETL 4:7.2:n mukaan alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Lisäksi esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.³⁵⁴

³⁵¹ Ks. Committee on the Rights of the Child 2013, General Comment No. 14, CRC/C/GC/14, s. 8 (kohta 28). Lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista valvovan lapsen oikeuksien komitean antamien tulokintaohjeiden perusteella lapsen edun periaatteen voidaan rikosprosessissa katsoa soveltuvan laajasti esimerkiksi syytetyn, rikoksen uhrin ja todistajan roolissa oleviin lapsiin sekä lapsiin, joihin heidän vanhempiansa koskevat rikosasiat vaikuttavat.

³⁵² Ks. *Hirvelä* 1997, s. 14–15 ja *Hirvelä* 2006, s. 233.

³⁵³ *Hirvelä* 2006, s. 233.

³⁵⁴ Ks. HE 222/2010 vp, s. 194, jonka perusteella ETL 4:7 koskee kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä, joihin esitutkintatoimenpiteitä kohdistetaan. Säännöksen soveltumisen kannalta henkilön prosessuaalisella asemalla ei siis ole merkitystä, vaan säännöstä sovelletaan alaikäiseen asianomistajaan, todistajaan sekä rikoksesta epäiltyyn.

ETL 11:9a.1:n mukaisesti esitutkintaviranomaisen on ilman aiheetonta viivytystä arvioitava, onko asianomistaja asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä erityisen suojelun tarpeessa sekä arvioitava, ovatko säännöksen 2 momentissa tarkoitettut erityiset toimenpiteet tarpeen.³⁵⁵ Kuten mainittu, lasten oletetaan jo lähtökohtaisesti ikänsä puolesta olevan haavoittuvassa asemassa ja edellyttävän rikosprosessissa erityistä suojelua. Erityisen suojelun tarpeen arviointi on kuitenkin tehtävä aina tapauskohtaisesti myös alle 18-vuotiaiden asianomistajien osalta, sillä kaikkien alaikäisten asianomistajien ei aina katsota tarvitsevan erityistoimenpiteitä.³⁵⁶ Alle 15-vuotiaiden osalta säännöksen mukaisilla toimenpiteillä ei kuitenkaan ole välttämättä käytännössä huomattavaa merkitystä, sillä erityiset toimenpiteet koskevat heitä ilman erikseen suoritettua arviointiakin.³⁵⁷

Lapsen edun mukaista olisi niin ikään se, että rikosprosessi olisi kestoltaan mahdollisimman lyhyt.³⁵⁸ Rikosprosessin joutuisuus on korostetun tärkeää lasten kohdalla. Lapsi voi kokea rikosprosessin erityisen kuormittavana, mistä syystä pitkään kestävä prosessi voi olla lapselle erityisen haitallinen.³⁵⁹ Tästä syystä alaikäisen rikoksesta epäillyn ja tiettyjen rikosten osalta myös alaikäisen asianomistajan kohdalla esitutkinta ja syyteharkinta on suoritettava kiireellisesti sekä syyte nostettava ilman viivytystä (ETL 3:11.2–3 ja ROL 1:8a.2–3). Käytännössä lapsia koskevat rikosprosessit kuitenkin pitkittyvät usein jo esitutkintavaiheen tavallista vaativampien kuulustelujärjestelyjen vuoksi.³⁶⁰

4.2 Välittömyysperiaate lapsen kuulemisessa

4.2.1 Periaatteesta poikkeaminen pääsääntönä

Lapsen oikeus tulla kuulluksi yhdistettynä lapsen erityisen suojelun tarpeeseen ja lapsen edun huomioimiseen edellyttää käytännössä sitä, että myös lapsen kuulemisen on tapahduttava hänen iälleen ja kehitystasolleen sopivalla tavalla. Rikosprosessiuudistusta säädettäessä prosessilainsäädäntöön ei sisällytetty erillistä säännöstä lapsen esitutkinnassa antaman lausuman käyttämisestä todisteena tuomioistuimessa. Lakivaliokunta kuitenkin kiinnitti jo tällöin huomiota

³⁵⁵ Näitä toimenpiteitä ovat esimerkiksi erityiset kuulustelumenettelyt esitutkinnassa sekä kuuleminen pääkäsitelyssä näkösuojan takaa tai vastaajan läsnä olematta.

³⁵⁶ HE 66/2015 vp, s. 45–46.

³⁵⁷ *Silvennoinen* 2020, s. 196.

³⁵⁸ Ks. esimerkiksi HE 144/2022 vp, s. 5 ja *Tapanila* 2023, s. 137–138.

³⁵⁹ Ks. esimerkiksi EOAK/5625/2020, s. 10.

³⁶⁰ *Tapanila* 2023, s. 138.

siihen, ettei uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä ollut erikseen huomioitu niitä tilanteita, joissa pientä lasta kuullaan tuomioistuimessa.³⁶¹ Nimenomainen säännös alle 15-vuotiaiden lasten videoitujen esitutkintakertomusten käytöstä todisteena tulikin voimaan vuonna 2003. Rikosprosessissa alle 15-vuotiaiden lasten kuulemisen kohdalla välittömyysperiaatteesta poikkeaminen on käytännössä katsoen pääsääntö. Vaikka tallennettua lausumaa ei muutoin lähtökohtaisesti saa käyttää todisteena tuomioistuimessa, esitutkinnassa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua voidaan käyttää todisteena muun ohella silloin, kun kuultava on alle 15-vuotias (OK 17:24.3,1). Säännös soveltuu todistelutarkoituksessa kuultavien asianosaisten lisäksi myös alle 15-vuotiaisiin todistajiin.³⁶²

ETL 9:4.1:n mukaan asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Tämän perusteella esitutkintaviranomaisen on tehtävä todennäköisyysarvio siitä, voidaanko kuultavaa kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Arvion perusteella esitutkinnassa ratkaistaan kysymys kuulustelun tallentamisesta.³⁶³ Arvion tekoa helpottaa käytännössä se, että esimerkiksi esitutkinnassa hyödynnettävän käsikirjan perusteella vakavissa rikosasioissa, joissa on kyse lapseen kohdistuneesta seksuaali- tai väkivaltarikoksesta, kaikki alle 15-vuotiaiden lasten kuulustelut tulisi tallentaa.³⁶⁴ Sinänsä lähtökohtana voidaan muutoinkin pitää sitä, että alle 15-vuotiaiden lasten kuulustelut tallennetaan.³⁶⁵ Esitutkinnassa kuvatun tallenteen osoittautuminen myöhemmin turhaksi lienee huomattavasti pienempi ongelma kuin se, ettei esitutkintakuulustelusta ole tehty tallennetta ja tuomioistuin toteaa lapsen henkilökohtaisen kuulemisen olevan mahdotonta.

OK 17:27.1:n mukaan asianosaista, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän sove-

³⁶¹ LaVM 9/1997 vp, s. 12. Lakivaliokunta korosti tässä yhteydessä tuomioistuimen velvollisuutta huolehtia tarkoin lapsen edusta. Mietinnössä myös korostettiin nimenomaisesti tarvetta selvittää mahdollisuutta lapsen kuulemisen järjestämiseen muulla tavoin kuin tuomioistuimessa ja esimerkkinä mainittiin esitutkinnan ja videotekniikan hyödyntäminen lapsen kuulemisessa.

³⁶² Ks. HE 190/2002 vp, s. 18.

³⁶³ HE 52/2002 vp, s. 43.

³⁶⁴ *Lehtinen – Rossi* 2022 s. 77. Vrt. HE 52/2002 vp, s. 43, jonka mukaan lähtökohtaisesti alle 12-vuotiaan kuulustelu tallennetaan aina videotallenteeseen, kun taas tätä vanhemman lapsen kohdalla asiaa on arvioitava tapauskohtaisesti. Kuulustelun videoimisen katsotaan tosin hallituksen esityksen mukaan olevan järkevää myös kaikissa epäselvissä tapauksissa.

³⁶⁵ *Silvennoinen* 2020, s. 346–347.

liaaksi. Lisäksi edellytetään, että henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys (1 kohta), ja että kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta kuultavalle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään (2 kohta). Samaa säännöstä sovelletaan myös todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt (OK 17:30). Alle 15-vuotiaan todistajan tai todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen kuuleminen henkilökohtaisesti tuomioistuimessa edellyttää siten aina tuomioistuimen suorittamaa tapauskohtaista harkintaa. Tämä sekä muut edellä esitetyt seikat huomioon ottaen voidaan siis todeta, että pääsääntöisesti alle 15-vuotiasta lasta ei kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, vaan hänen osaltaan todistelu otetaan vastaan jo esitutkinnassa. Tämä merkitsee käytännössä myös pääsääntöistä poikkeamista välittömyysperiaatteesta.

Edellytykset esitutkinnassa videoidun kuulustelun käyttöön todisteena tuomioistuimessa ovat tiukemmat silloin, kun kuultava lapsi on täyttänyt 15 vuotta, mutta on yhä alle 18-vuotias. Tällöin alaikäisen videoitua kuulustelua voidaan käyttää todisteena ensinnäkin siinä tapauksessa, että kuultava on 15–17-vuotias asianomistaja, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu (OK 17:24.3,2). Videoidun kuulustelun käyttö todisteena on lisäksi mahdollista silloin, kun kuultava on säännöksessä erikseen määritellyn seksuaalirikoksen, ihmiskaupan tai törkeän ihmiskaupan 15–17-vuotias asianomistaja, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi (OK 17:24.3,3). Todistelun välittömyydestä poikkeaminen ei siis näissä tapauksissa ole samalla tavoin pääsääntö kuin alle 15-vuotiaiden kuultavien kohdalla.³⁶⁶

4.2.2 Vastakuulustelumahdollisuus periaatteesta poikkeamisen edellytyksenä

Lähtökohtaisesti EIS 6 artiklan mukaisesta vastakuulusteluoikeudesta ei voida kokonaan poiketa siinäkään tapauksessa, että oikeudenkäyntimenettelyssä joustetaan välittömyysperiaatteesta kuulusteltavan suojeluun liittyvien näkökohtien vuoksi. Tästä syystä myös esitutkinnassa tallen-

³⁶⁶ Ks. kuitenkin *Lehtinen – Rossi* 2022, s. 77, jonka mukaan lapsen kohdistuneissa seksuaali- ja väkivaltarikoksissa tulisi rikosprosessin laadun varmistamisen vuoksi kaikkien alle 18-vuotiaiden kuulustelut tallentaa esitutkinnassa. Tämän perusteella esitutkintakuulustelun tallentaminen olisi käytännössä suotavaa esimerkiksi silloinkin, kun 15–17-vuotias asianomistaja ilmoittaa jo ennen kuulustelua haluavansa esittää kertomuksensa henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä.

netun kuulustelun käyttäminen todisteena edellyttää sitä, että syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä (OK 17:24.3).³⁶⁷ Vastakuulustelumahdollisuus on siis näissä tapauksissa turvattava siten, että vastaaja voi esittää kuulusteltavalle kysymyksiä pääkäsittelyn sijaan esitutkinnan aikana.

EIT on jo vakiintuneesti katsonut etenkin lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikostapauksissa, että esitutkinnassa tallennetun kuulustelukertomuksen käyttäminen todisteena tuomioistuimessa on hyväksyttävää ainakin silloin, kun vastakuulustelu-oikeuden toteutumisesta on huolehdittu jossakin vaiheessa rikosprosessia.³⁶⁸ Tapauksessa *S.N v. Ruotsi* EIT katsoi, ettei syyksi lukevan tuomion perustuminen lapsen esitutkinnan aikana antamiin kertomuksiin ollut johtanut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin loukkaukseen, vaikka lasta ei ollut kuultu henkilökohtaisesti tuomioistuimessa.³⁶⁹ Kymmenvuotiasta asianomistajaa oli kuulusteltu esitutkinnassa kahteen kertaan, joista ensimmäinen kuulustelu oli videoitu ja toinen kuulustelu äänitetty. Videotallenne ja äänite oli esitetty sekä toisen kuulustelun pöytäkirja luettu tuomioistuimessa. Asianomistajan toinen kuulustelu oli suoritettu nimenomaisesti syytetyn avustajan pyynnöstä, mutta syytetty ja hänen avustajansa eivät tästä huolimatta itse olleet olleet kuulustelussa läsnä. Syytetty oli myös hyväksynyt sekä poissaolonsa että kuulustelun suoritustavan.³⁷⁰ EIT:n mukaan etenkin lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia koskevat rikosprosessit voivat luonteensa vuoksi edellyttää erityisiä toimenpiteitä uhrin suojelemiseksi. Arvioitaessa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, on näin ollen kiinnitettävä huomiota myös uhrin yksityisyyden suojaan. Tästä syystä EIS 6(3) artiklan d-alakohtaa ei voida tulkita ehdottomasti siten, että se edellyttäisi jokaisessa tapauksessa sitä, että syytetty tai puolustus voi esittää kysymyksensä suoraan (välittömästi) vastakuulustelussa.³⁷¹ EIT toisaalta myös huomautti, että tällaisissa tapauksissa näytön arvioinnissa on noudatettava erityistä huolellisuutta.³⁷²

Kyseisessä tapauksessa syytetyltä ei ollut evätty mahdollisuutta esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Vastakuulustelu-oikeudesta oli siten riittävällä tavalla huolehdittu, mutta syytetty oli itse jättänyt tämän oikeuden käyttämättä. Samaan lopputulokseen päädyttiin tapauksessa *B. v. Suomi*, jossa

³⁶⁷ Ks. HE 222/2010 vp, s. 229, jossa käsitellään kysymystenteko-oikeutta. OK 17:24.3:ssa sekä esitutkinnassa noudatettavaa kuulemismenettelyä koskevassa ETL 9:4.2:ssa puhutaan syytetyn tai rikoksesta epäillyn mahdollisuudesta esittää kuulusteltavalle kysymyksiä eli vastaajan kyselyoikeudesta. Käytännössä vastakuulustelu- ja kyselyoikeudella voidaan katsoa tarkoitettavan samaa asiaa, toisin sanoen EIS 6(3) artiklan d-alakohdassa sekä KP-sopimuksen 14(3) artiklan d-alakohdassa määriteltyä oikeutta. Aiheeseen liittyen ks. esimerkiksi *Virolainen* 1992, s. 9–17.

³⁶⁸ HE 133/2021 vp, s. 94.

³⁶⁹ *S.N. v. Ruotsi* (2.7.2002), kohdat 15–16, 48 ja 54.

³⁷⁰ *S.N. v. Ruotsi* (2.7.2002), kohdat 49 ja 52.

³⁷¹ *S.N. v. Ruotsi* (2.7.2002), kohdat 47 ja 52.

³⁷² *S.N. v. Ruotsi* (2.7.2002), kohta 53.

puolustukselle oli tarjottu mahdollisuus esittää alaikäisille asianomistajille kysymyksiä esitutkin-
nan aikana, mutta tätä mahdollisuutta ei ollut hyödynnetty.³⁷³ EIT on kuitenkin todennut useam-
massakin Suomea koskevassa tapauksessa, ettei syytetyllä ollut ollut asianmukaista mahdolli-
suutta kysymysten esittämiseen.³⁷⁴ Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi *W. v. Suomi, A.H. v. Suomi*
sekä *A.S. v. Suomi*, joista jokaisessa EIT katsoi EIS 6 artiklaa loukatun ja siten oikeuden-
mukaisen oikeudenkäynnin jääneen toteutumatta.³⁷⁵ Tapauksissa syytetylle tai hänen avustajal-
leen ei ollut missään vaiheessa tarjottu mahdollisuutta esittää kysymyksiä lapselle, jonka esitut-
kinnassa videoitua kuulustelua oli käytetty todisteena tuomioistuimessa.³⁷⁶ Tapauksia yhdistää
myös se, että jokaisessa niistä lapsen kuulustelutalenne oli muodostanut ainoan suoran todis-
teen, johon syyksi lukeva tuomio oli perustunut.³⁷⁷ Vastakuulustelu-oikeuden kannalta vielä on-
gelmallisempänä voidaan pitää tapauksia *F. ja M. v. Suomi*, jossa lapsen ja psykologin välisiä
haastatteluja ei ollut lainkaan videoitu, eikä puolustukselle ollut missään vaiheessa tarjottu mah-
dollisuutta esittää lapselle kysymyksiä. Sekä käräjä- että hovioikeus olivat myös hylänneet puo-
lustuksen pyynnöt saada kuulla lasta tuomioistuimessa.³⁷⁸

Kuten mainittu, EIT:n perinteisesti varsin ankaraa suhtautumista vastakuulustelu-oikeudesta
poikkeamiseen on lievennetty tapauksessa *Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta*. Ta-
pauksen perusteella oikeudenmukainen oikeudenkäynti voi tietyin edellytyksin toteutua myös
silloin, kun vastakuulustelumahdollisuudesta poiketaan sellaisen todistelun osalta, joka toimii
asiassa ratkaisevana näyttönä.³⁷⁹ *Al-Khawaja ja Tahery*-tapauksessa omaksuttua kolmiportaista
testiä on sittemmin sovellettu arvioitaessa vastakuulustelumahdollisuudesta poikkeamista
myös lapsia koskevissa rikosasioissa. Tapauksessa *Vronchenko v. Viro* EIT ensinnäkin katsoi,
että alaikäisen asianomistajan poissaololle tuomioistuimesta ja siten myös hänen esitutkin-
nassa antamansa kertomuksen käytölle todisteena oli ollut hyväksyttävä syy.³⁸⁰ Toiseksi EIT kat-
soi asianomistajan kertomuksen muodostaneen asiassa ratkaisevan näytön, jonka perusteella

³⁷³ *B. v. Suomi* (24.4.2007), kohdat 44–45 ja 49–50.

³⁷⁴ *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 583.

³⁷⁵ *W. v. Suomi* (24.4.2007), kohta 48, *A.H. v. Suomi* (10.5.2007), kohta 45 ja *A.S. v. Suomi* (28.9.2010),
kohta 75.

³⁷⁶ *W. v. Suomi* (24.4.2007), kohta 47, *A.H. v. Suomi* (10.5.2007), kohta 44 ja *A.S. v. Suomi* (28.9.2010),
kohta 65–66.

³⁷⁷ *W. v. Suomi* (24.4.2007), kohta 47, *A.H. v. Suomi* (10.5.2007), kohta 44 ja *A.S. v. Suomi* (28.9.2010),
kohdat 68 ja 75.

³⁷⁸ *F. ja M. v. Suomi* (17.7.2007), kohta 59–60.

³⁷⁹ *Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta* (15.12.2011), kohta 147.

³⁸⁰ *Vronchenko v. Viro* (18.7.2013), kohta 58. Asianomistajan kuulemista tuomioistuimessa ei ollut kat-
sottu psykologian ja psykiatrian asiantuntijoiden näkemysten mukaan turvalliseksi edes etäyhteyttä hyö-
dyntäen.

syytetty oli tuomittu.³⁸¹ EIT:n arvion mukaan asiassa ei ollut kuitenkaan ryhdytty riittäviin tasapainottaviin toimenpiteisiin syytetyn oikeuksien turvaamiseksi. EIT kiinnitti huomiota muun muassa asianomistajan kertomuksen merkittävyyteen asiassa. Syytetylle ei ollut myöskään annettu mahdollisuutta kysymysten esittämiseen siitä huolimatta, että esitutkintaviranomaiset olivat jo alun alkaen valmistelleet tutkintaa sen mukaan, ettei asianomistajaa tulla kuulemaan enää tuomioistuimessa. Merkitystä annettiin lisäksi sille, kuinka vakavasta syytteestä asiassa oli ollut kysymys.³⁸²

Kotimaisessa oikeuskäytännössä lapsen esitutkinnassa tallennetun kuulustelun käyttöä todisteena sekä vastakuulustelumahdollisuuden merkitystä on arvioitu esimerkiksi ratkaisussa KKO 2006:107 ja KKO 2008:68. Ratkaisussa KKO 2006:107 korkein oikeus arvioi tapausta, jossa vastaaja A:lle ei ollut varattu esitutkinnassa mahdollisuutta esittää kysymyksiä alaikäiselle asianomistaja B:lle. Videotallenteeseen esitutkinnassa tallennettua B:n kertomusta oli kuitenkin käytetty todisteena sekä käräjä- että hovioikeudessa. Korkein oikeus ensinnäkin totesi, että alempien oikeuksien olisi tullut kiinnittää oma-aloitteisesti huomiota siihen, ettei tallennettua kertomusta olisi vastakuulustelumahdollisuuden puuttumisen vuoksi saanut käyttää todisteena tuomioistuimessa. Toisaalta estettä tallenteen käyttöön todisteena ei olisi ollut, mikäli A olisi suostunut tähän nimenomaisesti tai tilanne olisi korjattu esimerkiksi B:n henkilökohtaisella kuulemisella tuomioistuimessa.³⁸³ Silloisen OK 17:11.3:n mukaan tallennettua lausumaa voitiin käyttää tuomioistuimessa todisteena siinä tapauksessa, ettei todistajaa voitu kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella. Korkeimman oikeuden mukaan B:tä ei ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi voitu kuulla myöskään korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä. Mikäli tallenteen käyttö todisteena olisi torjuttu vasta korkeimmassa oikeudessa, ei tallennettua kertomusta olisi voinut käyttää missään muodossa eikä B olisi tullut lainkaan kuulluksi syytteen johdosta. Korkeimman oikeuden arvion mukaan A:lle ei ollut aiheutunut asiasta tosiasiallista haittaa, minkä lisäksi A oli korkeimmassa oikeudessa itse tarjonnut B:n kuulustelutallennetta todisteeksi. Näistä syistä korkein oikeus ei katsonut A:n oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin vaarantuvan sallittaessa tallenteen käyttö todisteena korkeimmassa oikeudessa.³⁸⁴

³⁸¹ Vronchenko v. Viro (18.7.2013), kohta 59.

³⁸² Vronchenko v. Viro (18.7.2013), kohdat 60 ja 65–66.

³⁸³ KKO 2006:107, kohta Korkeimman oikeuden kannanotto.

³⁸⁴ KKO 2006:107, kohta Korkeimman oikeuden kannanotto. Ratkaisu on äänestysratkaisu. Eri mieltä olevien jäsenten lausunnoissa katsottiin, ettei silloista OK 17:11.3:n poikkeussäännöstä voitu soveltaa tilanteisiin, joissa oli kysymys alle 15-vuotiaan kuulemisesta, sillä heidän osaltaan esitutkinnassa tallennetun kuulustelun käyttämisestä todisteena säädettiin tyhjentävästi omassa säännöksessään (silloinen OK 17:11.2, nykyinen OK 17:24.3.2).

Ratkaisun perustelut ovat jokseenkin ristiriitaiset. Yhtäältä korkein oikeus korosti sitä, että vastakuulustelumahdollisuuden puuttuessa B:n tallennettua kertomusta ei olisi saanut käyttää todisteena tuomioistuimessa ja tuomioistuimen olisi tullut huomioida tämä seikka viran puolesta. Toisaalta lopputuloksena korkein oikeus kuitenkin katsoi itse voivansa hyödyntää kyseistä tallennettua todisteena.³⁸⁵ Ratkaisun perustelut herättävät kysymyksiä myös EIT:n uudemman ratkaisukäytännön valossa. *Vronchenko* -tapauksessa EIT totesi, että nimenomaan siitä syystä, ettei lasta voitu kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, olisi asiassa ollut välttämätöntä mahdollistaa puolustukselle kysymysten esittäminen esitutkinnan aikana.³⁸⁶ Ratkaisun KKO 2006:107 tapauksessa lienee ollut alusta alkaen selvää, ettei kehitykseltään viivästynyttä lasta olisi mitään ilmeisimmin voitu kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Tähän nähden voidaan pitää jokseenkin kyseenalaisena sitä, ettei vastakuulustelumahdollisuudesta ollut prosessin aikana lainkaan huolehdittu, muttei korkein oikeus nähnyt todisteen käytön vaarantavan A:n oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Ratkaisussa KKO 2008:68 korkein oikeus hylkäsi A:ta vastaan nostetun syytteen lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja vapautti hänet alemmassa oikeusasteessa tuomitusta rangaistuksesta.³⁸⁷ Alaikäistä asianomistaja B:tä oli haastateltu psykologin toimesta kolme kertaa. Kaksi näistä haastatteluista oli suoritettu ennen esitutkinnan aloittamista. Kolmas haastattelu oli puolestaan suoritettu esitutkinnan aloittamisen jälkeen, jolloin kyseinen haastattelu oli myös tallennettu videotallenteelle. Tässä haastattelussa B:n kertomus oli muuttunut verrattuna aikaisempiin haastattelukertoihin. Haastatteluissa ei ollut varattu A:lle tilaisuutta esittää kysymyksiä, eikä A ollut ollut haastatteluissa edustettuna.³⁸⁸ Hovioikeudessa oli todettu asian pääasiallisen näytön perustuneen B:n kahdessa ensimmäisessä haastattelussa kertomiin seikkoihin. Koska haastatteluja ei ollut videoitu, haastattelujen sisältö oli esitetty todisteena siten, että tuomioistuimessa oli kuultu haastattelut suorittanutta psykologia sekä esitetty kirjallisena todisteena lausunto, josta oli ilmennyt psykologin tekemät kirjaukset siitä, mitä B oli ensimmäisissä haastatteluissa kertonut.³⁸⁹ Kahdessa ensimmäisessä haastattelussa ilmenneet seikat oli siis esitetty todisteena tuomioistuimessa haastattelun suorittaneen psykologin välityksellä eli niin sanotun

³⁸⁵ Pölönen, KKO 2006:107 Lainvastaisessa menettelyssä syntyneen videotallenteen sallittavuus todisteena, kohdat ”Mihin ratkaisu perustuu?” ja ”Mitä ratkaisusta seuraa?” Pölösen mukaan lopputuloksessa on enemmänkin kyse siitä, että korkein oikeus katsoi voivansa vastaanottaa virheellisessä menettelyssä syntyneen todisteen tässä *yksittäistapauksessa*, eikä tätä siis voida sinänsä pitää osana ratkaisun ennakkopäätösluonnetta.

³⁸⁶ *Vronchenko v. Viro* (18.7.2013), kohta 63.

³⁸⁷ KKO 2008:68, kohta Tuomiolauselma.

³⁸⁸ KKO 2008:68, kohta 6.

³⁸⁹ KKO 2008:68, kohta 10.

kuulopuhetodistelun kautta.³⁹⁰ Nähdäkseni tällaisessa menettelyssä poiketaan sekä välittömyysperiaatteesta että syytetyn vastakuulustelu-oikeudesta. Haastattelujen osalta tuomioistuinmella ei ollut ollut mahdollisuutta välittömästi arvioida kertomusten uskottavuutta ja luotettavuutta. Korkein oikeus huomioi ratkaisussaan muun ohella vastakuulustelu-oikeuden toteuttamatta jäämisen ja katsoi, ettei syyksi lukeva tuomio voinut perustua psykologin kertomaan haastattelujen sisällöstä sekä hänen niistä tekemiinsä tulkintoihin.³⁹¹

Mahdollisuus esittää kuultavalle kysymyksiä esitutkinnan aikana on siis myös lapsia koskeissa rikosprosesseissa lähtökohtaisena edellytyksenä sille, että prosessissa voidaan poiketa todistelun välittömyydestä. Edellytys on ainakin alun perin tarkoitettu ehdottomaksi.³⁹² Myös säännöksen sanamuoto viittaa siihen, ettei tallennetta ole ylipäättäen mahdollista käyttää todisteena, jos mahdollisuutta kysymysten esittämiseen ei ole ollut. Edellä kuvatussa ratkaisussa KKO 2006:107 on kuitenkin ainakin tosiasiallisesti joustettu tästä ehdottomuudesta, minkä lisäksi myös EIT on uudemmassa ratkaisukäytännössään osoittanut joustavampaa suhtautumista vastakuulustelu-oikeuden toteuttamiseen.

4.2.3 Lapsen kuulemisen ja vastakuulustelun toteutus käytännössä

Kuten mainittu, näyttökynnys ei sinänsä lapsiin kohdistuvissa rikoksissa ole alhaisempi kuin mitä se on vastaavan kaltaisissa tapauksissa aikuisten osalta. Prosessin on kuitenkin menettelyltään oltava sellainen, että se soveltuu lapsen kehitystasolle, kyvyille sekä erityisille tarpeille.³⁹³ Esitutkinnassa suoritettu ja videoitu kuulustelutilanne voi korvata kokonaan lapsen henkilökohtaisen kuulemisen tuomioistuimessa, mistä syystä myös kuulemismenettelyn asianmukaisuus on korostetun tärkeää. Menettelyvirheen vuoksi tallennetta ei välttämättä voida lainkaan hyödyntää todisteena tuomioistuimessa. Huolellisen esitutkintamenettelyn kautta voidaan myös parhaiten suojella lasta oikeudenkäynnistä mahdollisesti aiheutuvilta haitoilta.³⁹⁴

Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten säädetään ETL 9:4:ssä. Kuulustelussa on ETL 9:4.1:n mukaisesti otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle

³⁹⁰ KKO 2008:68, kohta 4–5. Kuulopuhetodistelun tarkoituksena on selvittää ”oikeudenkäyntiin osallistumattoman kolmannen henkilön lausumaan sisältyvän seikan olemassaoloa”. Kuultava siis kertoo, mitä on kuullut ”toisen henkilön sanovan, ja todistelun kohteena on tämän toisen henkilön havaintojen paikkansa pitävyys”.

³⁹¹ KKO 2008:68, kohta 11.

³⁹² HE 190/2002 vp, s. 23.

³⁹³ Hirvelä 2006, s. 288.

³⁹⁴ Silvennoinen 2020, s. 324.

ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on myös ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle. ETL 9:4.2:n mukaan tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

ETL 9:4.3:n mukaan myös syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä. Laajalla esitutkintayhteistyöllä varmistetaan osaltaan sitä, että asiassa pystytään ennakoimaan oikeudenkäynnin esitutkinnalle asettamia erityisvaatimuksia sekä varautumaan näiden vaatimusten edellyttämiin toimenpiteisiin. Erityisvaatimuksena voidaan pitää esimerkiksi juuri todisteiden esittämistä koskevia kysymyksiä.³⁹⁵ Erityisesti lapsen kohdistuneen seksuaali- tai väkivaltarikoksen osalta syyttäjän tehtävänä on esitutkintayhteistyön kautta osaltaan huolehtia siitä, että lapsen kuuleminen tapahtuu asianmukaisesti ja siten, että kuulustelutallennetta voidaan tosiasiallisesti hyödyntää todisteena tuomioistuimessa. Tässä tehtävässä olennaista on muun ohella tutkinnan suuntaaminen siten, että lapsen esitutkinnassa tapahtuvassa kuulemisessa saadaan selvitettyä kaikki tarpeelliset seikat sekä sen varmistaminen, että vastaajan oikeudet (eritoten vastakuulustelu-oikeus) toteutuvat rikosprosessissa.³⁹⁶ ETL 7:14:1:n mukaan alle 15-vuotiaan kuulusteltavan huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa. Sama koskee tietyn edellytyksin myös 15 vuotta täyttänyttä kuultavaa (ETL 7:14.2). Tutkija voi myös kieltää laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä (ETL 7:14.3).

Lapsen kuulemiselle ei sinänsä ole säädetty alaikäraja ja edellä kuvattujen suojelukeinojen myötä myös varsin nuorilla lapsilla on mahdollisuus tulla kuulluksi rikosprosessin yhteydessä.³⁹⁷ Yleisesti voidaan kuitenkin katsoa, että noin kolme–neljävuotiasta nuorempien lasten kognitiiviset taidot eivät ole vielä riittävän kehittyneet, jotta heidän kuulemisensa rikosprosessissa olisi tarkoituksenmukaista.³⁹⁸ Lapsen kuuleminen (josta usein käytetään myös käsitettä haastattelu)

³⁹⁵ VKS:2023:1, kohta 4.2 Laaja esitutkintayhteistyö.

³⁹⁶ VKS:2023:1, kohta 5.1 Henkilöön kohdistuvat rikokset.

³⁹⁷ *Silvennoinen* 2020, s. 197.

³⁹⁸ *Rantaeskola – Kaunisto* 2024, s. 537.

tapahtuu yleensä joko poliisiasemalla tähän käyttöön erikseen tarkoitetuissa tiloissa tai oikeuspsykiatrisessa tutkimusyksikössä. Oikeuspsykiatrisessa tutkimusyksikössä kuuleminen on tarpeen esimerkiksi silloin, kun kyse on hyvin nuoresta lapsesta tai lapsesta, jolla on kehityksellisiä viiveitä.³⁹⁹ Kuulemisen voi siis poliisin sijaan suorittaa myös esimerkiksi psykologi tai muu asiantuntija.⁴⁰⁰ Tällöin asian tutkijan tulisi kuitenkin seurata kuulemista.⁴⁰¹ Päätöksen kuulemisen järjestämisestä tekee tutkinnanjohtaja (ETL 9:4.2). Käytännössä ainakin seksuaalirikosten kaltaisissa vakavissa rikosasioissa pienten lasten kuuleminen suoritetaan poliisin sijaan terveydenhuollon ammattilaisen, useimmiten psykologin toimesta.⁴⁰² Erityinen asiantuntemus on tällaisissa tapauksissa usein kuulemisen toteuttamisen kannalta välttämätöntä.⁴⁰³

Koska alle 15-vuotiaasta lasta ei pääsääntöisesti kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, myös vastaajan vastakuulustelu-oikeudesta huolehtiminen tapahtuu käytännössä jo esitutkintavaiheessa. Silloin, kun esitutkinnassa suoritettua kuulemista on tarkoituksena korvata tuomioistuimessa tapahtuva kuuleminen, on kuuleminen järjestettävä esitutkinnassa mahdollisimman samankaltaisella tavalla kuin se olisi järjestetty tuomioistuimessa. Tällöin myös kontradiktorisuuden tulisi mahdollisimman pitkälle vastata sitä, miten se toteutetaan tuomioistuimessa noudatettavassa menettelyssä.⁴⁰⁴ Vastakuulustelu-oikeus on huomioitu edellä mainitussa ETL 9:4.2:ssa, jonka mukaisesti rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Vastakuulustelumahdollisuudesta huolehtiminen on korostetun tärkeää, sillä sen laiminlyöminen saattaa johtaa videoidun kuulustelukertomuksen joutumiseen hyödyntämiskieltoon, jolloin se rajataan kokonaan näytön arvioinnin ulkopuolelle.⁴⁰⁵ ETL ei kuitenkaan sisällä nimenomaista sääntelyä siitä, kuinka tämä mahdollisuus tulee käytännössä toteuttaa. Sääntelyn väljyys onkin sinänsä perusteltua, sillä se mahdollistaa erilaiset käytännöt erilaisissa tilanteissa.⁴⁰⁶

³⁹⁹ Rantaeskola 2019, s. 260–261.

⁴⁰⁰ HE 52/2002 vp, s. 43.

⁴⁰¹ Fredman ym. 2025, s. 444.

⁴⁰² Tapanila 2023, s. 136–137.

⁴⁰³ HE 126/2008 vp, s. 3 ja HE 127/2013 vp, s. 2. Esitykset koskevat lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämistä koskevaa lakia (1009/2008).

⁴⁰⁴ HE 46/2014 vp, s. 147.

⁴⁰⁵ Pölönen – Tapanila 2015, s. 230 ja 261.

⁴⁰⁶ Ks. Hirvelä 2006, s. 211. Ks. myös Rantaeskola 2019, s. 260. Kuulustelun tallentaminen voi tulla kysymykseen myös muiden kuultavien kuin lasten kohdalla ja kuulustelua koskevat käytännöt voivat vaihdella suurestikin sen mukaan, onko kuultava henkilö nuori lapsi vai täysi-ikäinen seksuaalirikoksen uhri, jonka kuulustelu tallennetaan ETL 9:4.4,3:n nojalla.

Esitutkinnassa tallenteelle kuultavien lasten osalta vastakuulustelu toteutetaan yleensä käytännössä siten, että lapsen varsinaisessa, niin sanotussa pääkuulustelussa taltioitu kuulustelutallenne annetaan vastaajan ja hänen avustajansa katsottavaksi, jotta he voivat (halutessaan) laatia tallenteen perusteella vastakuulustelukysymyksiä. Kysymykset esitetään tämän jälkeen lapselle erillisessä kuulustelutilaisuudessa, joka myös tallennetaan.⁴⁰⁷ Tämän osalta on huomattava, ettei vastaajalla ole oikeutta esittää kysymyksiä suoraan lapselle. Lapselle esitettävien kysymysten on oltava lapsen ikään ja kehitystasoon nähden soveltuvia, mistä syystä kuulustelija voi muokata kysymyksiä lapselle sopivaan muotoon.⁴⁰⁸

Lasten kohdalla noudatettava menettely ei siis täytä prosessin oletusarvoista välittömyysvaatimusta, mutta sen on EIT:n ratkaisukäytännössä katsottu olevan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta hyväksyttävä käytäntö.⁴⁰⁹ Videotallenteiden käyttö todisteena on myös rikosuhridirektiivin mukainen menettelytapa, sillä direktiivin 24(1) artiklan a-alakohdan mukaisesti jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että kaikki lapsiuhrin kuulustelut voidaan tallentaa audiovisuaalisin välinein ja kuulustelujen tallenteita voidaan käyttää todistusaineistona rikosoikeudenkäynnissä.

Lainsäädäntö mahdollistaa myös lapsen kuulemisen erikseen tuomioistuimessa.⁴¹⁰ Tuomioistuinten tehtävänä on arvioida esitutkinnassa suoritettun kuulemisen toteutustavan sekä lapsen kertomuksen luotettavuutta. Jos tuomioistuin katsoo, ettei kuulemistä ole esitutkinnassa toteutettu luotettavasti, tuomioistuin arvioi myös mahdollisuutta lapsen kuulemiseen uudelleen tuomioistuimessa.⁴¹¹ Arvioitaessa henkilökohtaisen kuulemisen soveliaisuutta, on otettava huomioon yhtäältä kuulemisen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja toisaalta kuulemisen mahdollisesti kuultavalle aiheuttama vahinko. Harkinnassa voidaan myös huomioida kuultavan lapsen ikä ja kehitystaso sekä tarkasteltavana oleva teko.⁴¹² Huomioon voidaan niin ikään ottaa se, selvittääkö esitutkinnassa asianmukaisesti videoitu kertomus jo riittävällä tavalla lapsen havaintoja.⁴¹³ Tuomioistuin voi lopuksi vielä tarkastella sitä, olisiko kuuleminen lapsen edun kannalta mahdollista

⁴⁰⁷ Hirvelä 2006, s. 212.

⁴⁰⁸ HE 52/2002 vp, s. 43–44.

⁴⁰⁹ Ks. esimerkiksi A.S. v. Suomi (28.9.2010), kohta 56. EIT totesi, että rikoksesta epäillyn ja lapsiuhrin oikeuksien välinen tasapaino huomioon ottaen minimivaatimuksina voidaan pitää sitä, että 1) epäilty saa tiedon lapsen kuulemisesta, 2) hänelle annetaan mahdollisuus seurata lapsen kuulemistä joko sen aikana tai myöhemmin tallenteelta ja 3) hän saa esittää lapselle kysymyksiä joko suoraan tai epäsuorasti ensimmäisen kuulemisen aikana tai myöhemmässä vaiheessa.

⁴¹⁰ Hirvelä 2006, s. 218.

⁴¹¹ Väisänen 2013, s. 74.

⁴¹² KKO 2008:84, kohta 5.

⁴¹³ HE 190/2002 vp, s. 24 ja KKO 2008:84, kohta 5.

järjestää esimerkiksi etäyhteydellä tai muiden asianosaisten läsnä olematta.⁴¹⁴ Lapsen kuuleminen pääkäsittelyssä on mahdollista myös näkösuojan takaa (OK 17:51). Etäyhteyden osalta on huomioitava, että alle 15-vuotiaiden kuulemista ei saa toimittaa ilman näköyhteyttä, kuten puhelimen välityksellä (OK 17:52). Tämä kielto on luonteeltaan ehdoton.⁴¹⁵

Lapsen kuulemiselle tuomioistuimessakaan ei ole asetettu varsinaista alaikärajaa. Tuomioistuimessa tapahtuvan kuulemisen tulisi kuitenkin olla sitä poikkeuksellisempaa, mitä nuoremasta lapsesta on kysymys, eikä alle 10-vuotiaasta lasta tulisi pääsääntöisesti kuulla tuomioistuimessa lainkaan.⁴¹⁶ Lapsen kuuleminen henkilökohtaisesti tuomioistuimessa on rajoitettu ainoastaan sellaisiin tapauksiin, joissa kuulemisella on keskeinen merkitys asian selvittämisessä. Tällä tarkoitetaan erityisesti sitä, että kuuleminen on ratkaiseva asian lopputuloksen kannalta. Tällainen tilanne on kyseessä etenkin muun todistelun puuttuessa, mutta kuulemisella voi olla keskeinen merkitys myös siinä tapauksessa, että siitä ilmenevä ja itsessään vähäinen havainto on olennainen muun todistelun arvioinnin kannalta.⁴¹⁷ Lapselle kuulemisesta mahdollisesti aiheutuvan vahingon arvioimiseksi tuomioistuin voi myös pyytää selvitystä muilta asiantuntijoilta, kuten esimerkiksi lastenpsykiatrilta.⁴¹⁸

Kun lasta kuullaan henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö (OK 17:27.2). Tukihenkilön tehtävänä on ROL 2:9:n perusteella olla kuultavan henkilökohtaisena tukena ja auttaa häntä asian käsittelemiseen liittyvissä kysymyksissä. OK 17:48.5:n perusteella tuomioistuimessa lapsen kuulustelun suorittaa ensi sijassa tuomioistuin. Asianosaisille on tällöin varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi myös tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

4.3 Lapsen kertomuksen luotettavuusarvioinnin erityispiirteitä

Alle 15-vuotiaiden lasten esitutkinnassa antamien kertomusten tallentaminen videotallenteelle tuomioistuimessa todisteena käytettäväksi merkitsee välittömyydestä poikkeamisen lisäksi käytännössä myös rikosprosessin painopisteen siirtymistä pääkäsittelystä esitutkintaan. Lähtökohdaisesti esitutkintavaiheessa suoritettujen kuulustelujen tavoitteena on ”tiettyjen relevanttien to-

⁴¹⁴ KKO 2008:84, kohta 5.

⁴¹⁵ HE 63/2024 vp, s. 44.

⁴¹⁶ HE 190/2002 vp, s. 24.

⁴¹⁷ HE 190/2002 vp, s. 24.

⁴¹⁸ HE 190/2002 vp, s. 25.

siseikkojen” olemassaolon varmistaminen tai poissulkeminen. Erotuksena oikeudenkäyntiin voidaan todeta, että esitutkinnassa rikoksen selvittäminen on tavallisesti rikoksesta epäillyn oikeusturvaa merkittävämpi intressi. Esitutkinnassa suoritetuilla kuulusteluilla ei lähtökohtaisesti pyritä tuottamaan välittömiä vaikutelmia kuulustelua arvioivalle taholle.⁴¹⁹ Tilanne on toinen silloin, kun esitutkintakuulustelua suoritetaan siitä lähtökohdasta, että kuulustelua tullaan todennäköisesti käyttämään todisteena oikeudenkäynnissä. Tällöin todistelun vastaanottamisen ja kontradiktorisuuden kaltaisten keskeisten oikeudenkäynnin osien toteuttaminen on käytännössä esitutkintaviranomaisen vastuulla.⁴²⁰ Tämä edellyttää esitutkintaviranomaiselta erityistä ammattitaitoa ja ymmärrystä siitä, kuinka suuri merkitys kuulustelulla on rikosprosessin onnistumisen kannalta.

Koska esitutkinnassa suoritettua ja taltioitua kuulustelua on tarkoitus käyttää todisteena tuomioistuimessa, on siinä kiinnitettävä erityistä huomiota myös todistelun luotettavuuteen.⁴²¹ Lapsen kuulustelu voi sinänsä menettelyllisesti olla toteutettu asianmukaisesti, jolloin myöskään tallenteen käytölle todisteena ei ole estettä. Kuulustelun sisällöllinen puutteellisuus voi kuitenkin merkittävästi heikentää mahdollisuuksia saavuttaa asiassa ideaalisesti tavoiteltu aineellinen totuus. Jos lasta ei ole mahdollista kuulla myöhemmin tuomioistuimessa, asiassa ei ole myöskään enää tuomioistuinvaiheessa mahdollista tehdä täydentäviä kysymyksiä ja tällä tavoin korjata esitutkintakuulustelun puutteita.⁴²² Esitutkintakuulustelun asiantunteva ja perusteellinen toteutus on siis erittäin tärkeää tallenteen näyttöarvon kannalta.⁴²³

Edellä henkilötodistelun arviointia käsiteltäessä on kiinnitetty huomiota näytön arvioinnin haastavuuteen seksuaalirikosasioissa, joiden osalta saatavissa oleva näyttö koostuu keskeisiltä osin asianosaisten kertomuksista. Haastavuus korostuu entisestään lapsia koskeissa seksuaalirikosasioissa, joissa lapsen kertomus voi toimia tärkeimpänä tai jopa ainoana syytettä tukevana näyttönä. Tällöin lapsen kertomuksen luotettavuuden arviointi on myös käytännössä oikeudenkäynnin keskeisimpiä kysymyksiä.⁴²⁴ Koska lasta ei useinkaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, tuomioistuin ei myöskään pääse missään vaiheessa arvioimaan lapsen kertomuksen luotettavuutta välittömien näkö- ja kuulohavaintojen perusteella.

⁴¹⁹ Pölönen 2003, s. 330.

⁴²⁰ Hirvelä 2006, s. 107.

⁴²¹ Silvennoinen 2020, s. 341.

⁴²² Rantaeskola 2019, s. 259.

⁴²³ Pölönen – Tapanila 2015, s. 157.

⁴²⁴ Väisänen 2013, s. 74.

Lapsen kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa voidaan sinänsä huomioida samoja seikkoja kuin aikuistenkin osalta. Kertomuksen johdonmukaisuuden, yksityiskohtaisuuden ja muuttumattomuuden kaltaisia kriteereitä on kuitenkin myös kritisoitu erityisesti lasten kertomusten luotettavuuden osalta, sillä lasten kehitystaso ei välttämättä mahdollista tapahtuneesta kertomista näiden kriteereiden edellyttämin tavoin.⁴²⁵ Edellä kuvatussa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä onkin otettu huomioon se, ettei esimerkiksi lapsen kertomuksen niukkuuden ja yksityiskohtien puutteen voida suoraan katsoa viittaavan kertomuksen epäluotettavuuteen.

Lapsen kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa onkin olennaista tunnistaa niille keskeisiä virhelähteitä. Nämä voivat liittyä joko lapseen itseensä tai lapsen kuulemistilanteeseen ja häntä haastattelevaan henkilöön. Kertomuksen luotettavuuteen vaikuttavat ensinnäkin lapsen iästä ja kehitystasosta riippuvat kognitiiviset taidot.⁴²⁶ Jos lapselle esitetään kuulemisessa kysymyksiä, jotka sisältävät esimerkiksi sellaisia sanoja tai lauserakenteita, joita lapsi ei kehitystasonsa vuoksi kykene ymmärtämään, lisää tämä väärinymmärrysten riskiä myös lapsen kertomuksen osalta.⁴²⁷ Lapselle kuulemisessa esitettävien kysymysten osalta on myös huomioitava, että etenkin alle kouluikäisille lapsille voi olla haastavaa hahmottaa tapahtumiin liittyviä aikajärjestyksiä, eivätkä myöskään aikakäsitteet ole pienillä lapsilla vielä kovin hyvin hallussa.⁴²⁸ Lapsen muistiin liittyvien virhelähteiden osalta tärkeänä voidaan pitää lapsen tapahtuneen jälkeen saamaa tietoa. Lapset voivat myös olla erityisen alttiita johdattelulle. Keskeinen lapsen kertomuksen luotettavuuteen liittyvä ongelma onkin se, että lapsi ei välttämättä kuulemistilanteessa kerro tapahtuneesta todenmukaisesti vaan pyrkii siihen, että kertomus vastaisi aikuisen odotuksia. Riski kasvaa johdattelevien kysymysten kohdalla, joihin lapsi saattaa pyrkiä antamaan vastauksia, joiden uskoo miellyttävän kuulemisen suorittavaa aikuista.⁴²⁹ Yleisesti myös lapsen kyky palauttaa asioita mieleensä on huomattavasti niukempi kuin aikuisten,⁴³⁰ mikä vaikeuttaa etenkin kauan sitten tapahtuneiden asioiden käsittelyä rikosprosessissa.⁴³¹

Lapsen kertomuksen luotettavuuteen vaikuttaa siis muun muassa se, onko kertomus syntynyt johdattelun seurauksena tai onko kysymykset esitetty lapselle ymmärrettävällä tavalla. Tästä

⁴²⁵ Hirvelä 2006, s. 268.

⁴²⁶ Hirvelä 1997, s. 101. Ks. myös KKO 2013:97, kohta 7, jossa korkein oikeus on todennut, että lapsen kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa on huomioitava ”kuultavan ikäkaudelle ominaiset kehityspiirteet” ja yksilöllinen vaihtelevuus.

⁴²⁷ Hirvelä 1997, s. 101 ja Haapasalo 2000b, s. 387.

⁴²⁸ Haapasalo 2000b, s. 387.

⁴²⁹ Hirvelä 1997, s. 103–104 ja Haapasalo 2000b, s. 388–389.

⁴³⁰ Haapasalo 2000a, s. 89.

⁴³¹ Toisaalta ks. KKO 2013:97, kohta 7. Seksuaalirikoksen kaltainen erityisen traumaattinen kokemus muistetaan yleensä hyvin ajan kulumisesta huolimatta.

syystä luotettavuusarvioinnissa on kiinnitettävä huomiota etenkin kuulemistilanteen toteuttamiseen ja lasta kuulleen henkilön käyttäytymiseen tilanteessa. Kuulemisen suorittaneen henkilön käyttäytymisellä voi olla lapsen ominaisuuksiin verrattuna jopa merkittävämpi vaikutus kertomuksen luotettavuuteen.⁴³² Kertomuksen luotettavuutta voidaan pyrkiä edistämään jo etukäteen muun muassa siten, että kuulemistilanne järjestetään mahdollisimman neutraaliksi ja lapsen kannalta turvallisen tuntuiseksi.⁴³³ Lasta kuulevan henkilön tulisi olla kuulemisen ajan rauhallinen ja neutraali ja välttää tunnelatauksia tapahtuneesta puhuessaan. Näin edesautetaan sitä, että lapsi kokee voivansa kertoa kokemuksestaan ilman että häntä syyllistettäisiin tapahtuneesta.⁴³⁴ Luotettavimman kertomuksen voidaan katsoa syntyvän kuulemistilanteessa, jossa lapsi kertoo tapahtuneesta itsenäisesti ja avointen kysymysten avulla.⁴³⁵ Kuulemistilanne ja sen yhteydessä esitetyt kysymykset eivät sen sijaan lähtökohtaisesti saa olla johdattelevia. Toisaalta on huomioitava, ettei lapsen kuuleminen ole välttämättä edes mahdollista täysin ilman johdattelevia. Kuulemisessa voidaan joutua jossakin määrin ohjaamaan keskustelua asian selvittämisen kannalta tarvittavaan suuntaan.⁴³⁶ Näin voi olla tilanteissa, joissa lapselle on vaikeaa ylipäättään puhua aiheesta tai ymmärtää sitä, mistä hänen on tarkoitus kuulemisessa puhua.⁴³⁷

Lapsiin liittyvien rikosasioiden selvittämisessä voi olla suurta merkitystä erilaisilla asiantuntija-arvioilla. Oikeuspsykiatrisessa yksikössä suoritetusta lapsen kuulemisesta laaditaan usein oikeuspsykiatrinen lausunto, jossa arvioidaan muun muassa tapahtuman vaihtoehtoisia selityksiä eli hypoteeseja ja niiden todennäköisyyksiä sekä lapsen kertomuksen luotettavuutta.⁴³⁸ Näin tehtiin myös ratkaisun KKO 2014:48 tapauksessa, jossa epäillyn seksuaalirikoksen johdosta oikeuspsykiatrisessa tutkimusyksikössä oli ollut kuultavana noin kolme ja puolivuotias asianomistaja B.⁴³⁹ Lausunnon mukaan B:n kuulemiset olivat sisältäneet runsaasti kertomuksen luotettavuutta heikentäviä tekijöitä. B:lle oli esimerkiksi esitetty johdattelevia kysymyksiä, minkä lisäksi kuulemisen kesken oli pidetty tauko, jonka aikana B oli voinut keskustella asioista äitinsä kanssa. Yleisesti tutkimuksen luotettavuutta heikentävinä seikkoina lausunnossa pidettiin muun muassa B:n

⁴³² Väisänen 2013, s. 75.

⁴³³ Väisänen 2013, s. 87.

⁴³⁴ Väisänen 2013, s. 92–93.

⁴³⁵ Väisänen 2013, s. 91. Tähän liittyen ks. myös *Rantaeskola – Kaunisto 2024*, s. 538, jonka mukaan lapsen kuulemisessa esitutkinnassa käytetään Suomessa NICHD-haastattelurunkoa.

⁴³⁶ Väisänen 2013, s. 93–94 ja *Tapanila 2023*, s. 141.

⁴³⁷ Väisänen 2013, s. 93–94. Ks. KKO 2006:107, jossa katsottiin, ettei lasta esitutkinnassa kuullut henkilö ollut sopimattomalla tavalla auttanut tai johdatellut lasta käynnistäessään keskustelua ja lähestyessään lapselle vaikeita asioita kuulemistilanteessa. Kyseisessä tapauksessa käräjäoikeus oli pitänyt sinänsä ongelmallisena sitä, että lapsen kertomus oli syntynyt hieman auttaen. Käräjäoikeus oli kuitenkin katsonut johdattelun olleen ymmärrettävää, koska videotallenteelta oli ollut nähtävissä lapsen vaikeus puhua tapahtuneesta.

⁴³⁸ *Fredman ym. 2025*, s. 444 ja *Ellonen – Rantaeskola 2016*, s. 100–101.

⁴³⁹ KKO 2014:48, kohdat 21–22.

rajallista muistamiskykyä sekä hänen nuoreen ikäänsä liittyvää vaikeutta kuvata tapahtumainkulkua loogisesti.⁴⁴⁰ Kaiken kaikkiaan lausunnossa katsottiin, ettei tutkimuksen perusteella ollut mahdollista saada selvää näyttöä B:hen mahdollisesti kohdistuneesta seksuaalirikoksesta.⁴⁴¹

Korkein oikeus tarkasteli kyseisessä ratkaisussa varsin monipuolisesti pienen lapsen kertomuksen luotettavuusarvioinnissa huomioitavia seikkoja ja käsitteli kattavasti myös esimerkiksi B:n kielellisen kehityksen riittävyttä sekä yleisesti oikeuspsykologisen tutkimuksen kautta saatua tietoa lapsen muistitoimintojen kehittymisestä.⁴⁴² Huomionarvoinen on myös korkeimman oikeuden toteamus siitä, ettei ”B:n ikäisen lapsen videoidusta käyttäytymisestä oikeuspsykologisessa haastattelututkimuksessa” voida ylipäätään tehdä minkäänlaisia johtopäätöksiä kertomuksen luotettavuudesta.⁴⁴³ Oikeuspsykiatrissa lausuntoa mukailleen korkein oikeus katsoi, että B:lle oli haastattelututkimuksen yhteydessä useaan otteeseen esitetty johdattelevia kysymyksiä ja tutkimus oli paikoin suoritettu jopa painostavalla tavalla. Korkein oikeus piti mahdollisena, että tämä oli vaikuttanut B:n kertomuksen sisältöön.⁴⁴⁴ Arvioinnissa annettiin kuitenkin huomattavaa painoarvoa muun muassa B:n oireilulle, vaikka korkein oikeus viittasikin ratkaisussa KKO 2013:97 mainittuun tutkimustietoon siitä, ettei ole olemassa sellaisia yhteisiä, seksuaalirikoksen uhriksi joutuneilla lapsilla ilmeneviä käytösongelmia, joiden perusteella heidät voitaisiin tunnistaa rikoksen uhriksi.⁴⁴⁵ Korkein oikeus myös katsoi johdattelun tapahtuneen osittain kontrolloidusti ja painotti sitä, että B oli aluksi puhunut hyväksikäyttöön viittaavista seikoista oma-aloitteisesti ilman johdattelua ja olennaisilta osiltaan myöhemmin myös toistanut esittämänsä tapahtumankuvauksen.⁴⁴⁶ Korkein oikeus päätyi lopulta katsomaan asiassa tulleen näytetyksi, että B oli joutunut seksuaalirikoksen uhriksi.⁴⁴⁷

Keskeinen eroavaisuus henkilötodistelussa aikuisen antaman kertomuksen ja lapsen kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa vaikuttaisi olevan se, että lapsen osalta arvioinnissa kiinnitetään korostetusti huomiota siihen, millä tavalla kertomus on syntynyt.⁴⁴⁸ Merkitystä tässä on etenkin sillä, onko kertomus syntynyt oma-aloitteisesti vai johdattelun kautta. Lasta haastatelleen hen-

⁴⁴⁰ KKO 2014:68, kohta 28.

⁴⁴¹ KKO 2014:68, kohta 30.

⁴⁴² Ks. KKO 2014:68, kohdat 12–18 ja 57.

⁴⁴³ KKO 2014:68, kohta 54.

⁴⁴⁴ KKO 2014:68, kohta 51.

⁴⁴⁵ KKO 2014:68, kohta 16 ja siinä viitattu KKO 2013:97, kohta 44.

⁴⁴⁶ KKO 2014:68, kohdat 52, 54 ja 65.

⁴⁴⁷ KKO 2014:68, kohta 65. Ratkaisua kohtaan esitetystä kritiikistä ks. *Korkman* 2015, s. 216, jossa ratkaisua kritisoidaan siitä, että sen lopputulos on ristiriidassa ratkaisun perusteluissa kuvattujen lähtökohtien kanssa. Vrt. kuitenkin *Tapanila* 2015, s. 576–579.

⁴⁴⁸ Oikeuskäytännön osalta ks. esimerkiksi KKO 2013:97, kohta 7.

kilön käyttäytymisellä ja yleisestikin kuulemisen suoritustavalla on näin ollen keskeistä merkitystä siihen nähden, kuinka luotettavana lapsen kertomusta voidaan pitää. Välittömyysperiaatteen mukaisella, tuomioistuimessa tapahtuvalla kuulemisella ja vastakuulustelulla olisi siten tuskin edes mahdollista saavuttaa kertomuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta tarvittavaa tietoa.⁴⁴⁹

4.4 Näkökulma videotallenteiden laajempaan hyödyntämiseen

Ratkaisun KKO 2008:84 tapauksessa kuulusteluhetkellä alle 15-vuotiasta asianomistaja B:tä oli kuultu esitutkinnassa tallenteelle. Tallennetta oli käytetty todisteena tuomioistuimessa, vaikka B oli kärjäoikeuden pääkäsittelyn aikaan jo täyttänyt 15 vuotta.⁴⁵⁰ Korkein oikeus totesi ikärajan osalta olevan ratkaisevaa, ”onko henkilö täyttänyt 15 vuotta silloin, kun oikeus ottaa vastaan suullista todistelua”.⁴⁵¹ Korkeimman oikeuden mukaan B:n tallennettua esitutkintakuulustelua ei ollut voitu käyttää todisteena tuomioistuimessa hänen täytettyään 15 vuotta ennen asian tuomioistuinkäsittelyä.⁴⁵²

Sittemmin tallenteen käyttö on mahdollistettu tietyissä tapauksissa myös 15–17-vuotiaiden ja tätä rajatummissa tilanteissa myös täysi-ikäisten asianomistajien osalta. Ratkaisussa KKO 2022:66 oli kysymys tilanteesta, jossa esitutkinnan ja kärjäoikeuskäsittelyn aikaan alle 15-vuotiaan asianomistaja B:n esitutkinnassa videoitua kuulustelutallennetta oli käytetty todisteena kärjäoikeudessa.⁴⁵³ Hovioikeuden käsittelyn aikaan B oli kuitenkin täyttänyt 15 vuotta ja hovioikeus oli hyväksynyt vaatimuksen B:n kuulemisesta tuomioistuimessa siltä osin, kuin asia koski muun muassa B:hen kohdistuneita pahoinpitelyjä.⁴⁵⁴ Korkein oikeus katsoi, että hovioikeudella olisi ollut korostettu velvollisuus arvioida omasta aloitteesta B:n erityisen suojelun tarvetta, kun asiassa oli ollut kysymys B:hen kohdistuneesta epäilystä lähisuhdeväkivallasta ja sekä syyttäjää että B itse olivat hovioikeudessa vastustaneet B:n kuulemistakin lapsen edun vastaisena.⁴⁵⁵ Korkein oikeus arvioi B:n olevan erityisen suojelun tarpeessa eritoten siitä syystä, että kysymys oli nimenomaan lähisuhdeväkivaltaa sisältäneestä tekokokonaisuudesta, jolloin B oli asiassa erityisen haavoittuvassa asemassa.⁴⁵⁶ Näin ollen hänen kuulemistaan tuomioistuimessa ei tullut sallia.⁴⁵⁷

⁴⁴⁹ Väisänen 2013, s. 90.

⁴⁵⁰ KKO 2008:84, kohta 1.

⁴⁵¹ KKO 2008:84, kohta 2.

⁴⁵² KKO 2008:84, kohta 7.

⁴⁵³ KKO 2022:66, kohta 1.

⁴⁵⁴ KKO 2022:66, kohta 2.

⁴⁵⁵ KKO 2022:66, kohta 29.

⁴⁵⁶ KKO 2022:66, kohta 31.

⁴⁵⁷ KKO 2022:66, kohta 32.

OK 17:24.3:ssa erikseen määritellyt tilanteet, jotka mahdollistavat esitutkinnassa videoitujen kuulustelutallenteiden käytön kuultavan suojeluun liittyvien syiden perusteella, ovat näin ollen osoittautuneet osittain ongelmallisiksi. Ongelmia on ilmennyt tapauksissa, joissa kuultava on esitutkinnan tai käräjäoikeuskäsittelyn aikaan kuulunut ikänsä puolesta säännöksen tietyn kohdan mukaiseen soveltamisalaan, mutta prosessin edetessä kyseistä kohtaa ei olekaan enää voitu häneen soveltaa. Kuulustelutallenteiden käyttöalan laajentaminen 15–17-vuotiaisiin (sekä korkeimman oikeuden asiaa selventävä oikeuskäytäntö) on toki vähentänyt säännöksen haasteita alaikäisten asianomistajien kohdalla. Säännös jättää kuitenkin yhä avoimeksi esimerkiksi sellaisen tilanteen, jossa 15–17-vuotiaan asianomistajan kuulustelu on esitutkinnassa tallennettu todisteena käytettäväksi OK 17:24.3,2:n nojalla, mutta asianomistaja on ehtinyt täyttää 18 vuotta ennen käräjäoikeuden pääkäsittelyä.⁴⁵⁸ Mikäli kysymys on tällöin esimerkiksi lähisuhteessa tapahtuneesta pahoinpitelystä, voitaisiin myös täysi-ikäisen asianomistajan sinänsä katsoa olevan erityisen suojelun tarpeessa.⁴⁵⁹ Esitutkinnassa videoidulla kuulustelutallenteella ei nähdäkseni OK 17:24.3:n nojalla voitaisi kuitenkin enää korvata hänen henkilökohtaista kuulemistaan tuomioistuimessa. Asianomistajaa voidaan toki yhä suojata erinäisin muin keinoin, kuten esimerkiksi kuulemalla etäyhteydellä, näkösuojan takaa tai vastaajan läsnä olematta. Asianomistajan aseman kannalta voidaan kuitenkin pitää kyseenalaisena sitä, että asianomistajaa kuultaisiin ensin esitutkinnassa useaan otteeseen vastaajan vastakuulustelu-oikeuden toteuttamiseksi, minkä jälkeen hän joutuisi kuitenkin uudelleen esittämään kertomuksensa ja vastaamaan sitä koskeviin kysymyksiin tuomioistuimessa.⁴⁶⁰ Täältä osin säännös on nähdäkseni ongelmallinen.

Ruotsissa tallenteiden käyttöä todisteena ei ole lainsäädännössä nimenomaisesti rajattu esimerkiksi tiettyihin tilanteisiin, joissa rikoksen asianomistajan erityinen suojelu on katsottu tarpeelliseksi. Kuten edellä Ruotsin kansallista lainsäädäntöä tarkasteltaessa on todettu, vuonna 2022 voimaan tullut RB 35:15 mahdollistaa tallenteiden käytön todisteena myös muissa kuin RB 35:14:ssä erikseen mainituissa tilanteissa sen ollessa soveliaista. Tallenteen käyttö todisteena perustuu siten tuomioistuimen tapauskohtaiseen harkintaan. Tämä poikkeaa Suomessa noudatettavasta linjasta, jossa tallenteen käyttö todisteena rajautuu varsin tarkkaan laissa määriteltyihin poikkeustapauksiin. Ruotsissa on kyseistä säännöstä koskevissa lain esitöissä otettu yhtenä

⁴⁵⁸ Kysymys on ollut esillä myös oikeuskirjallisuudessa. Ks. *Ojala* 2024, s. 327.

⁴⁵⁹ HE 66/2015 vp, s. 46.

⁴⁶⁰ Riskiä voi toisaalta vähentää ainakin teorian tasolla se, että alle 18-vuotiaiden asianomistajien kohdalla esimerkiksi henkeen tai terveyteen kohdistuvien rikosten osalta esitutkinta ja syyteharkinta on suoritettava kiireellisesti sekä syyte nostettava ilman viivytystä (ETL 3:11.3 ja ROL 1:8a.3).

esimerkkinä esiin juuri lähisuhdeväkivaltatapaukset. Pääkäsittely, jossa asianomistaja, todistajat ja vastaaja kohtaavat, voi olla yleinen paikka uhkailun ja häirinnän kaltaiselle sopimattomalle vaikuttamiselle. Riski korostuu muun muassa lähisuhdeväkivaltatapauksissa.⁴⁶¹

Joustavan sääntelyn hyötynä voidaan nähdä sen soveltuvuus erilaisiin tilanteisiin ja muuttuviin tarpeisiin. Esimerkkinä voidaan mainita, että Suomessa OK 17:24.3:n mukaista mahdollisuutta käyttää tallenteita todisteena on aikaisemminkin laajennettu asianomistajan suojeluun liittyvien näkökohtien perusteella.⁴⁶² Mikäli tallenteen käyttö todisteena olisi jo lähtökohtaisesti laajemmin mahdollista tuomioistuimen harkinnan perusteella, voitaisiin myös asianomistajan suojelua toteuttaa tehokkaasti ilman erillisiä lainsäädäntömuutoksia. Tallenteiden käytön jättäminen yksin tuomioistuimen harkintaan olisi kuitenkin omiaan vähentämään lain soveltamisen ennakoitavuutta. On myös huomioitava, että lähtökohtaisesti esitutkinnassa videoidun kuulustelutallenteen käyttöä todisteena on pidettävä aina poikkeustilanteena. Esitutkinnassa asiaa ei ole vielä oikeudenkäyntivaihetta vastaavalla tavalla selvitetty, eikä siis ole edes varmaa, mistä teosta syyttäjä tulee lopulta vastaajaa syyttämään.⁴⁶³ Tämä rajoittaa huomattavasti vastaajan puolustautumismahdollisuuksia.⁴⁶⁴ Tähän nähden todistelun välittömyyteen tehtävien poikkeusten tulisi olla luonteeltaan rajatumpia. Näin ollen katsoisin tarkoituksenmukaiseksi ennemminkin sen, että lainsäädännössä mahdollistettaisiin esitutkinnassa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen tallennetun kuulustelun käyttö todisteena erikseen myös 18 vuotta täyttäneiden asianomistajien osalta tilanteissa, joissa asianomistajan arvioidaan olevan erityisen suojelun tarpeessa. Käytännössä tämä merkitsisi siis OK 17:24.3,2:n (ja siten samalla ETL 9:4.4,1:n) soveltamisalan laajentamista koskemaan vastaavia tilanteita myös täysi-ikäisten asianomistajien kohdalla.⁴⁶⁵

Lopuksi mainittakoon vielä lyhyesti, että sekä Suomessa että Ruotsissa on tunnistettu tarve esitutkintakuulustelujen tallentamiselle (joko ääni- tai videotallenteelle) nykyistä useammin.⁴⁶⁶

⁴⁶¹ Prop. 2020/21:209, s. 14.

⁴⁶² Ks. esimerkiksi HE 46/2014 vp, s. 28 ja HE 217/2022 vp, s. 136.

⁴⁶³ HE 133/2021 vp, s. 44.

⁴⁶⁴ Ks. *Fredman* 2025, s. 510, jossa todetaan vastakuulustelun merkityksen vesittyvän, ”jos kuulustelu joudutaan tekemään liian varhaisessa vaiheessa puutteellisilla tiedoilla”.

⁴⁶⁵ Ks. toisaalta LaVM 19/2014 vp, s. 4–5 ja 17, jossa tallenteen käyttömahdollisuuksien laajentamisen yhteydessä kiinnitettiin huomiota siihen, että rajatumpi vastakuulusteluoikeus ja sen myötä heikentyneet edellytykset näytön arviointiin voivat myös johtaa herkemmin syytteiden hylkäämiseen, mikä ei puolestaan ole asianomistajankaan edun mukainen lopputulos.

⁴⁶⁶ Ruotsin osalta ks. Prop. 2020/21:209, s. 39. Ruotsissa ei ole tarkkaan säännelty sitä, missä tilanteissa esitutkinnassa suoritettava kuulustelu tulee tallentaa. RB 23:21b:n mukaan kuulustelu voidaan tallentaa ääni- tai kuva- ja äänitallenteelle. Arvioitaessa sitä, tulisiko kuulustelu tallentaa, on otettava erityisesti huomioon rikoksen laatu, kuulustelukertomuksen oletettu merkitys ja kuulusteltavan henkilökohtaiset olosuhteet. Ks. myös Prop. 2016/17:68, s. 111, jonka mukaan henkilökohtaisilla olosuhteilla tarkoitetaan

Lainsäädäntömme sinänsä mahdollistaa jo nykyiselläänkin kuulustelujen tallentamisen videotallenteelle muulloinkin kuin laissa erikseen säännellyissä tilanteissa, joissa tallentaminen tapahtuu nimenomaan todisteena käyttöä varten.⁴⁶⁷ ETL 9:3:n mukaisesti kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Kuulustelun tallentamiseen voi siis olla tietyissä tilanteissa myös velvollisuus. Oikeuskäytännön osalta voidaan mainita, että tappoa koskeneessa Vaasan hovioikeuden ratkaisussa VaaHO 2021:4 hovioikeus totesi, että kyseisessä tapauksessa, jossa esitutkinnan ”kohteena on ollut erityisen vakavaa rikosepäilyä koskeva asia”, todistajan esitutkintakertomus olisi pitänyt videoida. Hovioikeuden mukaan videotallenteen puuttumisen vuoksi todistajan kertomukseen liittyi tiettyjä epävarmuustekijöitä.⁴⁶⁸ Ratkaisu viittaisi siihen, ettei ETL 9:3 välttämättä riittävällä tavalla varmista esitutkintakuulustelujen tallentamista tarvittavissa tapauksissa. Tähän nähden voisikin olla perusteltua sisällyttää rikosprosessia koskevaan lainsäädäntöön täsmällisempää sääntelyä esimerkiksi siitä, millaisten rikostyyppien osalta tallentaminen tulisi jo lähtökohtaisesti kysymykseen ilman erityistä harkintaa.⁴⁶⁹

5 Johtopäätökset

Tuoreita lainsäädäntöuudistuksia koskevien lain esitöiden perusteella muodostuva kuva välittömyysperiaatteen nykyisestä tilasta on sinänsä jokseenkin ristiriitainen. Yhtäältä korostetaan yhä välittömyyden asemaa kantavana periaatteena, mutta toisaalta todetaan varsin suoraan, että oi-

ensi sijassa sitä, että kuulusteltava on nuori henkilö. Jos kuulusteltava on alle 15-vuotias, johtaa tämä jo pitkälti kuulustelun videoimiseen, jotta vältetään lapsen joutuminen kuultavaksi tuomioistuimessa. Suomen osalta ks. esimerkiksi *Sahimaa* 2021, s. 1042, *Väisänen – Korkman* 2014, s. 732, *Pölönen* 2003, s. 341–342 ja HE 222/2010 vp, s. 1, 63 ja 228.

⁴⁶⁷ HE 46/2014 vp, s. 28.

⁴⁶⁸ VaaHO 2021:4, kohta 69.

⁴⁶⁹ Ks. *Korkman* 2021, s. 1 ja 6. Korkmanin mukaan esitutkintakuulustelun videointi tulisi yhtäältä kysymykseen muissa kuin vähäisissä rikosasioissa, mutta toisaalta hän mainitsee myös videoinnin olevan tarpeen nimenomaan vakavien, *henkilöön* kohdistuvien rikosasioiden osalta. Jos kyseistä menettelytapaa kehitettäisiin, tulisi mielestäni määritellä riittävän selkeät rajat sille, missä tapauksissa esitutkintakuulustelun tallentaminen tulisi kysymykseen ilman tapauskohtaista harkintaa. Videoinnista voisi myös olla hyötyä esimerkiksi muissa kuin vähäisissä huumausainerikostapauksissa, jotka eivät ole henkilöön kohdistuvia rikoksia. Tähän liittyen ks. Prop. 2016/17:68, s. 111. Ruotsissa on esitutkintakuulustelun tallentamisen tarpeellisuuden arviointiin liittyen mainittu, että muun muassa vakavien huumausainerikosten kohdalla on suhteellisen yleistä, että kuultavat eivät esimerkiksi uhkausten vuoksi pitäydy aikaisemmassa kertomuksessaan.

keudenmukainen oikeudenkäynti ja muut prosessin tavoitteet voidaan saavuttaa nykyisin välittömyyttä paremmin muilla keinoin. Koska välittömyys ei todetuin tavoin ole itseisarvo, herättää tämä kysymyksen siitä, mitä käytännön merkitystä on periaatteella, jonka taustalla vaikuttavat tavoitteet voidaan toteuttaa paremmin muilla tavoin. Lainsäädäntömme sisältää nykyisin useita poikkeuksia oikeudenkäynnin lähtökohtaisesta välittömyysvaatimuksesta. Tosiasiallisesti näiden poikkeusten, viimeisimpänä etenkin etäyhteyksien käytön laajentumisen sekä todistelutalenneuudistuksen, voidaan katsoa merkitsevän sitä, että oikeudenkäynnin välittömyys ei enää nykyisin toteudu alkuperäisessä laajuudessaan. Tässä tutkielmassa esitetyn perusteella tämän kehityksen taustalla vaikuttaneiksi tekijöiksi voidaan tunnistaa etenkin teknologian kehitys, todistajanpsykologisen tutkimustiedon lisääntynyt hyödyntäminen sekä prosessiekonomisten ja asianomistajan suojeluun liittyvien näkökohtien korostuminen.

Teknologian nopeaa kehitystä on tuskin voitu täysin ennustaa vielä 1990-luvun lopulla korostetusti välittömyyteen perustuvaa rikosprosessiuudistusta säädettäessä. Teknologian kehitys mahdollistaa nykyisin paitsi tuomioistuimissa hyvälaatuisten reaaliaikaisten videoyhteyksien käytön, myös siinä määrin laadukkaiden videotallenteiden luomisen, että välittömyydestä poikkeaminen on ainakin tietyissä tilanteissa ja tietyin ehdoin mahdollista ja tarkoituksenmukaistakin vaarantamatta samalla asianosaisten oikeusturvaa ja tuomioistuimen edellytyksiä näytön arviointiin. Tässä yhteydessä korostuvat myös prosessiekonomiaan liittyvät näkökohdat, sillä etäyhteyksien ja tallenteiden hyödyntämisellä voidaan saavuttaa myös prosessin kustannuksiin liittyviä etuja.

Todistajanpsykologisen tiedon lisääntyneen hyödyntämisen johdosta henkilötodistelun arvioinnissa kiinnitetään yhä enemmän huomiota sellaisiin seikkoihin, joiden arviointi ei ole riippuvaista välittömästi tehtävistä kuulo- ja näköhavainnoista. Todistajanpsykologinen tieto siten osaltaan haastaa perinteistä käsitystä siitä, että nimenomaan tuomioistuimen edessä suullisesti ja välittömästi annettu kertomus antaa aina parhaat mahdollisuudet arvioida henkilötodistelun luotettavuutta, ja että prosessin varmuus voidaan aina saavuttaa parhaiten välittömässä menettelyssä. Todistajanpsykologisella tutkimustiedolla on nykyisin oma vaikutuksensa paitsi käytännön ratkaisutoimintaan, myös laajemmalla tasolla todistelumenettelyä koskevan lainsäädännön kehitykseen.

Lapsia koskevissa rikosprosesseissa lapsen suojeluun liittyvät näkökohdat edellyttävät jo lähtökohtaisesti välittömyydestä poikkeamista. Tässä yhteydessä korostuu se, miten hyvin vastaajan oikeusturvaintressit ja etenkin vastakuulustelu-oikeus pystytään toteuttamaan tilanteessa, jossa

asianomistajaa ei voida lainkaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Tällaisessa tilanteessa rikosprosessin painopiste siirtyy osittain oikeudenkäynnistä esitutkintaan, jolloin myös vastakuulustelu oikeuden toteuttaminen jää käytännössä esitutkintaviranomaisen vastuulle. Alun perin vain alle 15-vuotiaisiin lapsiin sekä henkisesti toiminnaltaan häiriintyneisiin henkilöihin sovellettua mahdollisuutta esitutkinnassa videoidun kuulustelutallenteen käyttöön todisteena tuomioistuimessa on asteittain laajennettu sekä 15–17-vuotiaiden että aikuisten asianomistajien osalta. Asianomistajan suojeluun liittyviin näkökohtiin kiinnitetäänkin enenevässä määrin huomiota rikosprosessin yhteydessä.⁴⁷⁰ Nämä näkökohdat puolestaan puoltavat usein välittömyydestä tinkimistä esimerkiksi videotallenteiden, mutta myös etäyhteyksien tai muiden asianomistajan ja vastaajan fyysistä kohtaamista vähentävien ja siten myös rikosprosessin kuormittavuutta lieventävien menettelytapojen kautta. Etenkin asianomistajan suojelua koskevat näkökohdat voivatkin tietyissä tilanteissa puoltaa esitutkintakuulustelujen tallentamista ja tallenteiden hyödyntämistä myös nykyistä laajemmin.

Välittömyysperiaatteen merkitys on siis verrattain lyhyessä ajassa muuttunut korostetun tärkeästä ja ainakin muihin menettelyperiaatteisiin suhteutettuna johtavassa asemassa olleesta periaatteesta ominaisuudeksi, joka toki huomioidaan sen toteutumiseen vaikuttavia lakimuutoksia säädettäessä, mutta josta poikkeaminen nähdään yhä enenevässä määrin tarkoituksenmukaisena.⁴⁷¹ Korhonen ja Jämsä puhuvat tässä yhteydessä jopa välittömyysperiaatteen ”noususta ja tuhosta”.⁴⁷² Tämä muutos voidaan toisaalta nähdä myös siten, että välittömyysperiaatteen sisältö ja laajuus ovat päivittyneet vastaamaan modernin rikosprosessin vaatimuksia ja mahdollisuuksia. Nähdäkseni ei olisikaan tarkoituksenmukaista, että välittömyysperiaate hidastaisi tai estäisi sellaista rikosprosessuaalisen lainsäädännön kehitystä, joka tosiasiallisesti loisi aikaisempaa paremmat edellytykset prosessitavoitteiden ja laajemmin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle. Välittömyysperiaatteen ei-itseisarvoinen luonne mahdollistaa ja nähdäkseni edellyttääkin, että rikosprosessia ja erityisesti todistelumenettelyä jatkossakin kehitettäessä tulisi välittömyysperiaatteen osalta arvioida sen taustalla olevia tavoitteita suhteessa siihen, miten hyvin menettelyn tiukka välittömyys näitä tavoitteita tosiasiallisesti toteuttaa.

⁴⁷⁰ Näin myös *Kimpimäki* 2022, s. 1.

⁴⁷¹ Ks. myös *Huovila* 1998, s. 163–164. Huovila pohtii, toteutettiin todistelun välittömyyttä koskeva uudistus Suomessa reilusti myöhässä. Huovila myös katsoo (jo rikosprosessiuudistusta seuraavana vuonna) välittömyyden merkityksen totuuden selvittämisessä vähentyneen. Tähän liittyen ks. myös *Jonkka* 1998, s. 1268 ja *Huovila* 1999, s. 1159, joissa niin ikään jo 1990-luvun puolella kiinnitetään huomiota siihen, ettei ”puhdasoppisena” toteutetussa rikosprosessiuudistuksessa korostettujen menettelyperiaatteiden äärimmilleen viety soveltaminen välttämättä tosiasiallisesti palvele prosessin tavoitteita.

⁴⁷² *Korhonen – Jämsä* 2021, s. 708–710.